

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

**ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ,
ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ВИХОВНИХ
КОЛОНІЯХ ДЕРЖАВНОЇ
ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

**СПЕЦІАЛЬНА ДОПОВІДЬ
З ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ**

КИЇВ – 2014

УДК 342.716:[343.91-053.6:343.815](477)
ББК 67.9(4Укр)400.7+67.9(4Укр)409+67.9(4Укр)51
Д70

Доповідь базується на матеріалах моніторингу, здійсненому Харківським інститутом соціальних досліджень у 2014 р. спільно із секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за підтримки Дитячого фонду (ООН) ЮНІСЕФ в Україні та Європейської Комісії в рамках спільного проекту «Досягнення найбільшої консолідації реформ в системі кримінальної юстиції щодо дітей з метою протидії тортурам та іншим формам жорстокого поводження з дітьми в пострадянських країнах».

Щира подяка моніторинговим групам за здійснення візитів та написання моніторингових звітів:

Команді «Асоціації незалежних моніторів»: *Ізору Бачинському, Маринці Гоменюк, Ларисі Гунько, Денису Кобзину, Юлії Малованюк, Оксані Москаленко, В'ячеславу Свірцю, Марії Семашкіній, Віктору Тарасову та Дмитру Яковенку.*

Представнику Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань реалізації Національного превентивного механізму *Юрію Белоусову.*

Представнику Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності *Аксані Філіпішиній.*

Працівникам Департаменту з питань реалізації НПП офісу Уповноваженого ВРУ з прав людини: *Катерині Чумак, Галині Палійчук, Петру Коляді, Олександру Федоруку, Олені Темченко.*

Працівникам Управління з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: *Олені Чорній, Валентині Михайленко, Вікторії Яловській.*

Співробітникам Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні: *Руді Лухманну, Габріель Акімовій, Руслані Сірман, Маріанні Нерхі.*

Особлива подяка усім вихованцям за бажання зробити свій внесок у дослідження, за їх довіру та відкриту розповідь про своє життя.

Доповідь підготовлено Харківським інститутом соціальних досліджень (*Черноусов А.М., Щербань С.В., Колоколова М.О.*) спільно із Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні: керівник проектів з питань захисту прав дитини *Сірман Р.М.*

Думки, висловлені в доповіді, не обов'язково відображають політику та погляди ЮНІСЕФ.

Дотримання прав неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях Державної пенітенціарної служби України: Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: офіційне видання. – К., 2014. – 120 с.

ISBN 978-617-7239-01-6

- © Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 2014
- © Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2014
- © Харківський інститут соціальних досліджень, 2014
- © Фото в тексті публікації UNICEF/UKRAINE/2014/R.Sirman, 2014/Харківський інститут соціальних досліджень
- © ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2014

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ВСТУП	5
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	19
РОЗДІЛ 1. УМОВИ УТРИМАННЯ У ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ	22
1.1. Матеріально-побутові умови	22
1.2. Харчування	28
1.3. Медичне обслуговування	32
1.4. Правила, розпорядок і режим. Покарання та заохочення	39
1.5. Освіта	44
1.6. Трудове виховання	48
1.7. Психологічний супровід	53
1.8. Право на особистий простір	55
1.9. Дозвілля	56
1.10. Соціальний захист вихованців з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	59
РОЗДІЛ 2. ЗАПОБІЖНИКИ НАСИЛЬСТВУ ТА НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ	62
2.1. Поділ вихованців та безпека співіснування	62
2.2. Реєстрація інцидентів, пов'язаних із насильством	66
2.3. Реагування на інциденти неналежного поведження	68
2.4. Реалізація права на скаргу	73
2.5. Зв'язок із зовнішнім світом	77
2.6. Запобігання розповсюдженню кримінальної субкультури	83
ДОДАТОК 1. Перелік нормативних документів, необхідних для моніторингу НПМ виховних колоній ДПтСУ.	91
ДОДАТОК 2. Інструментарій з моніторингу прав людини у виховних колоніях ДПтСУ.	95

Скорочення

ВК – виховна колонія

ДІЗО – дисциплінарний ізолятор

Дільниця КДіР – дільниця карантину, діагностики і розподілу

ДПТсУ – Державна пенітенціарна служба України

ЗОНЗ – загальноосвітній навчальний заклад

КВК – Кримінальний виконавчий кодекс

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

НДО – недержавна організація

НПМ – Національний превентивний механізм

ПТУ – професійно-технічне училище

СІЗО – слідчий ізолятор

ГПУ – Генеральна прокуратура України

Авторський колектив:

Андрій Черноусов, кандидат соціологічних наук, провідний експерт ХІСД

Світлана Щербань, науковий співробітник ХІСД

Марія Колоколова, науковий співробітник ХІСД

ВСТУП

Передмова

На сьогодні система виконання покарань, яка стосується дітей, є такою, що розцінюється як покарання з усіма властивими йому проблемами у сучасному українському суспільстві: погане харчування, надмірно жорстокі вимоги режиму, відсутність доступу до ресоціалізаційних та освітніх послуг, обмеження контактів із зовнішнім світом, важка праця та погана медицина. Така ситуація не сприяє ресоціалізації та виправленню дітей з делінквентною поведінкою, які скоїли злочини, а робить з них жертв, що, у свою чергу, занадто ускладнює їх повернення до нормального життя.

Система перевиховання дітей потребує докорінних змін і має трансформуватися у сучасну сервісну службу з надання ресоціалізаційних послуг з певними, чітко прописаними обмеженнями, які диференційовано обумовлені тяжкістю скоєного дитиною злочину.

З метою вивчення ситуації щодо дотримання прав неповнолітніх в установах виконання покарань та вироблення дієвих рекомендацій зі зміни перевиховної роботи з дітьми, які вчинили злочин, Харківський інститут соціальних досліджень разом із Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за підтримки офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, в рамках діяльності Національного превентивного механізму (НПМ) здійснили моніторинг всіх виховних колоній. В травні 2014 р. моніторингова команда відвідала сім виховних колоній, опитала понад 300 вихованців, передивилася умови проживання та відбування покарання вихованців. У кожному закладі були оглянуті житлові приміщення, медико-санітарні частини, харчоблоки, дільниці карантину діагностики та розподілу, ДІЗО, крамниці, кімнати короткочасного доглядання, учбово-виробничі майстерні, спортивні зали, бібліотеки, навчальні класи тощо. Монітори ознайомилися з документацією на засуджених, планами виховної роботи, розпорядками дня, учбовими планами та іншою інформацією про роботу колоній.

Також група моніторів взяла участь у спільному з Генеральною прокуратурою повторному візиті до Курязької виховної колонії у Харківській області. За результатами візиту до Дубенської виховної колонії прокуратура Рівненської області розпочала кримінальне провадження за ознаками ст. 365 КК України «Перевищення влади або службових повноважень». За результатами візитів Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини Валерією Лутковською було внесено подання щодо усунення порушень прав дітей до Генеральної прокуратури України та Державної пенітенціарної служби України.

Загальна інформація

На момент візитів (травень 2014 р.) в системі виховних колоній Державної пенітенціарної служби України налічувалось сім¹ виховних колоній, в яких знаходилося 823 засуджених вихованця, серед них 67 дівчат. Перелік діючих виховних колоній на травень 2014 року складають:

	Назва установи	Кількість вихованців	Кількість персоналу
1	Прилуцька виховна колонія (Чернігівська область)	172	174
2	Кременчуцька виховна колонія (Полтавська область)	162	175
3	Куразька виховна колонія (Харківська область)	151	193
4	Дубенська виховна колонія (Рівненська область)	135	183
5	Ковельська виховна колонія (Волинська область)	96	163
6	Мелітопольська виховна колонія (для дівчат) (Запорізька область)	67	151
7	Самбірська виховна колонія (Львівська область)	40	178

На **823** вихованця у колоніях працюють **1217** працівників, тобто у 1,5 рази більше ніж дітей, яких вони обслуговують. Найбільша кількість персоналу працює у Куразькій виховній колонії – 193 працівники, найменша – у Мелітопольській виправній колонії – 151 працівник. Майже 4,5 працівника колонії припадає на одного вихованця у Самбірській виховній колонії та майже 1 на кожного вихованця Прилуцької виховної колонії. Серед загальної чисельності вихованців 54% (441) – неповнолітні та 46% (382) – вже виповнилося 18 років.

¹ Наказом №420/ОД-14 від 04.08.2014 року «Про реорганізацію Самбірської виховної колонії ДПтС України у Львівській області (м. Самбір) у Самбірський виправний центр управління Державної пенітенціарної служби України у Львівській області (№121)» Самбірську ВК реорганізовано, а неповнолітніх, які там перебували, переміщено до інших ВК.

Реагування на випадки неналежного поводження

Відсутність належного реагування з боку прокуратури та відсутність незалежного органу з розгляду скарг на жорстоке поводження практично позбавляють вихованців захисту від такого поводження.

Відповідно до вимог КВК України контроль за діяльністю установ виконання покарань здійснює керівництво Державної пенітенціарної служби України, а нагляд за дотриманням та правильним виконанням законів України щодо діяльності виховних колоній здійснює Генеральна прокуратура України. Проте **фактично більшість виявлених випадків неналежного поводження просто «замовчується»**. Зрозуміло, що керівництво ДПтС України не бажає висвітлювати проблемні питання своєї роботи. Прокуратура також стикається з конфліктом інтересів, адже має не тільки розслідувати ці випадки, але й виявляти та навіть передбачати їх, здійснюючи загальний нагляд за діяльністю виховних колоній. Погодження з фактом порушення прав дитини у колонії автоматично означає «погану» роботу самої прокуратури, яка, на жаль, не здатна визнавати недоліки своєї діяльності.

Частіше за все прокуратурою застосовується технологія «заволокичування» справ про жорстоке поводження – **провадження відкриваються за фактом, а не по відношенню до конкретної особи**. З великою вірогідністю такі справи закриваються через те, що «факти, викладені в заяві, не знайшли свого підтвердження при повторній перевірці».

Так, в ході моніторингового візиту в одну з виховних колоній від засуджених почали надходити свідчення про систематичні побиття та знущання над ними з боку персоналу колонії. Моніторингова група викликала представників обласної прокуратури, які відібрали **16 пояснень від вихованців про численні побиття та знущання** як з боку керівництва колонії, так і з боку «активу», і відкрили кримінальне провадження за фактом скоєння злочину, передбаченого частиною 2 ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень).

За результатом перевірки керівництво Державної пенітенціарної служби України підписало наказ² про виявлені недоліки у роботі виховної колонії та притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності. Було звільнено начальника колонії та покарано низку працівників управління у дисциплінарному порядку. Здавалося б, що прокуратурі просто залишилося взяти результати службової перевірки за даним фактом та передати справу до суду. Але обласна **прокуратура повторно відвідала колонію та відібрала від 16 вихованців відмову від даних раніше свідчень** щодо жорстокого поводження в колонії з боку адміністрації. Без свідчень потерпілих, які, до речі, такими так і не стали в рамках кримінального провадження, саме провадження було приречене на закриття.

² Наказ ДПтС України від 12.06.2014 р. №285/ОД «Про недоліки в організації роботи Дубенської виховної колонії управління ДПтС України в Рівненській області та притягнення винних посадових осіб до дисциплінарної відповідальності».

Реалізація права на скаргу

Відсутність повноцінної інформації щодо подання скарги та жорсткий режим контролю за вихованцями призводять до того, що реалізація цього права у виховних колоніях не відбувається зовсім.

В інтерв'ю діти вказували, що не отримували усні чи письмові детальні роз'яснення з цього питання, часто це була просто порада звертатися у разі потреби до персоналу. При потрапленні до закладу не надавалася інформація і про можливість отримати юридичну консультацію як в межах виховної колонії, так і звернувшись до державних інстанцій або громадських організацій. Частіше за все на питання, куди можна поскаржитися на дії інших вихованців чи персоналу, засуджені відповідали, що можна розповісти про проблему вихователю або піти до начальника колонії. Серед державних органів влади, яким можна надіслати скаргу, засуджені згадували тільки прокуратуру. Сама **процедура подачі скарги у державні органи дітям невідома**, бо вони ніколи з цим не стикалися.

Що стосується скарг безпосередньо під час перевірок державних органів, які приїжджають до колоній, потрапити до них на прийом дуже складно. Зазвичай **для опитування надають окремих вихованців, яких чітко інструктують про що говорити** з органами влади. За словами вихованців, у разі проведення прокурорської перевірки особливо «небезпечних» і «ненадійних» засуджених ізолюють у якихось підсобних приміщеннях. Інша практика, яка існує під час відвідування колоній державними органами, – шикування на плацу та запит щодо скарг на умови утримання та поведіння в присутності інших вихованців та персоналу закладу.

Здебільшого **вирішувати свої проблемні питання вихованці намагаються через існуючу у закладі неформальну структуру**. Звертаються до «активу» колонії, який або усуває проблему, або вихованцю доводиться до неї звикати.

У нас ніхто не скаржиться, не буває такого. Але якщо потрібно, то можна, думаю, піти до заступника начальника з виховної роботи. А на начальника – можна у прокуратуру. У нас там є табличка з номерами телефонів, але мені воно не потрібно, я не вчитувався.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Матеріально-побутові умови

Системними проблемами відвіданих закладів є недостатня кількість особистого простору у житлових кімнатах вихованців та проблеми із реалізацією права на особисту гігієну.

Загальний стан житлових приміщень є задовільним, хоча частина потребує косметичного ремонту та оновлення меблів: зношена підлога, поламані тумбочки, стільці, немає лампочок у світильниках. Обстановка в кімнатах є стандартною – кімнати містять ліжка, приліжкові тумби, стільці, є штори на вікнах. У половині колоній нормативи площі на одного вихованця не відповідають нор-

мам – менше ніж 4 м² на одну людину³. В решті установ площа дотримується за рахунок широкого проходу між рядами ліжок, але не між самими ліжками, які можуть бути зіставлені впритул одне до одного. Загалом же, в одній кімнаті гуртожитку можуть проживати до 22 вихованців. Така переповненість у кімнатах і відсутність особистого простору часто підсилюють напругу в колективі і можуть спричиняти прояви психологічного та фізичного насильства серед вихованців. Викликає занепокоєння і той факт, що вихованців змушують віддавати частину зароблених коштів на різні витрати з покращення житлових умов в колонії. Під час візитів було виявлено декілька таких фактів: придбання домашнього кінотеатру з DVD, холодильників для кімнат прийняття їжі, здача коштів на ремонт стадіону, закупку газону тощо.

Майже в жодній колонії не дотримується право засуджених на особисту гігієну. **Неповнолітні можуть митися тільки раз на тиждень** – у лазні (окрім Мелітопольської колонії, де є ще душові). В інші дні засуджені миються лише холодною водою у раковинах для прання речей та миття ніг або не мають навіть такої можливості, бо рукомийники для цього не пристосовані.

Відсутність гарячої води та щоденної гігієни **призводять до серйозних проблем зі здоров'ям засуджених**. В одній з колоній вихованці поскаржились на те, що через відсутність гарячої води частими є випадки переохолоджень та застуд. В інших трьох – нечасте прийняття душу ускладнює і без того важку епідеміологічну ситуацію – у багатьох дітей в ході візиту були помічені гнійничкові захворювання по всьому тілу.

*Миємось один раз на тиждень. Після роботи протопнитись до душу важко...
Та й там бувають «розборки»... У відділенні гарячої води немає.*

З інтерв'ю з вихованцями колонії

Харчування

В усіх колоніях харчування є доволі одноманітним, замала кількість м'яса, овочів та фруктів.

За нормативами діти приймають їжу 3 рази на день: сніданок, обід та вечеря. Сніданок зазвичай проходить о 6-7 годині ранку, обід – у межах 13.00-15.00, вечеря – з 18.30 і може тривати у деяких колоніях до 21.30-22.00 години вечора. Варто відзначити, що такому пізньому часу приймання їжі передуює в одній колонії робочий час для засуджених (Мелітопольська ВК), а в іншій – особистий час та здійснення телефонних розмов (Самбірська ВК).

Скарги на харчування надходили від усіх відвіданих колоній. У інтерв'ю діти також відмічали погану якість продуктів (зокрема, рибних консервів, розмороженої кільки), харчування одними й тими самими стравами (тушкована риба, макарони, перлова каша), постійну заміну свіжих овочів та фруктів консерво-

³ Норматив житлової площі для засуджених, що тримаються у виховних колоніях, – 4 м² / Відомчі будівельні норми проектування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ВБН В.2.2 – 2008

ваними або сушеними. **Вартість харчування одного вихованця на момент візиту коливалася у різних колоніях від 6,5 до 17 грн на добу.**

Кілька у томаті щоденно! Дістало! Каша і капуста перемішані, дивитися не хочеться, але змушені їсти. Аби хоча б не перемішували все у тарілці...

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Також проблемою є постійний доступ до звичайної питної води: деінде відсутній індивідуальний посуд, неналежні санітарно-гігієнічні умови чи взагалі немає баків із водою (особливо це питання є актуальним для виробничих приміщень).

Медичне обслуговування

Витрати на медичне забезпечення на одного вихованця дуже малі і становлять від 10 копійок до 13.20 грн на добу.

Щоб надати лікувально-профілактичну допомогу неповнолітнім, у кожній виховній колонії створені клініко-діагностична лабораторія та медична частина, яка має амбулаторне, стаціонарне відділення та аптеку.

За статистикою у колоніях перебувають переважно здорові діти. У разі різкого погіршення стану здоров'я засудженого і неможливості надати допомогу в установі викликається бригада швидкої медичної допомоги. Немає у колоніях осіб з особливими потребами, наркозалежних, хворих на туберкульоз, гепатит тощо. Таких засуджених відразу відправляють на спеціалізоване лікування у заклади охорони здоров'я (відомчі або загальні). Разом з тим серйозним питанням для колоній стоїть **проблема утримання психічно хворих засуджених**. Не дивлячись на існуючі норми міжнародного законодавства щодо утримання психічно хворих засуджених у спеціальних лікувальних закладах, на момент візитів у більшості виховних колоній знаходилися такі особи (Курязька ВК – 78 осіб; Мелітопольська – 5 осіб; Прилуцька – 4 особи; Кременчуцька – 1 особа). До того ж проблемою є те, що у 2 колоніях взагалі не укомплектовано посаду психіатра (Прилуцька та Самбірська ВК), а отже про якесь лікування і адекватний медичний супровід цих хворих там мова не йде. Не ініціюються з боку адміністрації установ і перегляди вироків для психічно хворих дітей відповідно до статті 93 КК України про примусові заходи медичного характеру. Як результат, такі діти не тільки не лікуються, а й роками знаходяться у невідповідних до їхнього стану здоров'я умовах.

Проблемою є і те, що у колоніях не запроваджено відповідне ведення медичної документації. Це досить ускладнює процес відстеження того, які саме діагностичні та лікувальні послуги були чи не були надані дитині.

Правила, розпорядок і режим. Покарання та заохочення

Розпорядок та режим перебування у виховних колоніях ґрунтується на численних непропорційних обмеженнях та заборонах.

Режим і розпорядок дня у виховних колоніях є суворо регламентованими та побудовані таким чином, щоб займати засуджених практично весь час. День почи-

нається з підйому, ранкової перевірки, вмивання та прибирання, фізичної зарядки, сніданку. Потім залежно від віку та категорії засудженого, а також дільниці, у якій він перебуває, відбувається розподіл на роботу, навчання у школі або ПТУ. Окрім цього, у розпорядку дня можуть бути передбачені миття у лазні, відвідування медичної частини, виховна година, прийом засуджених з особистих питань, видача посилок і передач, відвідування «ларька», телефонні розмови з родичами, спортивні і трудові змагання, інші культурно-масові заходи тощо.

Водночас результати візитів виявили **багато незрозумілих за своїм призначенням та непропорційних обмежень у режимі виховних колоній:**

- заборона використовувати власну постільну білизну і додаткові ковдри взимку;
- користування спортивною залом лише у вихідні дні;
- заборона знаходитися у спальних кімнатах протягом дня;
- заборона вільного виходу за межі гуртожитку;
- заборона користуватися власним одягом у вихідні дні;
- прибирання кімнат 3-4 рази на день;
- заборона їсти власні харчі не у приміщенні їдальні тощо.

Нормативно серед заходів стягнення у виховних колоніях передбачені: накладання попередження або догани/суворої догани, скасування поліпшених умов тримання та поміщення у дисциплінарний ізолятор колонії на строк до 5 діб⁴. Однак **адміністрацією і персоналом різних колоній також практикують-ся наступні види покарань:**

- словесні приниження з боку персоналу як наодинці, так і при інших засуджених;
- обмеження у короткотермінових побаченнях;
- позбавлення права користуватися таксофоном;
- стояння на одному місці упродовж тривалого періоду часу (по 15 годин щодня протягом декількох днів або навіть місяців);
- постійне носіння мішки з піском (застосовується до вихованців, включених до профобліку за схильність до самогубства або членушкодження);
- праця на городі, додаткова зміна на виробництві;
- крокування плацом упродовж декількох годин;
- покарання фізичними вправами до повного виснаження (присідання, біг, підтягування, віджимання);
- побиття по різних частинах тіла;
- посипання сіллю ран у разі членушкодження (застосовується тоді, коли засуджений ріже собі вени на знак протесту з чимось).

Покарання здійснюється частіше за все спортом. Тобто змушують присідати, бігати. Один раз хлопця змусили присідати близько 3 годин підряд. Він потім декілька днів ледве ходив. Можуть і побити. Де? На «промці» можна виловити і побити.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

⁴ Стаття 145 Кримінального виконавчого кодексу України.

Серед заохочень, прийнятих у виховних колоніях, перш за все, треба відмітити подяку із занесенням в особисту справу, оскільки для засуджених вона є найбільш привабливою, бо впливає на отримання умовно-дострокового звільнення. За словами вихованців, подяки дають за участь у культурно-масових заходах, успішність у навчанні, роботу на добровільних засадах, частіше за все з благоустрою закладу та прилеглої території (ремонт, будівництво та ін.) тощо. Останнє викликає особливе занепокоєння, коли за безоплатну працю упродовж всього дня тривалістю у декілька місяців вихованцям обіцяють написати подяку. Фактично це експлуатація дитячої праці, оскільки до цих робіт засуджені мають залучатися лише в неробочий час і не більш як на дві години в день. За таких умов стати на шлях виправлення, заробивши заохочення власними зусиллями в освіті чи за сумлінну поведінку, вкрай важко.

Освіта

Найважливішою проблемою з навчанням у колонії є його другорядність перед виробництвом та виконанням інших завдань.

На сьогоднішній день в усіх виправних колоніях України функціонують загальноосвітні школи II та III ступенів та професійно-технічні училища. У школі діти навчаються у середньому 5 годин на день і мають 5-6 уроків щоденно, в декількох колоніях діти вчаться і по суботах.

Стан навчальних класів більшості колоній є задовільним, школи забезпечені необхідними дидактичними матеріалами, плакатами, таблицями, підручниками, канцелярським приладдям. Разом з тим моніторингові візити виявили ряд порушень права дитини на освіту, коли **діти з різних причин замість навчання працюють на виробництві**: за власним бажанням, щоб заробити гроші, або примусово з боку персоналу під час навчального процесу.

Навчання в нас у другу зміну, після обіду. Вчусь в 11 класі. До школи ходжу не щодня – якщо є робота, то після обіду йду не в школу, а на роботу. Краще попрацювати, бо хочеться заробити грошей.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Окрім того, зазначені вище покарання за порушення дисципліни дуже часто відбуваються саме під час занять (крокування плацом, стояння біля «стовпчика» на вулиці протягом дня тощо). Так, **практика покарань, що шкодить освітньому процесу**, була виявлена, зокрема, у Курязькій виховній колонії, де перевірка журналів відвідування школи показала 90-95% пропусків занять тими дітьми, яких покарали. Адміністрація колонії, вчителі та завуч школи не змогли однозначно відповісти, де перебувають ці діти під час уроків. Річні атестати цих засуджених містять оцінки 4, 5, 6 абсолютно з усіх предметів, що свідчить про те, що дітям видають атестат формально, без надання знань та відповідної їх перевірки. У ході інтерв'ю із засудженими було з'ясовано, що ці діти найімовірніше відбувають дисциплінарні покарання, працюючи весь день на території колонії або стоячи на плацу, з перервами лише на прийняття їжі.

Трудове виховання

Трудове виховання засуджених здебільшого зводиться до понаднормової праці за мізерну оплату.

На сьогоднішній день виховні колонії України здійснюють роботи за більш ніж 20 напрямками, в числі яких виробництво різного роду продукції та надання послуг. Вихованці, які здобули відповідну професійно-технічну освіту, залучаються до таких видів робіт, як: швейне виробництво, ковка, зварювальні роботи, столярні роботи, обробка металу тощо. Окрім того, частина вихованців залучається до некваліфікованих видів праці: переробка відходів полістиролу, складання рибальської сітки, парафінування паркетної дошки, фасування товарів, складання паперової тари, а також до робіт на кухні, підсобному господарстві, лазні.

Тривалість робочого дня у виховних колоніях ДПтС України, згідно з проаналізованими розпорядками дня, становить 5-6 годин на день для тих, хто навчається у школі (замість передбачених 3-4 годин на день), і в окремих випадках до 7 годин на день для тих, хто не навчається. Інтерв'ю з вихованцями також виявили **непоодинокі випадки понаднормової праці**. Зокрема, в ході інтерв'ю з вихованцями Курязької виховної колонії були виявлені такі факти, як праця протягом 10 годин і більше та праця у вихідні дні, що офіційно ніде не фіксується. У Мелітопольській дівочій колонії вихованці розповіли, що незалежно від віку вони працюють 6-7 годин на день без перерви – з 15.00 до 21.00 або до 22.00.

Системним порушенням в усіх установах є **мізерна оплата праці вихованців**. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом України, вихованці виховних колоній мають отримувати на особовий рахунок не менше 75% місячного заробітку. При цьому заробітна плата не може бути меншою законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати. Виходячи з цих положень, мінімальний заробіток за умови 40-годинного робочого тижня має становити 913 грн (75% від 1218 грн – мінімальної заробітної плати). Проте непоодинокими є випадки, коли вихованці заробляють навіть менше 100 грн на місяць. Наприклад, середня заробітна плата засуджених, які відбувають покарання у Кременчуцькій виховній колонії, за планом на 2014 р. становить 59,26 грн/міс, найменшим є заробіток на виробництві рибальської сітки – 12,5 грн/міс, а найбільшим на фасуванні кондитерських виробів – 182,5 грн/міс. В цілому середня зарплата в виховних колоніях становить приблизно 400 грн. Часто засуджені взагалі не знають розмір своєї заробітної плати, стан свого рахунку, і як туди нараховуються кошти. При цьому зарплатню можуть затримувати або зменшувати без пояснення причин.

Працюю тут з 8 ранку і до вечері. Платять десь 70 гривень на місяць.

Є виробництво – ковка, зварювальні роботи (брами, секції). До роботи не допускають, потрібно закінчити ПТУ. Гроші платять – приблизно 112 грн/місяць.

З інтерв'ю з вихованцями колонії

Психологічний супровід

Психологічна допомога є недостатньою та здебільшого не враховує особливості психологічного стану вихованців, які і до потрапляння у колонію вже мали цілу низку життєвих труднощів, факторів негативного впливу та емоційних переживань.

Результати моніторингових візитів засвідчили, що доступ до психолога у колоніях є необмеженим, діти можуть звернутися і до шкільного психолога, і до психолога установи самостійно або з дозволу вихователя, якщо такий дозвіл необхідний. Втім, інтерв'ю із засудженими різних колоній показали, що у значної частини вихованців немає бажання спілкуватися з психологом. За їх словами, психолог не допомагає ані індивідуально, ані впливає на вирішення проблеми у колективі. У ситуації, коли вихованці не можуть вжитися разом, знайти спільну мову, постійно конфліктують, психолог не має можливості втрутитись, вплинути на персонал чи адміністрацію. Через це більшість конфліктів залишається всередині, що ще більше закріплює неформальні шляхи вирішення проблем та легітимізує тюремну ієрархію серед вихованців.

Як показало спілкування з вихованцями та психологами установ, останні займаються в основному груповою роботою: оцінюють морально-психологічний клімат, проводять профорієнтаційні тести, бесіди з профілактики ВІЛ/СНІДу, шкідливості наркотиків, паління тощо. Систематичних комплексних програм, спрямованих на конкретну дитину, її підтримку, виявлення першопричин ув'язнення та роботи з сім'єю, на сьогоднішній день в жодній колонії не існує. Немає також спеціальних програм для дітей, які скоїли злочини, пов'язані з сексуальним та фізичним насильством, та для дітей, які мали алкогольну чи наркотичну залежність.

Так, психолог приходить до нас кожної суботи, проводить нам групові заняття, ми пишемо різні тести. Також можна звернутися для приватної розмови, але я ніколи не ходив до нього.

Навіть якщо зовсім нестерпно – все марно, не переселять [до іншої кімнати]. А психологу скажитись нема сенсу – він тут все одно нічого не вирішує.

З інтерв'ю з вихованцями колонії

Право на особистий простір

Суттєвою проблемою виховних колоній є відсутність достатнього особистого простору вихованців, який ніяк не персоналізовано.

У більшості колоній кімнати та індивідуальні спальні місця є знеособленими, **уся персоналізація полягає лише в написах прізвищ на ліжках та виявленій схильності дитини** («схильний до суїциду», «схильний до членушкодження» тощо). Останнє є вкрай неприпустимим, адже така інформація має бути доступна лише персоналу установи. Фотографії, книжки та інші речі, окрім засобів особистої гігієни, у кімнатах зустрічаються вкрай рідко і далеко не в усіх вихованців. Знеособлення проявляється і в тому, що в більшості колоній вихо-

ванцям **заборонено носити власний одяг навіть у вихідні дні**. Більше того, в частині колоній прояв індивідуальності використовується як привілей для тих, хто співпрацює з керівництвом (так званих «бугрів» і «активістів»).

Право на особистий простір не дотримується і тоді, коли дитина хоче поговорити з рідними. **Усі телефонні розмови відбуваються у присутності інших вихованців**, які в цей час чекають своєї черги.

Дозвілля

Вільний час вихованців колоній дуже обмежений, і зазвичай навіть він визначається персоналом колонії.

В усіх виховних колоніях **вільний час вихованців складає не більше 2-х годин** на день, а зазвичай лише одну чи півтори години. При цьому найчастіше цей час вихованці проводять разом за переглядом телепередач чи написанням листів, не маючи можливості побути наодинці чи обрати дозвілля на власний розсуд. Аналізуючи організацію дозвілля в усіх виховних колоніях ДПтС України, можна зробити висновок, що воно **має репресивний характер** – всі діти мають відпочивати разом і під пильним контролем. Для спільного відпочинку в усіх колоніях обладнана кімната виховної роботи, яка має телевізор, стільці або лави та інколи тенісний стіл. Вхід до цих кімнат, як і час для перегляду телепередач, є строго регламентованим розпорядком дня.

Вільний час є трохи зранку, тоді можна погуляти, поки інший загін снідає, та ввечері після вечері з 21.30 до 22.30.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Соціальний захист вихованців з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Практично не відбувається соціального захисту найбільш уразливої категорії засуджених – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вивчення особових справ дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа вихованців колоній свідчить про те, що взаємодія служб у справах дітей, за місцем первинного обліку дітей зазначеної категорії та виховних колоній, де перебувають неповнолітні, організована на недостатньому рівні.

При ознайомленні з особовими справами було встановлено, що при прибутті дитини до колонії в особовій справі відсутні документи, які визначають статус дитини, призначення над дитиною опікуна, наявність майна, право власності або право користування яким має дитина, призначення пенсії, аліментів тощо.

Місцева служба у справах дітей не володіє інформацією про прибуття на її територію статусних дітей та не здійснює контроль за умовами проживання і виховання таких неповнолітніх у колонії.

Поділ вихованців та безпека співіснування

Спільне тримання різних категорій вихованців (за віком, статтю, акцентуацією), характерне для всіх відвіданих колоній, значно підвищує ризик жорстокого поводження з дітьми.

Українське законодавство передбачає роздільне тримання вихованців, які тільки потрапили у виховну колонію; тих, які у найближчому майбутньому будуть з неї звільнятися; тих, хто демонструє сумлінну поведінку; тих, хто її порушує, та всіх інших. На практиці, на жаль, це відбувається не завжди. Були отримані численні свідчення зі всіх колоній про те, що **дільниця карантину, діагностики і розподілу насправді не ізольована від решти установи**, і там фактично працює «розвідка» від «активу» колонії, яка збирає інформацію про новачків та «готує» їх до життя у новому колективі. Таке самоусунення адміністрації жодним чином не сприяє встановленню правильного ставлення до ресоціалізації та спотворює саму суть процесу відбуття покарання. Стосовно інших дільниць також не все відповідає суворим вимогам закону. Так, у Курязькій виховній колонії взагалі відсутня дільниця соціальної адаптації, а у Дубенській виховній колонії вихованці, які перебувають у дільниці соціальної адаптації, проживають разом із загальною масою засуджених. Ці два яскравих приклади говорять про те, що розподіл вихованців є вкрай умовним і що навіть таку невелику кількість критеріїв розподілу пенітенціарна служба не виконує.

При заїзді на зону на карантині з нами був «шнир», який розказував нам і розпитував нас про все, а також розповідав, як треба жити в зоні.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Допускається і **спільне тримання підлітків різного віку від 16 до 21 року** у спальних приміщеннях по 12-20 осіб, що є суттєвим фактором ризику неналежного поводження з ними з боку старших вихованців та представників адміністрації. До того ж, через те, що майже половина вихованців (382 особи) вже перетнули межу дитячого віку, тобто стали повнолітніми, виховні колонії де-факто стають виправними, але це питання жодним чином не вирішується ані адміністрацією колоній, ані ДПТСУ.

Окрім того, **від 35% до 50% вихованців знаходиться на профілактичному обліку, що насправді є додатковим важелем тиску на них**. Засуджений на обліку має частіше відмічатися у вихователя чи оперативного працівника, рідше отримує заохочення і постійно знаходиться під наглядом адміністрації незалежно від його поведінки. Наприклад, у одній з колоній група схильних до членушкодження має щогодини відмічатися на посту.

Реєстрація інцидентів, пов'язаних із насильством

У виховних колоніях майже відсутні чіткі та дієві механізми реєстрації випадків жорстокого поводження та насильства.

Важливою умовою своєчасної реєстрації фактів жорстокого поводження над вихованцями, а також забезпечення швидкого реагування та розслідуван-

ня таких подій в установі є проведення тілесних оглядів серед засуджених. Результати візитів показали, що в жодній колонії не відбувається систематичної практики цього. Про це свідчать **наявні тілесні ушкодження у засуджених**, не всі з яких були відповідним чином зафіксовані у документах. **Журнали деяких колоній навіть не розпочаті**, тобто взагалі не містять жодних записів.

Діти відзначали, що у разі знаходження все ж таки тілесних ушкоджень, персонал відразу при всіх запитує, звідки це. Практично завжди у таких умовах вихованці приховують правду, видумовуючи причини тілесних травм, частіше за все побутового характеру. **Персонал для полегшення своєї роботи просто погоджується, не фіксуючи та не проводячи жодних слідчих заходів.**

Питають, що сталося. Як правило, кажемо, що послизнувся на сходах або вдарився о двері. Тоді нормально, нічого не з'ясовують.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Більш небезпечною є ситуація із насильством з боку персоналу. Діти зазначали, що ті **працівники установи, які б'ють, роблять зазвичай це дуже професійно, не залишаючи слідів**. Окрім того, такі працівники дуже широко застосовують і психологічне насильство по відношенню до засуджених: тиснуть, ображають, знущаються та погрожують.

Фіксація інциденту насильства, особливо резонансного, передбачає також інформування про це всіх зацікавлених осіб – батьків або опікунів засудженого, службу у справах дітей, управління ДПтСУ у відповідній області. Але на практиці це часто ігнорується. **Родичі та близькі дізнаються про факт побиття чи іншого насильства вже згодом**, безпосередньо від дитини.

Зв'язок із зовнішнім світом

В колоніях існують невиправдані обмеження у спілкуванні вихованців із близькими.

Відвідування колоній показало, що не дивлячись на регламентовані законодавчо терміни і частоту дзвінків (без обмежень) та побачень (короткотривалі – не менше 4 годин без обмежень, довготривалі – не менше 3 діб раз на місяць), адміністрації закладів створюють **широке коло маніпулювань з надання права засудженому на контакти із близькими**. Бесіди з вихованцями підтвердили використання можливості побачень та телефонних розмов як методу впливу на поведінку засуджених. Окрім того, **нечітке визначення процедури надання цих послуг та неналежний контроль** з боку відповідних органів влади призводять до того, що у кожній колонії є своя практика їх використання, а отже, і свої обмеження для вихованця у користуванні правом на зовнішні зв'язки зі світом. Так, у деяких колоніях телефонні розмови дозволені тільки на вихідних, короткі побачення можуть тривати тільки 2 години, побачення не надаються вихованцям із «непогашеними» стягненнями тощо.

Виховні колонії періодично відвідують громадські та релігійні організації. У деяких закладах налагоджено співробітництво з навчальними закладами, коли

майбутні спеціалісти (соціальні працівники, психологи тощо) проходять практику на базі колоній. Разом з тим **представники державних органів (соціальних служб, прокуратури, суду) відвідують виховні установи вкрай рідко.**

Також зазначимо, що через останні події в Україні **складною є ситуація із зовнішніми зв'язками у тих дітей, родичі яких знаходяться в АР Крим та у східних областях.** Під час інтерв'ю вихованці скаржилися на неможливість або складнощі в отриманні передач та побаченнях із близькими, які просто не можуть виїхати із зони бойових дій.

Зараз війна, мама не приїде. Я переживаю за них дуже, після повернення їду додому. Телефоную, коли є картка, бо посилки зараз отримати нереально.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Запобігання розповсюдженню кримінальної субкультури

Неформальна структура в колоніях несе суттєву загрозу належному поведженню з вихованцями.

Фактично, окрім формальної структури утримання вихованців, у виховних колоніях є ще неформальна, породжена широким розповсюдженням кримінальної субкультури серед засуджених. У більшості відвіданих закладів **адміністрація і персонал закладів самоусуваються від виконання своїх обов'язків** з охорони і підтримання безпеки існування і співіснування вихованців, перекладаючи свої функції на частину засуджених осіб (так званий «актив», головними серед якого є «бугри» та «підтягнуті»), які мають безпосереднє управління над усіма вихованцями, можуть призначати покарання, розподіляти обов'язки серед інших тощо. Звичайно, що зміст порядку встановлюють не «активісти» самі. Існують відповідні правила та обмеження, які пов'язані із режимом відбування покарання, а «активісти» лише відтворюють увесь комплекс цих вимог. **«Актив» має низку привілеїв**, які недоступні для решти соціальних груп колонії. Тут можна говорити про своєрідну касту, положення яких значно відрізняється від загальної маси вихованців.

Зазначимо, що існування неформальних структур керування виховними колоніями в Україні несе **великі ризики катувань та жорстокого поводження** під час відбування покарань дітьми у виховних колоніях. Цьому є низка причин:

- неформальна структура базується на повністю дискримінаційному підході, який, у свою чергу, використовує поняття «переваги» одних вихованців над іншими всупереч базовому принципу рівності, на якому ґрунтуються усі права людини;
- адміністрація виховних колоній, яка використовує «актив» для управління вихованцями, не може гарантувати 100% контроль ситуації;
- існування дублюючої структури (ієрархії) призводить до постійного зростання напруження, яке не має якогось позитивного виходу, а призводить лише до постійних конфліктів, побиттів та членушкоджень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати візитів показали, що у колоніях відсутні належні запобіжні заходи насильству та жорсткому поводженню із засудженими:

- Не впроваджена необхідна безпека співіснування вихованців через відсутність їх належного розподілу за категоріями. Фактично виховні колонії стають виправними, адже майже половина осіб, які там перебувають, досягли дорослого віку. Не розподілені вихованці і за злочинами, які скоїли, та особливостями адаптації, що стає додатковим ризиком для існування нормальних відносин між засудженими. Окрім того, виділення груп засуджених, які знаходяться на профілактичному обліку, стає замість засобу налагодження ефективної виховної роботи ще одним важелем тиску та дискримінації таких вихованців.
- Не запроваджені систематичні тілесні огляди вихованців. Про це свідчать наявні тілесні ушкодження у засуджених, не всі з яких були відповідним чином зафіксовані у документах.
- Не ведеться відповідним чином реєстрація всіх інцидентів, пов'язаних із насильством.
- Відсутнє інформування про факт насильства всіх зацікавлених сторін – батьків або опікунів засудженого, служби у справах дітей, управління ДПтС України у відповідній області тощо.
- Немає відповідного реагування на випадки жорсткого поводження та насильства як з боку самої колонії, так і з боку державних органів влади, передусім, прокуратури та ДПтС України.
- Вихованці здебільшого не знають, куди і як можна поскаржитися на дії інших вихованців або персоналу та адміністрації установи. Не проводиться у достатній мірі інформаційно-роз'яснювальна робота, відсутнє ефективне правове навчання вихованців.
- Не забезпечена приватність телефонних розмов та короткострокових побачень засуджених від інших вихованців.
- Наявність обмежень на частоту і тривалість телефонних дзвінків та короткотривалих побачень як загалом, так і у якості покарання.
- Неналежна частота та якість відвідувань колоній з боку державних органів влади – управління ДПтС України, прокуратури, соціальних служб тощо.
- Відсутність незалежного органу з розслідування заяв про жорстоке поводження призводить до фактичної безкарності осіб, які винні у таких діях.
- Існуюча субкультура серед засуджених, яка призводить до постійного зростання напруження, а відповідно конфліктів, побиттів та членушкоджень між вихованцями колоній.
- Перебування значної кількості дорослих засуджених (старше 18 років) створює додаткові проблеми з вихованням неповнолітніх.
- Відсутні чіткі алгоритми переведення вихованців до дорослих колоній при досягненні ними повноліття (18 років).

- Відсутня належна взаємодія служб у справах дітей за місцем первинного обліку вихованців колоній та адміністрацій колоній.
- Загальні матеріально-побутові умови відповідають мінімальному стандарту утримання засуджених у виховних колоніях. Разом із тим проблемними питаннями у тих чи інших колоніях є недотримання норм площі на одну особу, потреба у ремонті і оновленні меблів, неналежне природне і штучне освітлення у кімнатах вихованців, відсутність гарячої води у житлових приміщеннях, нерегулярна зміна постільної білизни, відсутність перегородок між душами і дверцят у санвузлах тощо. Станоме стоїть загального порушення права на приватність та особистий простір вихованців: діти практично не мають можливості побути наодинці протягом дня, вільно користуватися власними речами, персоналізувати свій простір у житлових кімнатах (фотографіями, власними творчими виробами тощо).
- Харчування є здебільшого незадовільним через одноманітність продуктів та готових страв (майже щодня тушкована риба, макарони, перлова каша, при цьому мала кількість м'яса), якість деяких продуктів (зокрема, рибних консервів, розмороженої кільки) та спосіб приготування і подачі їжі (часто салати перемішані із кашею і рибою). Також проблемою є обмежений доступ до свіжих овочів та фруктів, в тому числі для продажу у «ларьку» колонії. Окрім того, не всюди створені умови для вільного та постійного доступу до питної води.
- Якість медичного забезпечення у виховних колоніях є незадовільною. Не приділяється достатньої уваги діагностиці та попередженню хвороб у закладах, частина вихованців постійно страждає від гнійничкових шкірних інфекцій. Порушується приватність надання медичних послуг засудженим, особливо під час первинного огляду новоприбулих. Невідповідним чином здійснюється ведення медичної документації, не реєструються всі події, пов'язані із наданням медичних послуг вихованцям. Окремою проблемою є поміщення у виховні колонії психічно хворих засуджених, повноцінне лікування яких там неможливе.
- Попри досить добре на вигляд матеріально-технічне оснащення шкіл виховних закладів, ставлення до навчального процесу як з боку вихованців, так і з боку адміністрацій колоній, викликає серйозні питання. У ході моніторингових візитів були виявлені непоодинокі випадки, коли діти з різних причин замість навчання працювали на виробництві: за власним бажанням і за домовленістю з керівництвом, щоб заробити гроші, примусово здійснювали ремонтні роботи під час навчального процесу, відбували різного роду покарання за порушення дисципліни. Суттєву проблему становить і відсутність або недостатня кількість індивідуальних та додаткових занять для педагогічно занедбаних дітей.
- Професійне навчання у виховних колоніях відбувається за такими напрямками, як слюсар з ремонту автомобілів, токар, столяр, зварювальник, швачка, тесляр, штукатур тощо. При цьому не в усіх колоніях засуджені мають право вибору спеціальності, а також нарікають, що хотіли б отримувати інші, на їхню думку, більш затребувані професії.

- Одним із важливих елементів реінтеграції і ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у суспільство є їхнє залучення до суспільно-корисної праці. Проте у колоніях це відбувається із цілою низкою порушень трудового законодавства, Кримінально-виконавчого кодексу України, а також міжнародних стандартів щодо праці неповнолітніх, позбавлених волі. Основні з них стосуються понаднормової праці (понад 10 годин, у вихідні дні), порушення режиму праці та відпочинку, оплати праці (взагалі безоплатно або менше 100 гривень на місяць на роботу упродовж 6 годин щодня) та умов виробництва (відсутність засобів захисту від травмувань: рукавиць, окулярів, респіраторів; недотримання техніки безпеки, через що частими є випадки виробничих травм: потрапляння стружки та пилу в очі, порізи тощо).
- Що стосується реабілітації і психологічного супроводу у колонії, то у цьому напрямку ведеться в основному групова робота з вихованцями: психологи оцінюють морально-психологічний клімат, проводять профорієнтаційні тести, бесіди з профілактики ВІЛ/СНІДу, шкідливості наркотиків, паління тощо. Систематичних комплексних програм, спрямованих на конкретну дитину, її підтримку, виявлення першопричин ув'язнення та роботу з сім'єю на сьогоднішній день в жодній колонії не існує. Немає також спеціальних програм для дітей, які скоїли злочини, пов'язані з сексуальним та фізичним насильством, або які до потрапляння у колонію вживали алкоголь, наркотичні або токсичні речовини.
- В усіх виховних колоніях вільний час вихованців складає не більше 2-х годин на день, а зазвичай лише одну чи півтори години. При цьому найчастіше цей час вихованці проводять разом за переглядом телепередач чи написанням листів, не маючи можливості обрати дозвілля за власним смаком.
- Режим і розпорядок дня у виховних колоніях є суворо регламентованими та встановлені таким чином, щоб займати засуджених практично весь день. При цьому встановлення ступеня жорсткості режиму визначається адміністрацією самої установи. Фактично, необґрунтованими за своїм призначенням є наступні практики деяких колоній: заборона використовувати власну постільну білизну і додаткові ковдри взимку, користування спортивною залом лише у вихідні дні, заборона знаходитися у спальних кімнатах протягом дня, заборона вільного виходу за межі гуртожитку, заборона користуватися власним одягом у вихідні дні, прибирання кімнат 3-4 рази на день, заборона їсти власні харчі не у приміщенні їдальні тощо.
- Окрім формальної структури з дотримання режиму, існує і неформальна. У 6 з 7 відвіданих закладів адміністрація і персонал виховних колоній самоусуваються від виконання своїх обов'язків з охорони і підтримання безпеки існування і співіснування вихованців, перекладаючи свої функції на частину засуджених осіб (так званий «актив»). Це в тому числі порожує неприпустимі засоби покарання та впливу на засуджених.

РОЗДІЛ 1. УМОВИ УТРИМАННЯ У ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ

1.1. Матеріально-побутові умови

Норми площі на одного вихованця

Системною проблемою для відвіданих закладів є недостатня кількість особистого простору у житлових кімнатах вихованців. У половині колоній нормативи площі на одного вихованця не відповідають нормам – менше ніж 4 м² на одну людину⁵. В решті установ площа дотримується за рахунок широкого проходу між рядами ліжок, але не між самими ліжками, які можуть бути зіставлені впритул одне до одного. Згідно з відомчими будівельними нормами проектування установ виконання покарань, відстань між ліжками⁶ має бути не менше 0,5 м.

Мелітопольська ВК

Самбірська ВК

Проблема недотримання норм площі зустрічається навіть у тих закладах, де кількість вихованців, розміщених в одній кімнаті, є порівняно невеликою – 4-5 осіб. Загалом же в одній кімнаті гуртожитку в різних закладах проживає від 2 до 22 вихованців. Викликає занепокоєння і той факт, що в деяких установах житлова площа використовується вкрай нераціонально – при наявності вільних кімнат неповнолітніх розміщують в інші кімнати в кількості, що перевищує встановлену норму. Переповненість кімнат і відсутність особистого простору підсилює напругу в колективі і може спричиняти прояви психологічного та фізичного насильства серед вихованців.

⁵ Норматив житлової площі для засуджених, які тримаються у виховних колоніях, – 4 м² / Відомчі будівельні норми проектування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ВБН В.2.2 – 2008

⁶ Відомчі будівельні норми проектування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ВБН В.2.2 – 2008

Температурні умови, провітрювання, освітлення

Більшість вихованців не скаржилися на температурні умови у житлових корпусах та запевняли, що в спекотну пору року вони провітрюють кімнати декілька разів на день.

В інтерв'ю з вихованцями Дубенської виховної колонії пролунали скарги на погане опалення взимку та заборону використовувати додаткові ковдри, що може розцінюватись як жорстоке поводження з боку персоналу колонії. За словами вихованців, приміщення добре опалюються перед різними перевітками та комісіями, зазвичай же колонія на цьому «економить».

Якість провітрювання у гуртожитках є задовільною, у більшості з них встановлені металопластикові вікна, з можливістю провітрювання. Проблеми зі штучною вентиляцією зустрічалися у санвузлах деяких колоній, камерах ДІЗО та виробничих майстернях.

Якість освітлення в цілому є задовільною, хоча подекуди трапляються проблеми як з природнім, так і зі штучним освітленням. В житлових кімнатах Кременчуцької ВК встановлені пластикові вікна з матовим (непрозорим) склом. Крім того, що таке скло пропускає денне світло гірше, ніж звичайне, непрозорість скла створює додаткову ізоляцію, адже діти не бачать з вікна навіть внутрішній двір своєї колонії. У Самбірській ВК частина кімнат має лише одне вікно, якого недостатньо для забезпечення задовільного природного освітлення. У Курязькій ВК була відзначена проблема штучного освітлення – в шкільних класах в робочому стані була лише половина лампочок, а у житлових кімнатах не працювала більшість з них.

Загальний стан кімнат

Загальний стан кімнат у гуртожитках є задовільним, частина потребує косметичного ремонту та оновлення меблів: зношена підлога, поламані тумбочки, стільці, немає лампочок у світильниках. Обстановка в кімнатах є стандартною – кімнати містять ліжка, приліжкові тумби, стільці, мають штори на вікнах. У приліжкових тумбах, кожна з яких розрахована на двох вихованців, зберігаються засоби особистої гігієни: мило, зубна щітка, зубна паста, туалетний папір. У декількох закладах зустрічалися випадки, коли не всі вихованці були забезпечені місцем для зберігання своїх речей, кількість тумбочок була непропорційною до кількості ліжок. У Самбірській колонії через брак місця в частині кімнат немає стільців, а тумбочки розміщені одна на одній.

Викликає занепокоєння той факт, що вихованців змушують віддавати частину зароблених коштів на різні витрати з благоустрою колонії. Під час візитів було виявлено декілька таких фактів: придбання домашнього кінотеатру з DVD, холодильників для кімнат прийняття їжі, здача коштів на ремонт стадіону, закупку газону тощо.

Душові

Ванних і душових повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менше двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.

Європейські пенітенціарні правила

Майже в жодній колонії не дотримано право засуджених на особисту гігієну. Майже в усіх виховних закладах, окрім Мелітопольської ВК, неповнолітні можуть приймати душ тільки раз на тиждень – у лазні. Лише у Мелітопольській дівочій колонії належним чином обладнані душові у житловому корпусі, і вихованці можуть щодня митися гарячою водою. В усіх інших виховних закладах в «небанний» день вихованці можуть помитися лише холодною водою у раковинах для прання речей та миття ніг або не мають навіть такої можливості, бо рукомийники для цього не пристосовані. Виняток становлять ті вихованці, які працюють на виробництві, – в частині колоній, у приміщеннях майстерень є окрема духова, яку відвідують вихованці після роботи, в інших – неповнолітні можуть попросити персонал відчинити лазню, щоб помитися. Втім, документально цей факт підтверджується лише в одній колонії – у розпорядку дня 30 хв. відведено на «туалет, зняття з виробництва». В решті установ графік є настільки щільним, що важко уявити як 40-50 чоловік, які працюють на виробництві, можуть прийняти душ за 20, а то й взагалі за 5 хвилин між працею та шиккуванням на обід чи вечерю. Проблеми з прийняттям душу підтверджувалися і під час інтерв'ю з вихованцями.

Миємось один раз на тиждень. Після роботи протовпитись до душу важко... Та й там бувають «розборки»... На відділенні гарячої води немає.

Вихованець: душ можна приймати хоч щодня!

Монітор: у вас є гаряча вода в корпусі?

Вихованець: ні, тут тільки холодна.

Монітор: то ви щодня миєтесь холодною водою?

Вихованець: ну, не така вона вже й холодна, ми вже звикли. А що робити?

З інтерв'ю з вихованцями колонії

Відсутність гарячої води та щоденної гігієни призводять до серйозних проблем зі здоров'ям засуджених. В одній з колоній вихованці поскаржились на те, що через відсутність гарячої води частими є випадки переохолоджень та застуд. В іншій – нечасте прийняття душу ускладнює і без того важку епідеміологічну ситуацію – у багатьох дітей в ході візиту були помічені гнійничкові захворювання по всьому тілу, незагоювані рани після робіт на виробництві. Шкірні захворювання та гнійничкові висипи були помічені у вихованців декількох відвіданих установ, що свідчить про системність цієї проблеми і може бути підтверджен-

ням неналежної санітарно-епідеміологічної ситуації через нечасті гігієнічні процедури.

Не в усіх колоніях дотримуються норми тривалості миття вихованців. За словами адміністрацій деяких колоній, відвідування вихованцями лазні триває 30 хвилин (із них 20 хвилин власне на миття), замість належних 40 хвилин, з урахуванням роздягання і одягання⁷.

Загалом стан душових та лазень в усіх колоніях є задовільним, деякі потребують лише косметичного ремонту. В більшості установ, проте не в усіх, душові шланги відокремлені один від одного перегородками висотою 1,5 м.

Мелітопольська ВК

Самбірська ВК

Окремою проблемою є недостатня забезпеченість колоній миючими засобами та засобами особистої гігієни. Під час візитів не в усіх вихованців було навіть мило. В частини вихованців деяких колоній не було зубної пастки та зубних щіток. Так само, не всі вихованці забезпечені рушниками. При відвідуванні Курязької ВК звернув на себе увагу той факт, що на ліжках вихованців були складені нові вафельні рушники з паперовими бірками. Якими рушниками діти користувались щоденно до візиту, так і не вдалося з'ясувати.

Пральні

Усі виховні колонії мають свої пральні, які зазвичай розташовуються в одному приміщенні з лазнею. Пральні обладнані декількома пральними машинами, сушильними машинами, гладильними катками, дезінфекційними камерами та 1-2 прасками. Обладнання більшості пралень знаходиться в задовільному стані, проте є частково застарілим і потребує оновлення.

⁷ Наказ Міністерства Юстиції України від 08.06.2012 № 849/5 «Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0947-12>

Всупереч встановленим законодавчим нормам, вихованці самостійно перуть весь свій одяг: натільну білизну, форму, робочий одяг. Трапляються навіть випадки самостійного прання вихованцями постільної білизни. При цьому в деяких колоніях вихованці навіть змушені купувати пральні засоби за свій рахунок. Згідно з пунктом 1.2. Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, вихованці колонії мають самостійно прати лише шкарпетки, усе інше безкоштовно обслуговує лазня.

Сушать свій одяг вихованці у спеціально відведених кімнатах житлового блоку або на вулиці в літній період. В частині колоній такі кімнати не пристосовані для сушіння речей – навіть в літній період в них дуже волого. За словами вихованців, коли одяг не встигає висохнути, їм доводиться сушити його на собі.

Зміна білизни

Усі засуджені забезпечені постільною білизною, яка знаходиться у задовільному стані, але подекуди є зношеною. Звертала на себе увагу і показово нова білизна, яка, скоріш за все, не використовується вихованцями повсякденно.

За нормативами, зміна постільної білизни має здійснюватись раз на тиждень у день миття засуджених у лазні⁸. У більшості установ білизна змінюється саме з такою періодичністю, проте в ході інтерв'ю діти повідомили про випадки зміни білизни раз у два тижні (Кременчуцька ВК) чи навіть раз на місяць (Куразька ВК).

Туалети

В усіх колоніях туалетні кімнати знаходяться у задовільному стані (деякі потребують косметичного ремонту), кабінки розділені перегородками висотою 1 м, майже усюди в наявності є дезінфікуючі засоби та туалетний папір. Проте і тут трапляються свої проблеми. Туалети розділені перегородками, проте не усюди кабінки мають дверцята, що порушує право вихованців на приватність та власну гідність. Не усюди працюють зливні бачки. В деяких колоніях зливи працюють лише централізовано, подача води здійснюється з коридору, що не забезпечує своєчасності змиву і не виключає випадки ненадходження води у разі потреби. Не в усіх туалетних кімнатах є умивальники для миття рук.

⁸ Наказ Міністерства Юстиції України від 08.06.2012 № 849/5 «Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0947-12>

Кременчуцька ВК

Ковельська ВК

Рекомендації:

1. Вжити заходів щодо забезпечення неповнолітніх нормою житлової площі не менше 4 кв.м на одну особу.
2. Налагодити штучне та природне освітлення у житлових, шкільних та виробничих приміщеннях колонії.
3. Забезпечити комфортні температурні умови у приміщеннях, де перебувають вихованці, у будь-яку пору року.
4. Створити можливості для щоденного прийняття душу вихованцями (з обов'язковою подачею гарячої води).
5. Ввести до розпорядку дня час на прийняття душу вихованцями, які працюють на виробництві.
6. Забезпечити усіх вихованців засобами особистої гігієни (милом в обов'язковому порядку усіх вихованців, а також зубними щітками та зубною пастою тих, хто не може придбати їх самостійно) та двома рушниками.
7. Забезпечити тривалість миття засуджених у лазні, згідно з встановленими нормами, – не менше 40 хв.
8. Встановити перегородки у душових кімнатах, відповідно до норм ДБН.
9. Відокремити туалети один від одного перегородками, встановити непрозорі дверцята на туалетних кабінках.
10. Обладнати усі туалетні кімнати умивальниками для миття рук.
11. Надати усім вихованцям можливість прати свої речі та постільну білизну у пральні колонії.
12. Створити належні умови для сушіння речей вихованців.
13. Забезпечити регулярну зміну постільної білизни вихованців, згідно з встановленими нормами, – раз на тиждень.
14. Унеможливити залучення коштів вихованців для купівлі речей загального користування в колонії.

1.2. Харчування

- 22.1. Ув'язнені забезпечуються комплексним харчуванням з урахуванням їх віку, стану здоров'я, релігії, культури та характеру їхньої роботи.
2. Вимоги щодо раціону харчування, включаючи мінімальну кількість калорій та білків, визначаються національним законодавством.
3. Їжа мусить готуватися та подаватися з урахуванням гігієнічних вимог.
4. Прийом їжі організовується тричі на день з відповідними інтервалами.

Європейські пенітенціарні правила

За нормативами діти приймають їжу 3 рази на день: сніданок, обід та вечеря. Сніданок зазвичай проходить о 6-7 годині ранку, обід – у межах 13.00-15.00, вечеря – з 18.30 і може тривати у деяких колоніях до 21.30-22.00 години вечора. Варто відзначити, що такому пізньому часу приймання їжі передують в одній колонії робочий час для засуджених (Мелітопольська ВК), а в іншій особистий час та здійснення телефонних розмов (Самбірська ВК).

Вартість харчування одного засудженого коливається від 6,5 гривень (Дубенська ВК – 6,49 грн, Самбірська ВК – 6,64 грн) до 16-17 гривень на день (Прилуцька ВК – 16 грн, Кременчуцька ВК – 17,37 грн), середня вартість – у Мелітопольській (9,06 грн), Ковельській (11,58 грн) та Курязькій (13,56 грн) колоніях. Однак скарги засуджених на харчування надходили від усіх відвіданих колоній. Здебільшого невдоволення викликали одноманітність продуктів харчування та безпосередньо самих страв (тушкована риба, макарони, перлова каша), обмежена кількість м'яса, якість деяких продуктів (зокрема, рибних консервів, розмороженої кільки). Частина дітей у колоніях також скаржилася на спосіб готування і подачі їжі, зазначаючи, що із наявних харчів можна було би приготувати щось смачніше.

Кілька у томаті щоденно! Дістало! Каша і капуста перемішані, дивитися не хочеться, але змушені їсти. Аби хоча б не перемішували все у тарілці...

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Головною проблемою є відсутність або обмежений доступ до свіжих овочів та фруктів. Зазвичай у меню серед овочів представлені капуста, картопля, буряк, морква, цибуля, значна частина яких подається у маринованому, вареному чи квашеному вигляді, а фрукти подаються у вигляді компотів із сухофруктів. І хоча нормативами це дозволено, надання хоча б раз на тиждень свіжих яблук, салатів із помідорів та огірків є скоріше доброю волею адміністрацій деяких колоній. Теоретично постачати ці продукти для продажу може також «ларьок», фактично ж у засуджених є можливість купувати там лише солодоші (цукерки, печиво, вафлі, шоколад, згущене молоко тощо), пакетовані соки, чай та їжу швидкого приготування (локшину, консерви). При цьому є значна проблема із графіком роботи «ларька», який працює переважно раз на місяць упродовж де-

кількох годин. Через це більшість дітей не можуть що-небудь придбати впродовж декількох місяців, а отже, позбавлені можливості додатково харчуватися.

Ковельська ВК

Курязька ВК

Отримати харчі неповнолітні можуть також через передачі від родичів та близьких. Додаткових заборон і обмежень на такі передачі, окрім регламентованих законодавством (дозволені будь-які продукти харчування, за винятком продуктів з простроченим терміном реалізації; консервованих продуктів із м'яса, риби, овочів, фруктів, виготовлених у домашніх умовах; продуктів, що потребують додаткового приготування шляхом термічної обробки, та тих, що необхідно зберігати при температурі 2-4°C протягом 72 годин, а також спиртних напоїв та пива), під час візитів зафіксовано не було.⁹

Однак в деяких закладах (Самбірська та Ковельська ВК) проблемою є можливість зберігання і вільного доступу дітей до отриманих харчів. Так, харчі зберігаються у холодильниках в їдальні, а отже діти можуть додатково поїсти тільки під час регламентованих прийомів їжі. В інших колоніях це питання вирішено за рахунок наявності холодильників у гуртожитках, зокрема у кімнатах прийому їжі.

Кімнати прийому їжі зазвичай мають декілька столів зі стільцями, кухонні шафи для зберігання посуду, мийку, робочий стіл для розкладання продуктів та кухонне приладдя (обробні дошки, електричний чайник тощо). Можливості щось приготувати або підігріти немає, такого не передбачено і нормативно. Діти можуть зробити гарячі напої, бутерброди, заварити локшину. Але і ця можливість деінде є обмеженою. Так, не дивлячись на те, що умови перебування у колонії мають сприяти зменшенню різниці між життям у тюремній системі і життям на волі, адміністрація Мелітопольської ВК вважає, що вживання власноруч приготовлених чаю та кави має бути заохоченням, і надає таке право засудженим тільки у вихідні дні. Як заохочення та відповідно до нормативів харчування мо-

⁹ Витяг з Наказу Держдепартаменту виконання покарань від 25.12.2003 № 275 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань».

же покращуватися під час державних свят. Зазвичай це відбувається шляхом видачі додаткових продуктів. Зокрема, діти зазначали, що на свята їм дають фруктові соки, печиво, цукерки, солодкі напої.

68.3. Протягом усього часу перебування чиста питна вода повинна бути доступною для неповнолітніх.

Європейські правила щодо неповнолітніх правопорушників, які підлягають застосуванню санкцій чи заходів

Деінде у колоніях зустрічається проблема постійного доступу до звичайної питної води: відсутній індивідуальний посуд, неналежні санітарно-гігієнічні умови чи взагалі немає баків із водою (особливо це питання є гострим для виробничих приміщень).

Бак з питною водою,
Мелітопільська ВК

Бак з питною водою,
Кременчуцька ВК

Бак з питною водою,
Самбірська ВК

У виховних колоніях присутнє як меню на день, так і меню-розкладка на тиждень. Загальний санітарний стан їдалень та приміщень кухні є задовільним. Разом з тим деякі приміщення потребують ремонту та оновлення кухонного обладнання. В основному всюди дотримані санітарно-гігієнічні норми зберігання продуктів. М'ясо, молочні продукти і риба тримаються окремо; овочі, крупи та консервація зберігаються у темних, сухих приміщеннях. Незадовільний стан картоплі (гниль на овочах) було виявлено тільки під час відвідування кухні у Ковельській виховній колонії.

Кухня, Прилуцька ВК

Кухня, Ковельська ВК

Їдальня, Мелітопільська ВК

Їдальня, Самбірська ВК

Зазначимо також, що у ході інтерв'ю у всіх колоніях монітори фіксували інформацію про те, що напередодні візиту харчування засуджених покращилося, стали давати більше м'яса та овочів, поліпшилася якість продуктів, що також треба враховувати при загальній оцінці дотримання права на харчування осіб, які перебувають у виховних колоніях.

Останній раз нас так годували, як сьогодні, коли близько року тому приїжджала комісія! Хоч поїли! Дякую!

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Рекомендації:

1. Забезпечити безперешкодний доступ засуджених до особистих продуктів харчування у вільний час.
2. Обладнати гуртожитки холодильниками згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

3. Налагодити щоденну роботу «ларька» у виховних колоніях.
4. Забезпечити продаж у «ларьках» свіжих овочів і фруктів.
5. Налагодити адекватні години вечірнього прийому їжі (не пізніше 8 години вечора).
6. Створити у гуртожитках, виробничих та навчальних зонах постійний доступ до питної води із наданням індивідуального посуду.
7. Забезпечити різноманітне поживне якісне харчування засуджених.
8. Дотримуватися умов зберігання продуктів харчування, зокрема свіжих овочів та фруктів.

1.3. Медичне обслуговування

- 40.1. *Медичні послуги в пенітенціарних установах мусять організовуватися в тісній співпраці із цивільними органами охорони здоров'я громади чи країни.*
2. *Політика охорони здоров'я в пенітенціарних установах повинна бути невід'ємною частиною національної системи охорони здоров'я та сумісна з нею.*
3. *Ув'язнені повинні мати доступ до медичних послуг, які існують у країні, без дискримінації за ознакою їхнього правового становища.*
4. *Медичні послуги в пенітенціарних установах мають бути спрямовані на виявлення та лікування фізичних та психічних хвороб або дефектів, на які можуть страждати ув'язнені.*
5. *Всі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, у тому числі наявні в цивільних установах, мають бути надані ув'язненим для цього.*

Європейські пенітенціарні правила

Задля надання лікувально-профілактичної допомоги неповнолітнім у кожній виховній колонії створені клініко-діагностична лабораторія та медична частина, яка має амбулаторне, стаціонарне відділення та аптеку.

Медичний штат виховних колоній, як правило, має начальника медичної частини, лікаря-терапевта, лікаря-стоматолога, лікаря-психіатра, декількох фельдшерів та медичну сестру, лаборанта, фармацевта і дезінфектора. Деінде також є лікар-рентгенолог, лікар-дерматолог. У жіночій виховній колонії півставки має лікар-гінеколог.

Основними проблемними питаннями медичних частин, які стосуються більшості колоній, можна назвати:

- потреба у ремонті як частини кабінетів лікарів, так і палат стаціонару;
- невідповідне ведення медичних журналів і медичної документації (часто того, що записано у журналі, немає у медичній картці засудженого чи навпаки; бувають випадки, коли журнали не ведуться зовсім);
- незадовільна частота кварцування медичних палат (кварцування може відбуватися раз на тиждень або, за словами персоналу, «за потребою»;

не маючи регулярності) та прибирання палат власними силами хворих засуджених (хворі прибирають або по черзі, або прибирає той, хто найкраще себе почуває);

- незаповнений повною мірою медичний штат, а також потреба у розширенні штату (оформлення лікарів на повну ставку чи введення нових посад, зокрема зазначався хірург).

Кабінет прийому, Кременчуцька ВК

Шафи із ліками, Прилуцька ВК

Стоматологічний кабінет, Прилуцька ВК

Рентген-апарат, Самбірська ВК

Загальний запас медичних препаратів для надання необхідної медичної допомоги у аптеці є достатнім. Укомплектовані укладки для екстреної медичної допомоги та на випадок інфекційних захворювань. Крім того, задля покращеного лікування засуджених майже у всіх колоніях дозволено прийом медикаментів та виробів медичного призначення від родичів. Серед основних вимог щодо переданих ліків вказуються заводське виготовлення, допустимі терміни придатності, непошкоджений зовнішній вигляд та відсутність даних препаратів в аптеці установи. Після передачі вони обліковуються в аптеці установи та видаються засудженим згідно з накладними з відміткою в листі призначень про

виконання. Щодо обмежень, то не приймаються до використання наркотичні, психотропні та сильнодіючі препарати. Разом з тим у Кременчуцькій ВК прийнято рішення про заборону передачі взагалі всіх медикаментів від родичів, оскільки, за словами медперсоналу, дуже складним процесом є процедура оформлення ліків у аптеці. Отже, діти там можуть лікуватися тільки за рахунок державних закупівель медикаментів, що створює ризики для лікування тяжких або хронічних хвороб. Адже витрати на медичне забезпечення на одного засудженого на добу у цій колонії складають близько 10 коп. У інших колоніях на фінансування медичного забезпечення на добу виділено: у Ковельській ВК – 21 коп., Дубенській – 60 коп., Мелітопольській – 1,68 грн, Самбірській – 1,92 грн, Курязькій – 3,34 грн, Прилуцькій – 13,20 грн.

24. Кожен в'язень підлягає медичному оглядові при його прийнятті і потім, в разі необхідності, щоб встановлювати, чи не хворий він фізично або розумово; вживати необхідних заходів; ізолювати в'язнів, про яких можна припустити, що вони страждають якою-небудь інфекційною або заразною хворобою; виявляти фізичні або розумові вади, які можуть перешкодити їхньому перевихованню, і визначати, яка їхня фізична здатність до праці.

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими

Перший медичний огляд засудженого у закладі відбувається зазвичай у день його прибуття після проходження гігієнічного миття у лазні. Огляд включає в себе перевірку на тілесні ушкодження, ознайомлення з медичною документацією новоприбулого, вимірювання маси тіла та зросту, питання про самопочуття, хронічні хвороби, вживання ліків на даний момент та здачу лабораторних аналізів. Всі вихованці ознайомлюються під розпис із профілактикою ВІЛ/СНІДу та його лікування. Також їм пропонується пройти експрес-тести на ВІЛ/СНІД, які забезпечуються Всеукраїнською мережею ЛЖВ. Проходить огляд зазвичай у кабінеті прийому медичної частини колонії у присутності декількох лікарів, а іноді і немедичного персоналу установи, що порушує право на приватність та конфіденційність даних щодо стану здоров'я вихованця. На другий день беруться необхідні лабораторні аналізи (крові, сечі тощо) та робиться флюорографія. Далі новоприбулі переводяться у дільницю карантину, діагностики та розподілу, яка створена окремо від інших відділень і має власний санвузол, душову, кімнату для приймання їжі, кімнату виховання тощо. Неприйнятною є практика більшості колоній не дозволяти особам, які перебувають на карантині, щоденні прогулянки на свіжому повітрі. Також такі дільниці здебільшого потребують косметичного ремонту.

82. 1) Осіб, визнаних душевнохворими, не слід піддавати тюремному ув'язненню. Тому слід вживати заходів для якнайшвидшого переведення їх у заклади для душевнохворих.
 - 2) В'язнів, які страждають іншими психічними захворюваннями або недоліками, треба брати під нагляд і лікувати в спеціальних закладах під керівництвом лікарів.
 - 3) Під час їх перебування у в'язниці такі в'язні повинні знаходитися під особливим лікарським наглядом.
 - 4) Медичні або психіатричні служби, що працюють у пенітенціарних закладах, повинні забезпечувати психічне лікування всіх нужденних в ньому ув'язнених.
83. У співпраці з компетентними закладами бажано вживати, якщо це необхідно, заходи для того, щоб забезпечувати психіатричний догляд за звільненими в'язнями, так само як і соціально-психіатричну опіку над ними.

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими

Вихованці загалом висловлювали нейтральне ставлення до медичного забезпечення колонії, зазначаючи, що у разі потреби тут нададуть необхідну допомогу. Схвальні відгуки стосувалися в основному надання стоматологічних послуг. При цьому в інтерв'ю періодично лунали і такі фрази: «тут не хворіють, я вже давно це для себе зрозумів», «якщо поб'ють – не звертаємося, навіть якщо боляче, краще не звертатися у медчастину», «хвороби самі проходять – тихо, спокійно, ніхто не знає», що свідчить про невідповідний рівень діагностики стану здоров'я вихованців та їхню недовіру до лікування у виховних колоніях.

За статистикою у колоніях перебувають переважно здорові діти. У разі різкого погіршення стану здоров'я засудженого і неможливості надати допомогу в установі викликається бригада швидкої медичної допомоги. Немає у колоніях і осіб з особливими потребами, наркозалежних, хворих на туберкульоз, гепатит тощо. Таких засуджених відразу відправляють на спеціалізоване лікування у заклади охорони здоров'я (відомчі або загальні). Разом з тим серйозним питанням для колоній стоїть проблема утримання психічно хворих засуджених. Не дивлячись на існуючі норми міжнародного законодавства щодо утримання психічно хворих засуджених у спеціальних лікувальних закладах, на момент візитів у більшості виховних колоній знаходилися такі особи (Курязька ВК – 78 осіб, Мелітопольська – 5 осіб, Прилуцька – 4 особи, Кременчуцька – 1 особа). До того ж проблемою є те, що у 2 колоніях взагалі не укомплектовано посаду психіатра (Прилуцька та Самбірська ВК), а отже про якесь лікування і адекватний медичний супровід цих хворих там мова не йде. Не ініціюються з боку адміністрації установ і перегляди вироків для психічно хворих дітей відповідно до статті 93 КК України про примусові заходи медичного характеру. Як результат, такі діти не тільки не лікуються, а й роками знаходяться у невідповідних до їхнього стану здоров'я умовах.

Взагалі неприпустимим виявився факт направлення засудженого, який мав конфлікт з адміністрацією однієї виховної колонії, на лікування у спеціалізовану психіатричну лікарню при одній з виправних колоній. Хоча за документами в нього немає психіатричного діагнозу, є лише висновок про схильність до членушкодження. За словами вихованця, йому давали аміназін і більше нічого. Такі дані свідчать про те, що у колоніях є випадки каральної психіатрії, коли примусове лікування і поміщення у психіатричні заклади використовується у якості залякування та покарання.

Викликає занепокоєння також поширення у частині колоній (Курязькій, Прилуцькій, Самбірській) гнійничкових висипань на тілі засуджених, про що відповідно не відмічається у медичних журналах, медичних картках засуджених та даних щодо хворих у закладі. В ході бесід із вихованцями вони зазначали, що раніше не стикалися з такою інфекцією, висипання почалися після приїзду у колонію. Діти називали різні причини їх появи, спираючись на висновки лікарів медичної частини: не вистачає вітамінів, погана якість місцевої води, робота на виробництві без рукавиць тощо. Під час моніторингу було відмічено, що ані медичний персонал, ані адміністрація закладів не приділяють цьому питанню значної уваги. Також проблема ніяк не пов'язується з тим, що засуджені мають можливість митися у лазні лише раз на тиждень, а кожного дня доступне тільки вмивання холодною водою у раковинах гуртожитку (для тих, хто працює деінде створені душові на виробництві). Засуджених з особливо запущеною формою інфекції зазвичай поміщають у стаціонар, іншим або видають мазь, або не роблять нічого. Жодного комплексу профілактичних заходів попередження цієї інфекції у колоніях не ведеться.

Шкіряні висипання у дітей, Самбірська ВК

71. Неповнолітні повинні отримувати профілактичний догляд за здоров'ям та виховання з питань охорони здоров'я.

Європейські правила щодо неповнолітніх правопорушників, які підлягають застосуванню санкцій чи заходів

Можна констатувати, що взагалі профілактичні заходи у виховних колоніях розвинуті погано, як і освіта з питань охорони здоров'я. У кожному закладі у наявності є план санітарно-гігієнічного виховання засуджених. Він передбачає щотижневe або навіть щоденне читання лекцій з даної тематики, а також контроль персоналу за вологим прибиранням та економним витрачанням електроенергії та води у відділеннях з боку вихованців. Фактично ж ніяких занять не відбувається або ж дуже рідко, сліdkують же за станом чистоти самі вихованці з так званого «активу».

Ну, у мої обов'язки входить сліdkувати за чистотою у кімнатах, щоб всі прибирали, застиляли ліжка. Якщо хтось не прибирає, доводиться з хлопцями з ним розмовляти.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Треба зазначити, що саме прибирання кімнат вихованцями проходить подекуди з незрозумілою за призначенням частотою (1-3 рази на день вологе прибирання). Для прибирання надають швабру, відро, ганчірку та здебільшого рідке мило. Деінде видаються дезінфікуючі засоби.

Прибираємо самі кожного дня. Миємо, пилку витираємо. Нам видають ганчірки і відро. Додаємо шампунь і миємо.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Ковельська ВК

Кулязька ВК

Частину роботи з профілактики захворювань та навчання дітей беруть на себе громадські організації, які періодично влаштовують лекції і семінари з питань попередження і лікування різних хвороб. Але часто самі діти не зацікавлені у таких заходах, персонал установи також не мотивує їх на відвідування.

Так нам про хвороби не розказують, це якщо питаєш у лікаря, або щось болить. От приїжджає до нас психолог з ЛЖВ кожну п'ятницю, він розповідає про ВІЛ/СНІД. Але я не ходжу, мені це не цікаво. У нас загалом мало хто ходить. Навіщо таке? Я не хворий.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Інформаційних матеріалів, направлених на ознайомлення з профілактикою хвороб, здоровим способом життя, правилами гігієни, також не вистачає. Деінде є стенди, присвячені діагностиці та лікуванню туберкульозу, педікульозу, ВІЛ/СНІДу, гепатиту тощо. У бібліотеці виховних колоній зустрічаються брошури, книги, присвячені даній тематіці. Проте досить обмежена практика надання дітям роздаткових матеріалів – буклетів, листівок з необхідною інформацією про діагностику і лікування хвороб. Частіше за все такі роздатки надають громадські організації, які приїжджають у заклад з відповідною темою лекції чи семінару.

Профілактичний огляд вихованців відбувається 2 рази на рік. Для цього до закладів запрошують лікарів-спеціалістів: терапевта, дерматолога, хірурга, невропатолога, отоларинголога тощо. Разом з тим огляди відбуваються за відсутності підліткових лікарів-терапевтів.

Рекомендації:

1. Налагодити повне та своєчасне заповнення журналів у медичній частині колонії та відповідне ведення медичних карток засуджених із фіксацією всіх подій із діагностики та наданого лікування.
2. Забезпечити приватність надання медичних послуг засудженим, а також збереження конфіденційності стану здоров'я кожного вихованця.
3. Провести, де це необхідно, ремонт у медичних частинах виховних колоній.
4. Забезпечити регулярне щоденне кварцування медичних палат стаціонару медичної частини (у разі наявності пацієнтів).
5. Організувати прибирання у палатах стаціонару медичної частини силами персоналу або здорових вихованців без залучення хворих, які там знаходяться.
6. Повністю укомплектувати посади медичних працівників у виховних колоніях.
7. Суворо дотримуватись встановлених порядку і правил перебування засуджених на свіжому повітрі у дільницях карантину, діагностики та розподілу, а також у стаціонарних відділеннях медичної частини.
8. Підвищити якість виконання дезінфекції приміщень, у яких перебувають вихованці, а також затвердити частоту вологого прибирання не більше 1 разу на день.
9. Удосконалити якість лікувально-діагностичної роботи та профілактичних заходів з боку медичних працівників.
10. Проводити санітарно-гігієнічне виховання засуджених відповідно до розроблених планів.
11. Забезпечити утримання психічно хворих засуджених у спеціальних лікувальних закладах.
12. Провести відповідне лікування всіх засуджених, які мають гнійничкові висипання на тілі, та комплекс профілактичних заходів для попередження подальшого поширення інфекції у колоніях.
13. Забезпечити участь підліткових лікарів-терапевтів під час профілактичних оглядів вихованців.
14. Дозволити прийом медикаментів від родичів у Кременчуцькій виховній колонії.

1.4. Правила, розпорядок і режим. Покарання та заохочення

- 25.1. Режим утримання всіх ув'язнених повинен передбачати збалансовану програму заходів.
2. Такий режим мусить надавати всім ув'язненим можливість проводити в день стільки часу за межами своїх камер, скільки необхідно для нормальної людської та соціальної взаємодії.
3. Такий режим повинен також дозволяти забезпечувати потреби добробуту ув'язнених.

Європейські пенітенціарні правила

Режим і розпорядок дня у виховних колоніях є суворо регламентованими та побудовані таким чином, щоб займати засуджених практично весь час. День починається з підйому, ранкової перевірки, вмивання та прибирання, фізичної зарядки, сніданку. Потім залежно від віку та категорії засудженого, а також дільниці, у якій він перебуває, відбувається розвід на роботу, навчання у школі або ПТУ. Все це може бути у різній послідовності і тривалості, але обов'язково з перервою на обід та наданням вільного часу засудженим. Окрім цього, у розпорядку дня можуть бути передбачені миття у лазні, відвідування медичної частини, виховна година, прийом засуджених з особистих питань, видача посилок і передач, відвідування «ларька», телефонні розмови з родичами, спортивні і трудові змагання, інші культурно-масові заходи тощо. Ввечері передбачено прийом їжі, надання вільного часу, поіменна перевірка та підготовка до сну. Тривалість сну при цьому складає не менше 8 годин.

РОЗПОРЯДОК ДНЯ			
Виховна колонія № 1			
ЗАНЯТКИ	1 зміна	2 зміна	3 зміна
Підйом, ранкова перевірка	7:00-7:05	7:00-7:15	7:00-7:15
Вмивання	7:05-7:15	7:15-7:20	7:15-7:20
Питання, гігієнічні заходи	7:15-7:25	7:20-7:25	7:20-7:25
Розвідка	7:25-7:35	7:25-7:35	7:25-7:35
Навчання та заняття у школі	15:00-15:00	6:40-6:50	6:40-6:50
Питання та заняття	15:00-15:05	6:50-6:55	6:50-6:55
Обід	15:05-15:10	14:15-14:20	14:15-14:20
Розвід на виробництво	8:00-8:15	14:50-15:05	14:50-15:05
Робота на виробництві	8:15-14:15	15:10-21:10	15:10-21:10
Питання, гігієнічні заходи	14:15-14:45	21:10-21:40	21:10-21:40
Питання, гігієнічні заходи	14:45-15:20	8:00-8:20	8:00-8:20
Обідний час	20:40-21:20	13:25-14:15	13:25-14:15
Вечір	21:20-21:40	21:40-22:00	21:40-22:00
Особистий час	21:40-22:00	22:00-22:50	22:00-22:50
Вечірня перевірка, туалет	22:50-23:00	22:50-23:00	22:50-23:00
Відхід до сну	23:00	23:00	23:00

Самбірська ВК

РОЗПОРЯДОК ДНЯ			
Мелітопольська виховна колонія			
ЗАНЯТКИ	1 зміна	2 зміна	3 зміна
Підйом	7:00-7:05	7:00-7:05	7:00-7:05
Вмивання	7:05-7:15	7:15-7:20	7:15-7:20
Питання, гігієнічні заходи	7:15-7:25	7:20-7:25	7:20-7:25
Розвідка	7:25-7:35	7:25-7:35	7:25-7:35
Навчання та заняття у школі	15:00-15:00	6:40-6:50	6:40-6:50
Питання та заняття	15:00-15:05	6:50-6:55	6:50-6:55
Обід	15:05-15:10	14:15-14:20	14:15-14:20
Розвід на виробництво	8:00-8:15	14:50-15:05	14:50-15:05
Робота на виробництві	8:15-14:15	15:10-21:10	15:10-21:10
Питання, гігієнічні заходи	14:15-14:45	21:10-21:40	21:10-21:40
Питання, гігієнічні заходи	14:45-15:20	8:00-8:20	8:00-8:20
Обідний час	20:40-21:20	13:25-14:15	13:25-14:15
Вечір	21:20-21:40	21:40-22:00	21:40-22:00
Особистий час	21:40-22:00	22:00-22:50	22:00-22:50
Вечірня перевірка, туалет	22:50-23:00	22:50-23:00	22:50-23:00
Відхід до сну	23:00	23:00	23:00

Мелітопольська ВК

Зазначимо також, що окремо затверджуються також розпорядки роботи для кожного об'єкта виховної колонії: пральні, лазні, їдальні, медичної частини,

«ларька» тощо. Вони зазвичай вивішені у доступному для ознайомлення місці, проблем із отриманням такої інформації в ході візитів виявлено не було.

Режим передбачає, окрім ранкової, обідньої та вечірньої перевірки засуджених, також перевірку у будь-який інший час, але вночі його здійснює черговий з режиму виключно візуально, не перериваючи сон вихованців.

Переміщення територією є обмеженим. Відвідуванню їдальні, школи, майстерні, виробництва та інших регламентованих розпорядком дня заходів передують шиккування та поіменна перевірка. Саме переміщення проходить у строю. Разом з тим у вільний час вихованець може самостійно переміщуватися на території гуртожитку, піти на спортивний майданчик, у бібліотеку, медичну частину тощо, усно повідомивши про це чергового за режимом.

В основному режим накладає зрозумілі обмеження на життєдіяльність засуджених, зокрема, регламентований підйом, проведення обшуків, заборона тримати при собі деякі речі тощо. Але частина таких обмежень є такою, що не відповідає ані нормативно-правовим вимогам, ані має якихось об'єктивних пояснень. Фактично встановлення ступеня жорсткості режиму визначається адміністрацією самої установи.

Так, серед незрозумілих за своїм призначенням є наступні практики деяких колоній:

- заборона використовувати власну постільну білизну і додаткові ковдри взимку;
- користування спортивною залом лише у вихідні дні;
- заборона знаходитися у спальних кімнатах протягом дня;
- заборона вільного виходу за межі гуртожитку;
- заборона користуватися власним одягом у вихідні дні;
- прибирання кімнат 3-4 рази на день;
- заборона їсти власні харчі не у приміщенні їдальні тощо.

Організацію і дотримання режиму у кожній колонії покладено на відділ режиму і охорони. Причому зазначимо, що кількість персоналу відділу становить від 35% до 50% від усього штату колоній (задля порівняння медична частина налічує близько 5% персоналу, загальноосвітня школа близько 6-8%). Основними завданнями цього підрозділу є забезпечення ізоляції засуджених, здійснення пропускового режиму на об'єктах, що охороняються, переміщення засуджених під вартою з колонії на виробничі об'єкти і назад, їх охорона під час виконання господарських робіт, переміщення засуджених зустрічними, плановими автомобільними та екстреними вартами, забезпечення безпеки персоналу колонії та засуджених, цілодобове спостереження і контроль за поведінкою засуджених у місцях їхнього проживання та праці.

Фактично ж, окрім формальної структури з дотримання режиму, існує і неформальна. У 6 з 7 відвіданих закладів адміністрація і персонал виховних колоній самоусуваються від виконання своїх обов'язків з охорони і підтримання безпеки існування і співіснування вихованців, перекладаючи свої функції на частину засуджених осіб (так званий «актив»), які мають безпосереднє управлін-

ня всіма вихованцями, можуть вводити свої правила, призначати покарання, розподіляти обов'язки серед інших. Неформальна структура виховних колоній та її вплив на умови тримання підлітків більш детально розглянуті у розділі «Запобігання розповсюдженню кримінальної субкультури».

30.1. При прийомі до установи та так часто, як це може бути необхідно згодом, всіх ув'язнених треба в письмовій формі та усно інформувати зрозумілою їм мовою про правила внутрішнього розпорядку та про їхні права і обов'язки в пенітенціарній установі.

2. Ув'язненим потрібно дозволяти мати при собі текст наданої їм інформації.

3. Ув'язнені мають бути проінформовані про всі процесуальні дії, які мають до них відношення, і, якщо вони засуджені, про строк покарання та можливості дострокового звільнення.

Європейські пенітенціарні правила

У всіх відвіданих колоніях ми відмітили наявність чіткого механізму ознайомлення вихованця із правилами поведінки у закладі. Діти знайомляться з ними під час перебування у дільниці карантину, діагностики та розподілу. У всіх колоніях – це 14 днів, після чого засудженого переводять у гуртожиток і розподіляють у школу чи ПТУ, за бажанням оформляють на виробництво. Зазвичай їм дають роздруковані правила, які вони повинні вчити, після чого вихователь або працівник з режиму перевіряє засвоєні знання вихованця. Такі правила є зазвичай витягами із законодавства, без введення якихось окремих норм, які прийняті саме у цій установі. З останнім засуджені знайомляться усно, як правило, від інших дітей, рідше – від вихователів.

Також правила поведінки, розпорядок дня, права і обов'язки вихованців знаходяться на стендах у коридорах і дверях відділень та інших приміщень.

67. Всі дисциплінарні заходи, що представляють собою жорстоке, негуманне чи таке, що принижує людську гідність поводження, включаючи тілесні покарання, поміщення в карцер, суворе або одиночне ув'язнення або будь-яке покарання, яке може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю неповнолітнього, повинні бути суворо заборонені. Скорочення харчування, обмеження або позбавлення контактів з родиною в будь-яких цілях повинні бути заборонені. Праця завжди повинна розглядатися як спосіб виховання і як засіб навчання неповнолітньому самоповаги при підготовці його до повернення в суспільство, і не повинна застосовуватися в якості дисциплінарного заходу. Жоден неповнолітній не повинен каратися за одне і те ж дисциплінарне порушення більше одного разу. Колективні покарання повинні бути заборонені.

Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі

Нормативно серед заходів стягнення у виховних колоніях передбачені: накладання попередження або догани/суворої догани, скасування поліпшених умов

тримання та поміщення у дисциплінарний ізолятор колонії на строк до 5 діб¹⁰. Останнє практикується наразі вкрай рідко, за паперами у частині колоній ДІЗО не застосовувалося вже більше 1,5-2 років. Разом з тим, адміністраціями частини виховних колоній використання ізолятора із виду легітимного покарання перетворилося на неприйнятну та невідповідну практику його застосування. Так, у Ковельській колонії є випадки, коли ДІЗО використовується як транзит для тих засуджених, які переводяться у виправні колонії. На момент візиту у ДІЗО перебувала одна така особа, яка знаходилася там у зв'язку з оформленням документів для переведення. За результатами моніторингу було встановлено, що практика поміщення у дисциплінарний ізолятор осіб, які вибувають у колонії для дорослих, є поширеною у зазначеній установі. Таке перебування може бути дуже тривалим – понад місяць. Фактично ця категорія осіб на час оформлення документів опиняється в умовах суттєвих обмежень своїх прав, не вчиняючи жодних правопорушень, які передбачають поміщення у ДІЗО. При цьому жодних відміток про це у будь-яких документах немає.

У Мелітопольській виховній колонії ДІЗО використовують як превентивний захід щодо порушень серед засуджених. Так, вихованку, поведінка якої не подобається персоналу, можуть відвести у ДІЗО на так звану «екскурсію», залишивши її там на декілька годин. Такі відвідування також ніде не фіксуються.

Серед основних проблем, які були виявлені під час відвідування дисциплінарних ізоляторів, можна зазначити:

- розташування у напівпідвальних приміщеннях;
- відсутність або незадовільна робота примусової вентиляції;
- недостатнє денне та штучне освітлення;
- відсутній напіваавтоматичний змив води.

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи небалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

Конвенція про права дитини

Окрім невідповідного використання ДІЗО адміністрацією і персоналом різних колоній, також практикуються наступні види покарань:

- словесні приниження з боку персоналу як наодинці, так і при інших засуджених;
- обмеження у короткотермінових побаченнях;
- позбавлення права користуватися таксофоном;
- стояння на одному місці упродовж тривалого періоду часу (по 15 годин щодня протягом декількох днів або навіть місяців);

¹⁰ Стаття 145 Кримінального виконавчого кодексу України.

- постійне носіння мішка з піском (застосовується до вихованців, включених до профобліку за схильність до самогубства або членоушкодження);
- праця на городі, додаткова зміна на виробництві;
- крокування плацом упродовж декількох годин;
- покарання фізичними вправами до повного виснаження (присідання, біг, підтягування, віджимання);
- побиття по різних частинах тіла;
- посипання сіллю ран у разі членоушкодження (застосовується тоді, коли засуджений ріже собі вени на знак протесту з чимось).

Покарання частіше за все спортом, тобто треба присідати, бігати. Один раз хлопця змусили присідати близько 3 годин підряд. Він потім декілька днів ледве ходив. Можуть і побити. Де? На «промці» можна виловити і побити.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

У Ковельській виховній колонії, окрім того, наявні покарання всього колективу за порушення режиму однією людиною.

Можуть багато разів змушувати загін рухатись стройовим кроком на плацу, якщо, наприклад, хтось недостатньо «відбиває» крок. За порушення заборони паління однією людиною також наказують увесь загін.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Як результат таких засобів покарання у колоніях можуть активізуватися протестні настрої. Зокрема, у зазначеній колонії минулого року один із засуджених у знак протесту ковтав металевий дріт, після чого потрапив до лікарні.

Основними видами порушень правопорядку у закладі вважаються: невиконання законних вимог адміністрації, необґрунтована відмова від праці, умисне відхилення від праці, виготовлення, зберігання, купівля, розповсюдження заборонених предметів, виробів і речовин, вживання спиртних напоїв, порушення локалізації; утворення та участь у конфліктних ситуаціях. На практиці ж через існування «активу» вважатися порушенням може все, що завгодно, а тому уникнути покарання іноді майже неможливо, особливо для частини засуджених (так звані «ображені»).

70. У кожному закладі треба мати систему пільг і розробляти різні методи поводження із різними категоріями в'язнів, щоб заохочувати їх до хорошої поведінки, розвивати в них почуття відповідальності, пробуджувати інтерес до перевиховання і домагатися їхньої співпраці.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими

Серед заохочень, прийнятих у виховних колоніях, перш за все, треба відмітити подяку із занесенням в особисту справу, оскільки для засуджених вона є найбільш привабливою, бо впливає на отримання умовно-дострокового звільнення. За словами вихованців, подяки дають за участь у культурно-масових заходах, успішність у навчанні, роботу на добровільних засадах, частіше за все з

благоустрою закладу та прилеглої території (ремонт, будівництво та ін.) тощо. Останнє викликає особливе занепокоєння, коли за безоплатну працю упродовж всього дня тривалістю у декілька місяців вихованцям обіцяють написати подяку. Фактично це експлуатація дитячої праці, оскільки до цих робіт засуджені мають залучатися лише в неробочий час і не більш як на дві години в день. За таких умов стати на шлях виправлення, заробивши заохочення власними зусиллями в освіті чи за сумлінну поведінку, вкрай важко.

Тут ми цілий день зайняті. З 9.00 і до 11.30, потім з 14.30 і до 17.00-18.00 ремонтуємо стадіон: фарбували, бордюри ставили тощо. За це обіцяють написати заохочення у справу. Нічого не платять. Заохочення треба заробити, так кажуть.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Разом з тим у колоніях практично відсутня реалізація права неповнолітніх на вихід за межі установи у супроводі батьків чи інших близьких родичів тривалістю не більше 8 годин як вид заохочення. Деінде практикується відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів у супроводі персоналу колонії, але часто таке право надається лише «активу». На період виходу за межі виховної колонії вихованці носять одяг цивільного зразку.

Всі заходи заохочення і стягнення приймаються начальником колонії або його заступниками і фіксуються у відповідних журналах та особистих справах засуджених.

Рекомендації

- Не допускати у колоніях встановлення більш жорсткого режиму, ніж той, якого вимагає українське законодавство.
- Припинити практику перекладання функцій з підтримання режиму і правопорядку у колоніях на самих вихованців.
- Обмежити залучення вихованців до роботи з благоустрою колоній і поліпшення житлово-побутових умов до 2 годин на день в неробочий час в порядку черговості.
- Припинити застосування дисциплінарного ізолятору не за призначенням.
- Привести стан дисциплінарних ізоляторів відповідно до нормативів.
- Усунути застосування будь-яких нелегітимних методів покарання у виховних колоніях.

1.5. Освіта

Освіта є важливим елементом, що сприяє розвитку особистості та її найшвидшій ресоціалізації і реінтеграції в суспільство. Освітня програма у місцях позбавлення волі має бути максимально наближеною до діючої в країні системи освіти. Освіта осіб, позбавлених волі, має включати в себе загальноосвітню програму, професійне навчання, творчий та культурний розвиток, фізичне виховання і спорт. Враховуючи соціально-педагогічну занедбаність неповнолітніх, які потрапляють до виховного закладу, колонія може бути єдиним місцем,

яке надасть дитині базові та професійні знання, що допоможуть їй зайняти гідне місце у суспільстві.

Кожна пенітенціарна установа мусить прагнути надати всім ув'язненим доступ до освітніх програм, які повинні бути максимально всебічними та відповідати індивідуальним потребам ув'язнених та їхнім прагненням.

Європейські пенітенціарні правила

Згідно із законодавством «ЗОНЗ при установах можуть створюватись як вечірні (змінні) школи, навчально-консультаційні пункти, класи (групи) з вечірньою (заочною, дистанційною) формою навчання тощо».¹¹

На сьогоднішній день в усіх виправних колоніях України функціонують загальноосвітні школи II та III ступенів та професійно-технічні училища. У школі діти навчаються у середньому 5 годин на день і мають 5-6 уроків щоденно, в декількох колоніях діти вчаться і по суботах.

Стан навчальних класів більшості колоній є задовільним, школи забезпечені необхідними дидактичними матеріалами, плакатами, таблицями, підручниками, канцелярським приладдям. У більшості колоній навчальні класи оформлені відповідно до тематики предметів, які там проводяться. Кімнати прибрані, світлі, з комфортною для перебування температурою. В деяких класах зроблений капітальний ремонт і встановлені сучасні керамічні дошки. Більшість колоній мають комп'ютерні класи з декількома комп'ютерами без доступу в Інтернет. Серед недоліків матеріального забезпечення в частині установ слід зазначили невідповідність висоти та розмірів парт віку вихованців, проте таке траплялося не часто.

Курязька ВК

Прилутська ВК

Попри досить добре на вигляд матеріально-технічне оснащення шкіл виховних закладів, ставлення до навчального процесу як з боку вихованців, так і з боку адміністрацій колоній, є недостатньо уважним. Більшість опитаних дітей став-

¹¹ Стаття 145 Кримінального виконавчого кодексу України.

ляться до навчання добре, але без особливої зацікавленості. Лише декілька дітей зауважили, що прагнуть здобути освіту для подальшого влаштування при виході на свободу: піти працювати або вступити до вишу. За словами більшості вихованців, їхнє поверхове ставлення до навчання пов'язане з бажанням працювати і заробляти гроші, а не навчатися, та зі складністю і нерозумінням деяких предметів (хімія, англійська, математика). Саме ж ставлення до них з боку вчителів вихованці характеризували як добре і навіть називали школу єдиним місцем, де «*немає пресингу*» і де «*півдня можна вільно дихати*».

Чесно кажучи, навчання не подобається. Але мамі пообіцяв, що здам ЗНО. Улюблені предмети – фізика і математика. Збираюся вступати в морське училище на механіка. Не люблю хімію, на волі ще не подобалася і зараз теж.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Суттєву проблему становить відсутність або недостатня кількість індивідуальних та додаткових занять для педагогічно занедбаних дітей. Результати моніторингу засвідчили, що у більшості колоній немає спеціальних класів вирівнювання знань, окремих програм для дітей, які відстають у навчанні, додаткових занять. За словами більшості вихованців, зазвичай з тими, хто відстає у навчанні, ніхто додатково не займається. Максимум, що роблять вчителі більшості колоній, це пояснюють щось такий дитині на уроці або на перерві між заняттями. Окрему програму навчання мають тільки діти з розумовою відсталістю, для них розроблені індивідуальні плани навчання, а предмети, які вони не здатні освоювати, замінюються заняттями з психологом.

Окрему проблему становить порушення права дитини на освіту з боку персоналу та адміністрації колоній. Частина 2 ст. 51 Закону України «Про освіту» прямо забороняє «*відволікання за рахунок навчального часу на роботу і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання...*». Разом з тим у ході моніторингових візитів були виявлені непоодинокі випадки, коли діти з різних причин замість навчання працювали на виробництві: за власним бажанням і за домовленістю з керівництвом, щоб заробити гроші, примусово здійснювали ремонтні роботи під час навчального процесу, відбували різного роду покарання за порушення дисципліни (крокування плацом, стояння біля «стовпчику» на вулиці протягом дня тощо).

Навчання в нас у другу зміну, після обіду. Вчусь в 11 класі. До школи ходжу не щодня – якщо є робота, то після обіду йду не в школу, а на роботу. Краще попрацювати, бо хочеться заробити грошей.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Практика покарань, що шкодить освітньому процесу, була виявлена, зокрема, у Курязькій виховній колонії, де у ході моніторингового візиту було з'ясовано, що частина дітей систематично пропускає заняття. Перевірка журналів відвідування школи показала 90-95% пропусків занять цими дітьми. Адміністрація колонії, вчителі та завуч школи не змогли однозначно відповісти, де перебувають ці діти під час уроків. Річні атестати цих засуджених містять оцінки 4, 5, 6 абсолютно з усіх предметів, що свідчить про те, що дітям видають атестат фор-

мально, без надання знань та відповідної їх перевірки. У ході інтерв'ю з дітьми було з'ясовано, що ці діти найімовірніше відбувають дисциплінарні покарання, працюючи весь день на території колонії або стоячи на плацу, з перервами лише на прийняття їжі.

Із покарань: ДІЗО, квадрат, стовпчик. Стовпчик – це коли, он бачите, біля паркану стовпчики стоять, от притуляєшся до одного так спиною і стоїш.

І скільки можна так простояти?

Тиждень, зранку до вечора, поки не пробачать.

А школа в ці дні відмінюється?

Звісно, все відмінюється.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Кожен ув'язнений мусить мати можливість не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода.

Європейські пенітенціарні правила

Результати моніторингу засвідчили, що загалом перелік навчальних дисциплін у колоніях відповідає загальноосвітній шкільній програмі. Проте, у частині колоній відсутні шкільні заняття з фізичного виховання. Організовані фізичні вправи відбуваються лише під час ранкової зарядки, яка, згідно з розпорядками дня, триває 10-15 хвилин. Зважаючи на недостатню кількість вільного часу для самостійних занять спортом, недостатня рухова активність може негативно відображатися на здоров'ї і розвитку дітей у підлітковому віці.

Окрім загальної середньої освіти, вихованці колоній здобувають також професійну спеціалізацію. Професійне навчання у виховних колоніях відбувається за такими напрямками, як слюсар з ремонту автомобілів, токар, столяр, зварювальник, швачка, тесляр, штукатур тощо. В одній з відвіданих колоній було з'ясовано, що діти не можуть обирати спеціальність за власним бажанням – спеціальність призначається одна для усього «етапу». Засуджені також скаржились, що хотіли б отримувати іншу, більш затребувану, спеціальність, ніж отримують зараз.

Чи міг ти обирати спеціальність?

Ні, всі заїжджають в різний час, в який «етап» потрапив, туди і призначають весь «етап». Наступний «етап» буде вже за іншою спеціальністю.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Окремою проблемою є надмірне навантаження дітей, які навчаються, і в школі, і в ПТУ. Навчальний графік таких дітей складає 6 уроків в школі і 6 – в ПТУ, тобто приблизно 12 годин на день. При цьому відповідно до ДСанПіН гранично допустиме навчальне навантаження учнів встановлюється по 36 годин на тиждень у 9-11 класах¹². Такі надмірні навантаження гальмують сприйняття навчального

¹² Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу 5.5.2.008-01

матеріалу, знижують працездатність, накопичують втому, послаблюють стресостійкість тощо.

Як позитивну практику у системі освіти виховних колоній слід відзначити те, що в Мелітопольській колонії для дівчат 4 вихованки здобувають вищу освіту. Викладачі вишу, в якому вони навчаються, приходять безпосередньо до колонії.

Рекомендації:

1. Розробити індивідуальні плани навчання для педагогічно занедбаних дітей та дітей, які відстають у навчанні. Організувати додаткові заняття для цих дітей.
2. Викорінити практику залучення вихованців до виробництва, що шкодить навчальному процесу.
3. Запровадити заняття з фізичного виховання як окрему шкільну дисципліну.
4. Сприяти вибору спеціальності у ПТУ за власним бажанням вихованців.
5. Зменшити навантаження для учнів, які одночасно здобувають освіту у школі та ПТУ.

1.6. Трудове виховання

Одним із важливих елементів реінтеграції і ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у суспільство є їхнє залучення до суспільно-корисної праці. З цією метою в усіх виховних колоніях створюються свої виробничі майстерні. Діяльність майстерні передбачає виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та ведення інших видів діяльності, не заборонених законодавством України.

На сьогоднішній день виховні колонії України здійснюють роботи за більш ніж 20 напрямками, в числі яких виробництво різного роду продукції та надання послуг. Вихованці, які здобули відповідну професійно-технічну освіту, залучаються до таких видів робіт, як: швейне виробництво, ковка, зварювальні роботи, столярні роботи, обробка металу тощо. Окрім того, частина вихованців залучається до некваліфікованих видів праці: переробка відходів полістиролу, складання рибальської сітки, парафінування паркетної дошки, фасування товарів, складання паперової тари, а також до робіт на кухні, підсобному господарстві, лазні.

Моніторинг дитячих виховних колоній виявив цілу низку порушень трудового законодавства, Кримінально-виконавчого кодексу України, а також міжнародних стандартів щодо праці неповнолітніх, позбавлених волі. Основні з них стосуються тривалості робочого часу, режиму праці та відпочинку, оплати праці та умов виробництва.

Тривалість робочого дня у колоніях ДПтС України, згідно з проаналізованими розпорядками дня, становить 5-6 годин, в окремих випадках до 7 годин для тих, хто не навчається у школі. Проте інтерв'ю з вихованцями виявили непо-

одинокі випадки понаднормової праці, що не тільки офіційно не передбачається розкладом колоній, але й грубо порушує діюче трудове законодавство. Зокрема, в ході інтерв'ю з вихованцями Курязької виховної колонії були виявлені такі факти, як праця протягом 10 годин і більше та праця у вихідні дні, що офіційно ніде не фіксується. У Мелітопольській дівочій колонії вихованці розповіли, що незалежно від віку вони працюють 6-7 годин на день без перерви – з 15.00 до 21.00 або до 22.00. Зазначимо, що Наказом Мін'юсту України від 07.03.2013 № 396/5 «Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі» встановлено, що для засуджених віком від 16 до 18 років тривалість робочого часу має становити 36 годин на тиждень. Проте, ст. 51 Кодексу законів про працю зазначає наступне: «Тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, **не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу**, передбаченого законом, для осіб відповідного віку». Відповідно, спираючись на Кодекс законів про працю України, необхідно зауважити, що через неузгодженість національного законодавства, у більшості колоній порушується право вихованців на гідні умови праці, адже неповнолітні засуджені, які навчаються у школі, мають працювати 18 годин на тиждень, а повнолітні – 20.

У виховних колоніях тривалість робочого часу встановлюється:

- для засуджених віком від 15 до 16 років – 24 години на тиждень;
- для засуджених віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень;

для засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії в порядку, визначеному статтею 148 Кримінально-виконавчого кодексу України, – 40 годин на тиждень.

*Наказ Мін'юсту України від 07.03.2013 № 396/5
«Про затвердження Інструкції про умови праці
та заробітну плату засуджених до обмеження волі
або позбавлення волі»*

Для неповнолітніх встановлюється скорочена тривалість робочого часу.

Для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул), – 24 години на тиждень.

Тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу, передбаченої в абзаці першому цього пункту для осіб відповідного віку.

Кодекс законів про працю України, ст. 51

Працюю на виробництві з пластмасою. За кг платять 71 копійку. Кг можна зробити, не знаю, хвилини за 15. Працюю з 8 до 14 години, потім обідаємо і до 7 вечора. У суботу теж можемо працювати, якщо є можливість.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Були також виявлені факти використання неоплачуваної дитячої праці для благоустрою території колонії та підсобних робіт у понаднормовий термін – більше 2-х годин.

Засуджені можуть залучатися без оплати праці лише до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених, або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості, в неробочий час і не більш як на дві години на день.

Ст. 118, ч.5. КВК України

Тут цілий день зайняті. З 9 до 11.30 і з 14.30 і до 17.00-18.00 ремонтуємо стадіон – фарбували, бордюри ставили тощо. За це обіцяють заохочення написати у справу. За це нічого не платять. Заохочення треба заробити.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Системним порушенням в усіх установах є мізерна оплата праці вихованців. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом України, вихованці виховних колоній мають отримувати на особовий рахунок не менше 75% місячного заробітку. При цьому заробітна плата не може бути меншою законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати. Виходячи з цих положень, мінімальний заробіток за умови 40-годинного робочого тижня має становити 913 грн (75% від 1218 грн мінімальної заробітної плати). Проте непоодинокими є випадки, коли вихованці заробляють навіть менше 100 грн на місяць. Наприклад, середня заробітна плата засуджених, які відбувають покарання у Кременчуцькій виховній колонії, за планом на 2014 р. становить 59,26 грн/міс, найменшим є заробіток на виробництві рибальської сітки – 12,5 грн/міс, а найбільшим – на фасуванні кондитерських виробів – 182,5 грн/міс. В цілому, середня зарплата в виховних колоніях становить приблизно 400 грн. Часто засуджені взагалі не знають розмір своєї заробітної плати, стан свого рахунку, і як туди нараховуються кошти.

Засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

Ст. 120, ч. 2. КВК України

Заробітна плата, нарахована засудженим, за умови виконання ними норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або тривалості робочого часу (у тому числі при залученні до робіт на підприємствах державної або інших форм власності) не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

Наказ Мініюсту України від 07.03.2013 № 396/5 «Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі»

Працюю тут з 8 ранку і до вечері. Платять десь 70 гривень на місяць. Є виробництво – ковка, зварювальні роботи (брами, секції). До роботи не допускають, потрібно закінчити ПТУ. Гроші платять – приблизно 112 грн/місяць.

Працюю на ділянці виробництва блоків з 8 до 17.00 Перерва на обід з 13.10 до 15.00. За місяць отримую до 500 грн. Деколи немає цементу, піску, шлаку, і тоді не працюємо. За навантаження і розвантаження блоків, піску, цементу, шлаку також окремо платять.

Працюємо 4 години на добу, 5 днів на тиждень. Я на швейці. Скільки грошей на власному рахунку не пам'ятаю, скільки платять теж, пам'ятаю тільки, що 9 кг коштують 9 гривень.

З інтерв'ю з вихованцями колонії

Одним з завдань трудового виховання у колонії є те, що воно має максимально готувати неповнолітнього до праці після звільнення. Досвід роботи під час перебування в колонії повинен, з одного боку, прививати любов до праці, а з іншого – бути певною гарантією працевлаштування після виходу. Натомість неповнолітні часто змушені займатися марудною, некваліфікованою працею, навички якої вони не зможуть застосувати у подальшому житті на волі. Так, вихованці Курязької колонії задіяні на переборці пластмаси – відділяють фольгу від пластикових стаканчиків з-під йогурту. Окрім того, що така праця є нецікавою і одноманітною, вона також є небезпечною – через недотримання техніки безпеки у хлопців постійні незагоювані порізи на руках. У Кременчуцькій ВК частина дітей задіяна на складанні паперових пакетів або на фасуванні кондитерських виробів, що також не можна назвати розвиваючими видами праці.

Віддирати пластмасу? Та хіба це знадобиться в житті?! Та на свободі такої немає. А, окрім пластмаси, тут більше нічого нема.

А паркетники?

Та це тільки розказують, це показуха все. У нас ніякої професії взагалі немає.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Серйозне занепокоєння викликають умови праці та недотримання техніки безпеки у майстернях деяких колоній. Непоодинокими є випадки відсутності вентиляції, поганої вентиляції, невідповідних температурних умов, поганого освітлення у приміщеннях майстерень. Для прикладу, у приміщеннях виробничих

майстерень Прилуцької ВК немає туалету; опалення, якість освітлення і вентиляції є незадовільними, не обладнані роздягальні, не забезпечене своєчасне прибирання і вивезення сміття. У Кременчуцькій колонії була виявлена проблема неякісної питної води на виробництві; умови, в яких вона зберігається, навіть на вигляд не відповідають санітарно-гігієнічним нормам.

У деяких колоніях вихованці не забезпечуються засобами захисту від травмувань: рукавицями, окулярами, респіраторами. Майстри належним чином не слідкують за дотриманням техніки безпеки, через що частими є випадки виробничих травм: потрапляння стружки та пилу в очі, порізи.

Кременчуцька ВК

Прилуцька ВК

Я працював на ділянці виробництва піддонів. Витяжки там немає – повітря забруднене пилом, дрібною стружкою. Зимом там дуже холодно в приміщенні.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Був також виявлений випадок залучення одного вихованця до зварювальних робіт на стадіоні без наявності у нього відповідної освіти, що є прямим порушенням техніки безпеки.

Несистемною, але важливою для вирішення і превенції в інших виховних закладах, була відзначена проблема праці у непристосованих приміщеннях. В одній з колоній на території житлового корпусу була помічена кімната, в якій знаходились знаряддя для плетіння рибальських сітей, самі сіті та ознаки того, що в кімнаті хтось перебував, – саморобна попільничка з недопалком. Розташування подібних промислових осередків у житловій зоні є неприпустимим і незаконним.

Рекомендації:

1. Встановити тривалість робочого тижня вихованців згідно з трудовим законодавством. Особливо врегулювати, згідно з трудовим законодавством

- України, тривалість робочого часу для неповнолітніх вихованців, які навчаються у школі.
2. Викоринити практику використання неоплачуваної праці з благоустрою території колонії та підсобних робіт у понаднормовий термін – більше 2-х годин на день.
 3. Переглянути розміри заробітної плати вихованців відповідно до діючого трудового та пенітенціарного законодавства.
 4. Забезпечити усіх вихованців, які працюють на травмонебезпечному виробництві, спеціальними засобами захисту: рукавицями, захисними окулярами, респіраторами тощо.
 5. Унеможливити практику використання будь-яких приміщень поза виробничою зоною для праці вихованців.

1.7. Психологічний супровід

Психологічна підтримка є однією зі складових послідовної та ефективної ресоціалізації. Найпершим кроком у перевихованні дитини-правопорушника є з'ясування причини скоєного нею злочину, що саме підштовхнуло її до цього вчинку і що треба змінити, щоб цього не повторилося знову. Дитина, яка опинилася у виховному закладі, зазвичай мала до цього цілу низку життєвих труднощів, факторів негативного впливу та емоційних переживань. Додавши до цього складнощі в адаптації до умов позбавлення волі та втрату важливих соціальних зв'язків (в першу чергу з батьками), ми отримуємо ризикову ситуацію для дитини з точки зору її фізичного, психічного та емоційного здоров'я.

Основними завданнями роботи пенітенціарних психологів є надання психологічної допомоги засудженим, розробка та реалізація спільно з персоналом установ пенітенціарної служби індивідуальних і групових програм психокорекційного й педагогічного впливу на засуджених, підвищення психологічної компетентності персоналу, узагальнення та впровадження в практику сучасних методів психолого-педагогічного впливу на засуджених.

Як зазначали самі діти, колонія вчасно зупинила їх на «хибному шляху», тут з'явилася можливість «замислитись над своєю поведінкою». Проте недостатня ефективність роботи соціально-психологічної служби більшості колоній ставить під сумнів можливість повноцінної реабілітації дитини і виведення її із зони ризику.

Результати моніторингових візитів засвідчили, що доступ до психолога у колоніях є необмеженим, діти можуть звернутися і до шкільного психолога, і до психолога установи самостійно або з дозволу вихователя, якщо такий дозвіл необхідний. У більшості колоній працює 2-3 психолога. Втім, інтерв'ю з вихованцями різних колоній показали, що у значної частини вихованців немає бажання спілкуватися з психологом. Як свідчить практика, чим більше проблем існує в колонії, тим менше бажання дітей звертатися за психологічною допомогою. За словами вихованців, психолог не може допомогти ані індивідуально, ані вплинути на вирішення проблеми у колективі. У ситуації, коли вихованці не можуть вжитися разом, знайти спільну мову, постійно конфліктують, психолог не має

можливості втрутитись, вплинути на персонал чи адміністрацію. Через це більшість конфліктів залишається всередині, що ще більше закріплює неформальні шляхи вирішення проблем та легітимізує тюремну ієрархію серед вихованців.

Психологам не довіряю... але вони потрібні – «лікарі душ»... я сам раніше хотів стати психологом.

Ні, не звертаюсь. Я взагалі не розумію, навіщо вони потрібні. По-моєму, вони тільки провокують згадувати те, що не треба...

Психологів в колонії начебто двоє. Іноді я відвідую психолога. Якщо погано, можна поговорити. Але мені власне не допомагає, може комусь – так, але мені – ні.

Так, психолог приходить до нас кожної суботи, проводить групові заняття, ми пишемо різні тести. Також можна звернутися для приватної розмови, але я ніколи не відвідував його.

Навіть якщо зовсім нестерпно – все марно, не переселять [до іншої кімнати]. А психологу скаржитись нема сенсу – він тут все одно нічого не вирішує.

З інтерв'ю з вихованцями колонії

У ході проведення інтерв'ю з засудженими трапився також випадок перешкодження спілкуванню з психологом з боку «активу».

У мене є довідка 7Б, ходжу до психолога. Розказую, що буває, мене ображають, б'ють. Вона нічого не робить. Часто психолога відвідувати не дозволяють. Кажуть, що я дуже часто там буваю.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Як показало спілкування з вихованцями та психологами установ, останні займаються в основному груповою роботою: оцінюють морально-психологічний клімат, проводять профорієнтаційні тести, бесіди з профілактики ВІЛ/СНІДу, шкідливості наркотиків, паління тощо. Систематичних комплексних програм, спрямованих на конкретну дитину, її підтримку, виявлення першопричин ув'язнення та роботу з сім'єю на сьогоднішній день в жодній колонії не існує. Немає також спеціальних програм для дітей, які скоїли злочини, пов'язані з сексуальним та фізичним насильством. Як зазначила психолог однієї з колоній, робота з цими дітьми ведеться така ж сама, як з усіма іншими, а теми насильства намагаються уникати. Хоча психологічна робота з дитиною, яка відбуває покарання за крадіжку, та з дитиною, яка засуджена за посягання на життя чи здоров'я іншої людини, має бути різною. Так само не в усіх колоніях приділяється належна увага дітям, які до потрапляння у колонію вживали алкоголь, наркотичні або токсичні речовини. Загалом, індивідуальні профілактичні бесіди з вихованцями проводяться раз на три місяці, а з тими, хто знаходиться у групі ризику (схильні до суїциду, членоушкодження тощо), – раз на місяць. Усе це дає підстави стверджувати, що психологи більшості колоній виконують досить формальні функції, адже необхідного психологічного супроводу дитини-правопорушника не здійснюється.

Рекомендації:

1. Розробити індивідуальні плани психологічної роботи з вихованцями, які містять як колективні, так і індивідуальні заняття з вихованцями. Підготувати та впровадити плани психологічної роботи з засудженими за фізичне або сексуальне насильство. Окрему увагу приділяти роботі з дітьми, які вживали алкогольні, наркотичні та токсичні речовини.
2. Запровадити спеціалізовані психологічні програми для роботи з сім'ями вихованців.
3. Унеможливити практику перешкоджання спілкуванню з психологом з боку інших вихованців.

1.8. Право на особистий простір

Розпорядок дня і режим виховних закладів ДПтСУ побудовані так, що діти не мають жодної можливості побути наодинці з собою протягом дня. Підйом, прибирання, прийняття їжі, відвідування лазні, навчання, робота, дозвілля, написання листів, дзвінки додому – усі ці активності здійснюються виключно колективно. Таким чином персонал колонії спрощує собі завдання з нагляду за вихованцями – усі діти мають постійно бути разом і під наглядом. Мабуть, цим же можна пояснити відсутність умов для усамітнення навіть у туалетах та душевих, які не розділені перегородками. Контролюючи кожен крок дитини та обмежуючи її фізичний та психологічний простір, персонал колонії нехтує повагою до її честі та гідності. Звісно, що у таких жорстких умовах вихованці шукають будь-якої можливості усамітнитися та зняти емоційну напругу. Щоправда в умовах ув'язнення таких можливостей небагато.

Я дуже люблю іноді попроситися на роботу на госпдвір, бо там є собаки, з ними можна гратися, вони такі класні, лагідні, там я розслабляюся, га-няю з ними, годую...

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Суттєвою проблемою є відсутність персоніфікації особистого простору вихованців. У більшості колоній кімнати та індивідуальні спальні місця є знеособленими, уся персоніфікація полягає лише в написах прізвищ на ліжках та виявленій схильності дитини («схильний до суїциду», «схильний до членоушкодження» тощо). Останнє є вкрай недопустимим, адже така інформація має бути доступна лише персоналу установи. Фотографії, книжки та інші речі, окрім засобів особистої гігієни, у кімнатах зустрічаються дуже рідко і далеко не в усіх вихованців. Знеособлення проявляється і в тому, що в більшості колоній вихованцям заборонено носити власний одяг навіть у вихідні дні. Більше того, в частині колоній прояв індивідуальності використовується як привілей для тих, хто співпрацює з керівництвом (так званих «бугрів» і «активістів»). Самі вихованці казали, що носіння власного одягу є досить суперечливим питанням, адже не всі мають можливість добре вдягатися, проте багато хто висловлювався за такий дозвіл хоча б на вихідні.

Ковельська ВК

Прилуцька ВК

Право на особистий простір не дотримується і тоді, коли дитина хоче поговорити з рідними. Усі телефонні розмови відбуваються у присутності інших вихованців, які в цей час чекають своєї черги.

Рекомендації:

1. Дозволити вихованцям, за бажанням, тримати у кімнатах власні речі (фотографії рідних, малюнки, іграшки, книжки тощо).
2. Розглянути можливість дозволу вихованцям носити власний одяг у вихідні дні.
3. Створити умови для здійснення телефонних дзвінків без присутності інших вихованців.
4. Організувати та постійно проводити індивідуальну психокорекційну роботу з вихованцями з метою попередження суїцидальних настроїв.

1.9. Дозвілля

Дозвілля має бути таким, що розвиває дитину фізично і духовно. Кожна дитина має право обирати дозвілля за власним смаком.

Вільний час засуджених повинен тривати не менш як дві години на добу і передбачається розпорядком дня колонії.

КВК України ст. 129 п. 3

Кожен неповнолітній повинен мати додатковий час для щоденного дозвілля, частину якого слід відводити за бажанням неповнолітнього на заняття мистецтвом і ремеслами.

*Правила Організації Об'єднаних Націй
щодо захисту неповнолітніх позбавлених волі, п. 47*

В усіх виховних колоніях вільний час підопічних складає не більше 2-х годин на день, а зазвичай лише одну чи півтори години. При цьому найчастіше цей час

вихованці проводять разом за переглядом телепередач чи написанням листів, не маючи можливості побути наодинці чи обрати дозвілля за власним смаком. Аналізуючи організацію дозвілля в усіх виховних колоніях ДПтС України, можна зробити висновок, що воно має репресивний характер – всі діти мають відпочивати разом і під пильним контролем. Для спільного відпочинку в усіх колоніях є обладнана кімната виховної роботи, яка має телевізор, стільці або лави та інколи тенісний стіл. Вхід до цих кімнат не є вільним, для їх відвідування у розпорядку дня є встановлений час, а також час перегляду телепередач, вивішений у самій кімнаті. За індивідуальним проханням вихованців кімнату можуть відчинити, наприклад, для гри в теніс.

Вільний час є трохи зранку, тоді можна погуляти, поки інший загін снідає та ввечері після вечері з 21.30 до 22.30.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Для розвитку творчих здібностей вихованців у колоніях організовуються гуртки з в'язання, вишивання, малювання, квілінгу, бісероплетіння, музичний та театральний гуртки тощо. У кожній колонії діє в середньому 8-10 таких гуртків, за документами в них задіяні майже всі вихованці, деякі навіть у декількох одразу. Інтерв'ю з дітьми засвідчили, що насправді досить небагато з них беруть участь у гуртковій роботі. До того ж, як показали інтерв'ю в одній з колоній, відвідування гуртків є скоріше не формою дозвілля, а частиною навчального процесу, адже робота в гуртках входить до розкладу шкільних занять. Звідси випливає, що дитина не може зайнятися улюбленою справою у свій вільний час, наприклад, повишивати у спальні чи в кімнаті виховної роботи. Дитина навіть не може тримати в кімнаті власні вироби, усі вони зберігаються у кімнаті творчих робіт.

Окрему увагу звертає на себе перелік занять у гуртках. Звісно, вищезазначені види дозвілля є корисними і важливими, але не менш важливою є організація активних форм відпочинку (особливо для хлопців): змагань, командних ігор. З одного боку, це необхідно для гармонійного і здорового дорослішання підлітків. З іншого – активні командні ігри розвивають взаємовиручку, формують командний дух, виховують почуття довіри та турботи про ближнього. Адміністраціям колоній необхідно враховувати, що хлопцю пубертатного та постпубертатного віку набагато цікавіше і корисніше було б грати у футбол зі своїми друзями, а не вишивати чи дивитися телевізор під пильним наглядом вчителя чи вихователя.

Звісно, не можна оминати увагою той факт, що у частині колоній діти мають можливість грати у футбол, баскетбол, волейбол, настільний теніс, шахи, шашки тощо. Проте це швидше винятки, аніж системна практика.

Ковельська ВК

Кременчуцька ВК

У теплу пору року пріоритетними мають бути форми дозвілля на свіжому повітрі, проте у дійсності засуджені проводять дуже мало часу на вулиці. Так, у Ковельській ВК вихованцям взагалі заборонено виходити у вільний час із гуртожитку. При наявності вільного часу вони мають перебувати у гуртожитку, при цьому їм заборонено знаходитись протягом дня у спальних кімнатах.

Недостатня увага приділяється оздоровчим та фізичним вправам вихованців у вільний час. Активні види відпочинку на свіжому повітрі найчастіше відбуваються лише у вихідні дні. У частині установ неналежним чином обладнані спортивні майданчики для ігор на свіжому повітрі.

Якщо чесно, хотілося б грати в футбол, але немає воріт, доводиться з хлопцями у куточку втрьох ганяти м'яча ногами...

По суботах граємо на спортивному майданчику. Раз на тиждень...

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Кожен неповнолітній повинен мати право на достатній вільний час для щоденних фізичних вправ, причому якщо дозволяють погодні умови, то на відкритому повітрі, і протягом цього часу, як правило, слід проводити заняття, виконуючи відповідні оздоровчі або фізичні вправи. Для цих заходів слід забезпечити відповідне приміщення, приналежності та обладнання.

*Правила Організації Об'єднаних Націй,
щодо захисту неповнолітніх позбавлених волі*

Не всі колонії мають приміщення для занять спортом у холодну пору року та достатньо різноманітний асортимент спортивних знарядь. В частині закладів у зимовий період з вихованцями не проводять жодних спортивних заходів, окрім ранкової зарядки.

В декількох відвіданих установах діти не мають доступу до тренажерної зали, або він суттєво обмежується. Так, у Ковельській ВК відвідувати спортзал дозво-

лено тільки у вихідні дні, а в Курязькій ВК вихованці взагалі не можуть користуватися спортзалом, у ньому тренується персонал колонії.

Вільного часу мало, в спортзал, який знаходиться у спальному корпусі, нікого не пускають, а тільки показують кожній комісії.

В нас є тренувальна зала, але туди нікого не пускають, там тренуються контролери та офіцери.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Рекомендації:

1. Забезпечити дотримання права вихованців на проведення дозвілля не менше як 2 години на день.
2. У теплу пору року запровадити практику проведення дозвілля на свіжому повітрі. Проведення дозвілля на вулиці має бути пріоритетним над іншими формами дозвілля, що організовуються в приміщенні.
3. Забезпечити право кожного вихованця обирати дозвілля за власним смаком.
4. Забезпечити можливість займатися фізичними вправами в холодну пору року, облаштувавши спеціальне приміщення для цих потреб в усіх виховних колоніях.

1.10. Соціальний захист вихованців з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Вивчення особових справ дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа вихованців колоній свідчить про те, що взаємодія служб у справах дітей, за місцем первинного обліку дітей зазначеної категорії, та виховних колоній, де перебувають неповнолітні, організована на недостатньому рівні.

	Назва установи	Кількість вихованців	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа
1	Прилуцька виховна колонія (Чернігівська область)	172	18
2	Кременчуцька виховна колонія (Полтавська область)	162	19
3	Курязька виховна колонія (Харківська область)	151	13
4	Дубенська виховна колонія (Рівненська область)	135	9
5	Ковельська виховна колонія (Волинська область)	96	7
6	Мелітопольська виховна колонія (для дівчат) (Запорізька область)	67	14
7	Самбірська виховна колонія (Львівська область)	40	13

При ознайомленні з особовими справами було встановлено, що при прибутті дитини до колонії в особовій справі відсутні документи, які визначають статус дитини, призначення над дитиною опікуна, наявність майна, право власності або право, користування яким має дитина, призначення пенсії, аліментів тощо.

Місцева служба у справах дітей не володіє інформацією про прибуття на її територію статусних дітей та не здійснює контроль за умовами проживання і виховання таких неповнолітніх у колонії.

Служба у справах дітей у разі зміни форми влаштування дитини передає її особову справу з оригіналами документів за новим місцем влаштування. Переміщення дитини, зміна її життєвих обставин чи стану здоров'я фіксуються в її електронній обліково-статистичній картці.

Про зміну місця проживання (перебування), форми влаштування та статусу дитини служба у справах дітей за місцем її проживання (перебування) протягом семи днів подає інформацію службі у справах дітей за місцем первинного обліку дитини.

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866

Через неврегульованість питання передачі особових справ статусних дітей з оригіналами документів за новим місцем перебування непоодинокими є випадки, коли передача копій документів особової справи дитини відбувається понад 5-7 місяців, що, у свою чергу, впливає на своєчасність отримання дитиною паспортних документів та соціальних гарантій.

Так, неповнолітній вихованець Курязької виховної колонії, досягнувши 17 років, не мав паспортного документа. Адміністрація колонії і служба у справах дітей за місцем попереднього влаштування дитини (м. Євпаторія АР Крим) понад п'ять місяців вела переписку щодо надання документів для оформлення паспорта неповнолітньому.

В іншому випадку мало місце порушення права дитини на отримання пенсії по втраті годувальника, оскільки майже рік тривала переписка виховної колонії і служби у справах дітей Херсонської області щодо отримання документів, які необхідні для здійснення відповідних виплат.

Крім того, в особових справах вихованців колонії з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відсутні копії індивідуальних планів соціального захисту дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, що, у свою чергу, не сприяє здійсненню належного супроводу неповнолітніх та вирішенню їх життєвих проблем: отримання паспорта громадянина України, вчасна постановка на житловий облік (у разі потреби), контроль за збереженням житла, право власності або право користування яким має неповнолітній, контроль за перерахунком пенсії по втраті годувальника, аліментів, отримання одноразової допомоги по досягненню дитиною 18-річного віку тощо.

У разі переведення дитини з однієї форми влаштування в іншу, перша частина особової справи з оригіналами документів передається за новим місцем влаштування дитини.

Копія індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, службою у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини передається до служби у справах дітей за новим місцем проживання (перебування) дитини для ознайомлення та врахування потреб дитини при складанні нового індивідуального плану соціального захисту дитини або черговому його перегляді.

Порядок ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 № 4591

Під час спілкування з дітьми з'ясовано, що не всі діти володіють інформацією щодо постановки їх на квартирний облік або закріплення за ними житла. З цього питання з вихованцями ніхто із працівників ні колонії, ні служби у справах дітей не спілкувався.

Рекомендації:

1. Врегулювати питання своєчасного інформування відповідних служб у справах дітей, передачі особових справ дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при їх прийнятті до виховних колоній.
2. Внести зміни до Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 № 4591, щодо передачі оригіналів документів особової справи дитини у разі влаштування її до виховної колонії для неповнолітніх.

РОЗДІЛ 2. ЗАПОБІЖНИКИ НАСИЛЬСТВУ ТА НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

2.1. Поділ вихованців та безпека співіснування

В системі виховних колоній Державної пенітенціарної служби України зараз налічується 7 виховних колоній, в яких на момент візитів (травень 2014 р.) знаходилося 823 засуджених вихованця, серед яких 67 дівчат, – всі відбувають покарання у Мелітопольській виховній колонії. Найменше вихованців відбувало покарання у Самбірській виховній колонії – 40 дітей, а найбільша кількість вихованців була у Прилуцькій виховній колонії – 172 вихованця. Серед загальної чисельності засуджених – неповнолітніх 441 особа, а 382 особам – вже виповнилося 18 років. Якщо розглядати кримінологічні характеристики злочинів, то превалюють корисливі злочини: 413 осіб відбувають покарання за крадіжку, 189 осіб – за грабїж та розбій. За нанесення тяжких тілесних ушкоджень – 30 осіб, за вбивство – 39, а за зґвалтування – 16 неповнолітніх. Близько 80% засуджених неповнолітніх відбувають терміни позбавлення волі від 3 до 5 років.

Малолітні у віці до 18 років повинні утримуватися не в пенітенціарних закладах для дорослих, а в спеціально призначених для них закладах. Проте, якщо, як виняток, малолітні утримуються в таких пенітенціарних закладах, потрібно встановити спеціальні правила, які враховують їхній статус та потреби.

Європейські пенітенціарні правила

Середньостатистичний засуджений неповнолітній виглядає так: це хлопець у віці 16-17 років, який відбуває покарання (від 3 до 5 років) уперше, але засуджений вже повторно, і під час відбування випробувального терміну скоїв злочин повторно, за що йому враховують невідбуту частину умовного покарання до основного покарання за повторний злочин. Близько 80% дітей мають батьків та до скоєння злочину проживали у родині, один з батьків чи обидва мали проблеми з алкоголем чи/та наркотиками.

Відповідно до **ст. 94 КВК України** у виховних колоніях створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу, ресоціалізації, соціальної адаптації. У дільниці карантину, діагностики і розподілу тримаються всі новоприбулі засуджені, які прибули до колонії. У дільниці ресоціалізації тримаються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з інших дільниць у порядку, встановленому цим Кодексом. У дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців. Такий розподіл, перш за все, важливий окремим чи роздільним триманням різних категорій вихованців.

Практика моніторингових візитів продемонструвала зовсім іншу картину реального відбуття покарання неповнолітніми. Одразу після прибуття підліток потрапляє до дільниці карантину, діагностики та розподілу (КДіР), де має перебувати протягом 14 діб. Протягом цього терміну адміністрація колонії вивчає особу вихованця, знайомить його з правилами поведінки, порядком відбування покарання, здійснює інші діагностичні заходи.

При заїзді на зону на карантині з нами був «шнір», який розказував нам і розпитував нас про все, а також розповідав, як треба жити в зоні.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Ми отримали численні свідчення про те, що дільниця КДіР не ізолювана від решти колонії, і там фактично працює «розвідка» від «активу» колонії, яка збирає інформацію про новачків та «готує» їх до життя у новому колективі. Цей «розвідник» чи «шнір» дуже детально розповідає про «правила» життя у колонії, про того, хто фактично керує вихованцями, і що робити, аби не потрапити у складну ситуацію. Це повністю відповідає «тюремним поняттям», у яких існує презумпція повідомлення, тобто з новачка ніхто не має права спитати за якийсь проступок, допоки він не буде ознайомлений з правилами. Таке самоусунення адміністрації жодним чином не сприяє встановленню правильного ставлення до процесу ресоціалізації та спотворює саму суть процесу відбування покарання.

Стосовно інших дільниць також не все відповідає суворим вимогам закону. Так, у Курязькій виховній колонії взагалі відсутня дільниця соціальної адаптації, а у Дубенській виховній колонії вихованці, які перебувають у дільниці соціальної адаптації, проживають разом з усіма засудженими. Ці два яскравих приклади говорять про те, що розподіл вихованців є дуже умовним, і що навіть таку невелику кількість критеріїв розподілу пенітенціарна служба не виконує.

Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвитку в дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод, та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

Конвенція ООН про права дитини

У зарубіжній пенітенціарній роботі є практика не лише роздільного утримання вихованців за віком, але і за злочинами, які вони скоїли. Так, особлива увага приділяється підліткам, які скоїли насильницькі злочини, – по відношенню до них проводиться низка програм з «anger management», з'ясовуються причини такої поведінки, працює спеціальний дитячий психотерапевт. Особливої уваги потребують також підлітки, які скоїли сексуальні злочини.

Стаття 92 КВК України передбачає такі критерії роздільного тримання засуджених до позбавлення волі у виховних колоніях:

- чоловіків і жінок;

- неповнолітніх і дорослих;
- вперше засуджені до позбавлення волі тримаються окремо від тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі;
- ізолюються засуджені до довічного позбавлення волі;
- засуджені, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі;
- засуджені, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії.

Як бачимо, інших критеріїв для роздільного тримання український закон не передбачає. Спільне тримання підлітків різного віку від 16 до 21 року у спальних приміщеннях по 12-20 осіб є суттєвим фактором ризику поганого поведіння з ними з боку старших вихованців та представників адміністрації.

В українських виховних колоніях жодного розподілу, що стосується перебування за скоєні злочини, також не існує.

Ще однією важливою характеристикою групи засуджених дітей є те, що від 35% до 50% знаходяться на профілактичному обліку. Пенітенціарна служба має додаткову кваліфікацію «ризикованих» вихованців та виділяє:

- схильних до нападу на адміністрацію;
- схильних до втечі;
- схильних до шантажу, провокацій, ворожих вимог;
- схильних до суїциду;
- схильних до членушкодження;
- схильних до виготовлення зброї та вибухових пристроїв;
- схильних до вживання та розповсюдження наркотичних та одурманюючих речовин;
- організаторів азартних ігор з метою отримати матеріальну вигоду;
- іноземців.

Варто відзначити, що окремі критерії приналежності до «ризикованої» групи вихованців є дискримінаційними, як-от «іноземець», інші дуже розмиті («схильний до шантажу, провокацій, ворожих вимог»), але головним, що нам вдалося встановити, є те, що віднесення до групи профілактичного обліку є насправді додатковим важелем тиску на вихованців. Так, вихованці на обліку мають частіше відмічатися у вихователя чи оперативного працівника, вони рідше отримують заохочення, на їх форменому одязі та на ліжках у спальній кімнаті є спеціальні відмітки (що вже є дискримінаційною практикою та не сприяє ресоціалізації вихованця), і вони знаходяться постійно під наглядом адміністрації незалежно від їх поведінки. Наприклад, у одній з колоній група схильних до членушкодження має щогодини (!) відмічатися на посту. Практика ведення «профілактичних обліків» є звичайною стигматизацією окремих груп з метою здійснення постійного тиску. Звичайно, у планах соціально-психологічної роботи з такими групами є ціла купа заходів: психологічне тестування, профілактичні бесіди, комунікативні ігри та тренінги особистісного зростання. Але в ході численних інтерв'ю ми з'ясували, що здебільшого ці заходи є лише на папері,

а на практиці там, де є самовіддані психологи та вихователі, така робота проводиться, але має найнижчий пріоритет, тобто здійснюється лише після виконання усіх режимних, навчальних та організаційних заходів у колонії.

Інша важлива проблема виховних колоній, що вони де-факто є не виховними, а виправними, бо там майже половина вихованців (382 особи) вже перетнули межу дитячого віку, тобто стали повнолітніми, але продовжують відбувати покарання. Так, **ст. 148. КВК України** закріплює такі положення щодо залишення повнолітніх засуджених у виховних колоніях: «З метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, **можуть бути** залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше, ніж до досягнення ними двадцяти двох років. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться **за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії**, погодженою зі службою у справах дітей». Як бачимо, закон не містить чітких приписів для пенітенціарної служби, як себе поводити у випадку досягнення віку повноліття. Звідси і виникає проблема неформальної організації в колоніях, в яких фактично керує так званий «актив» на чолі з «буграми», яким виповнилося по 18, а іноді і по 20 років, та які є фізично більш розвинутими і морально-психологічно підготовленими. У якості прикладу можемо привести історію хлопця, який навіть не закінчив навчання у ПТУ колонії, не отримав диплому про освіту, але з досягненням 18-річного віку одразу був «етапований» до виправної колонії, не зважаючи на його клопотання залишитися до закінчення навчання. І в тій самій колонії, «бугор», якому виповнився вже 21 рік, продовжує відбувати покарання, хоча він не навчається і навіть не працює. Звичайно, в такій практиці немає провини адміністрації, але не встановлений чітко закон фактично дозволяє тримати дорослу людину (до 22 років) разом із дітьми, що є серйозним порушенням принципу роздільного тримання дітей та повнолітніх засуджених.

Рекомендації:

1. Забезпечити чітке визначення критеріїв, щоб залишитися у виховній колонії для подальшого відбуття покарання.
2. Впровадити окреме утримання різних категорій засуджених за віком, типом злочину та особливостями адаптації.
3. Заборонити допуск до новоприбулих вихованців, які знаходяться у дільниці КДІР, інших вихованців, які вже відбувають покарання.
4. Обладнати дільницю соціальної адаптації у Курязькій виховній колонії, а також відокремити дільницю соціальної адаптації від дільниці ресоціалізації у Дубенській виховній колонії.

2.2. Реєстрація інцидентів, пов'язаних із насильством

Держави-учасниці вживають усіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалої і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

Конвенція ООН про права дитини

Одним із головних методів захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства є наявність врегульованої системи реєстрації таких інцидентів.

Важливою умовою своєчасної реєстрації фактів жорстокого поводження над вихованцями, а також забезпечення швидкого реагування та розслідування таких подій в установі є проведення тілесних оглядів серед засуджених.

Законодавство України передбачає, що неповнолітні засуджені мають проходити такий огляд щодня. Результати візитів показали, що в жодній колонії не відбувається систематичних тілесних оглядів вихованців. Про це свідчать наявні тілесні ушкодження у засуджених, не всі з яких були відповідним чином зафіксовані у документах. Передусім, фіксація повинна відбуватися у медичній карті та особовій справі вихованця, окрема довідка має надаватися самій особі, яка постраждала, а також такі дані заносяться у Журнал тілесних ушкоджень засуджених. Проте в ході візитів було помічено, що журнали деяких колоній навіть не розпочаті, тобто взагалі не містять жодних записів.

Під час інтерв'ю з вихованцями діти зазначали, що тілесний огляд зазвичай відбувається у лазні раз на тиждень. У тих колоніях, де засуджені підтверджували факт щоденного тілесного огляду, далі надавалася суперечлива інформація щодо місця проведення огляду, працівників, які здійснюють такий огляд, часу огляду тощо, що може свідчити про відсутність такої практики. Частіше за все під час поіменної перевірки медичний працівник чи працівник з режиму просто запитує про стан самопочуття засуджених та наявність у них скарг на здоров'я.

Вечері перед сном нас перевіряють за списками, лікар питає, чи є у когось проблеми зі здоров'ям. Якщо у когось є, лікар потім з ними окремо розмовляє.

А тілесний огляд є?

Ні, рідко коли просять футболки підняти.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

У розпорядках дня також не зазначено про проведення тілесного огляду (окрім Курязької ВК), в основному є пункти щодо вечірньої/поіменної перевірки.

Діти відзначали, що у разі знаходження все ж таки тілесних ушкоджень персонал відразу при всіх запитує, звідки це. Практично завжди у таких умовах вихованці приховують правду, видумуючи причини тілесного ушкодження, частіше за все побутового характеру. Персонал для полегшення своєї роботи просто погоджується, не фіксуючи та не проводячи жодних слідчих заходів.

Питають, що сталося. Як правило, кажемо, що послизнувся на сходах або вдарився о двері. Тоді нормально, нічого не з'ясовують.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Більш небезпечною є ситуація із насильством з боку персоналу. Діти зазначали, що ті працівники установи, які б'ють, роблять зазвичай це дуже професійно, не залишаючи слідів. Окрім того, такі працівники дуже широко практикують і психологічне насильство по відношенню до засуджених: тиснуть, ображають, знущаються та погрожують.

Він так б'є, що потім ні синця, ні подрипини. Це вміє добре, адже займався єдиноборствами.

З інтерв'ю із засудженим

Загалом, у разі виявлення фактів насильства як між вихованцями, так і з боку персоналу, це повинно реєструватися у спеціальному журналі та особистих справах засуджених, самі ж сторони події з обох боків повинні ретельно опитуватися, а отримані дані фіксуватися згідно з вимогами. Окрім того, наявність у колонії потерпілої сторони та агресора повинна бути взята під контроль з боку психолога установи. У більш серйозних випадках, коли мова йде про факти систематичного насильства по відношенню до засуджених або про ситуації, які призвели до значної фізичної або психологічної травми вихованця, за реєстрацію і фіксацію подій відповідає оперативна частина колонії.

Фактично ж більшість таких інцидентів просто ігнорується. У виховних колоніях є неписане правило мовчати про все, що відбувається між вихованцями або по відношенню до вихованців.

Я до лікаря не звертаюся, хоча дуже потрібно. Боюся помсти з боку адміністрації. Очікую звільнення і тоді буду звертатися до лікаря.

А що сталося?

Мене побили, тепер болять нирки.

З інтерв'ю із засудженим

Фіксація інциденту насильства, особливо резонансного, передбачає також інформування про це всіх зацікавлених осіб – батьків або опікунів засудженого, службу у справах дітей, управління ДПтСУ у відповідній області. Але на практиці це часто ігнорується. Родичі та близькі дізнаються про факт побиття чи іншого насильства вже згодом, безпосередньо від дитини.

Все це свідчить про відсутність ефективної системи реєстрації фактів насильства у виховних колоніях, а отже і несе загрозу своєчасному розслідуванню таких випадків.

Рекомендації:

- Забезпечити чітку реєстрацію фактів фізичного та психологічного насильства по відношенню до засуджених.
- Проводити щоденний тілесний огляд неповнолітніх засуджених.
- У разі виявлення фактів насильства інформувати про це всі зацікавлені у цьому сторони – батьків або опікунів засудженого, службу у справах дітей, управління ДПтСУ у відповідній області тощо.

2.3. Реагування на інциденти неналежного поведження

Відповідно до вимог Кримінально-виконавчого кодексу України контроль за діяльністю установ виконання покарань здійснює керівництво Державної пенітенціарної служби України, а нагляд за дотриманням та правильним застосуванням законів України в діяльності виховних колоній здійснює Генеральна прокуратура України. Варто також відзначити, що злочини, які скоюють працівники пенітенціарних установ, є справою розслідування слідчих органів Генеральної прокуратури України відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Спеціально для нагляду за дотриманням законності під час відбування покарань дітьми створено управління захисту прав і свобод дітей Генеральної прокуратури України. За кожною колонією закріплено працівника відповідних відділів прокуратур районів, а також їх кураторів в обласних прокуратурах.

Генеральна прокуратура систематично здійснює відвідування усіх виховних колоній України не рідше, аніж один раз на місяць відповідно до вимог Наказу Генеральної прокуратури України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 25 червня 2013 №16гн-1. За необхідності, до перевірок залучаються відповідні спеціалісти та вирішуються питання щодо участі представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав дитини, громадських і правозахисних організацій.

У разі виникнення випадків у місцях виконання покарань та застосування інших примусових заходів, у яких тримаються неповнолітні, захоплення заручників, умисних вбивств, самогубств, інших випадків смерті неповнолітніх, заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, втеч з місць позбавлення волі або з-під варти та інших надзвичайних подій, пов'язаних з грубими порушеннями прав і свобод неповнолітніх, невідкладно інформують прокурорів вищого рівня спеціальними повідомленнями.

Критеріями оцінки ефективності роботи органів прокуратури щодо захисту прав та інтересів дітей визначити своєчасність і повноту вжитих заходів, спрямованих на усунення порушень законності, реальне поновлення прав і свобод дітей, відшкодування заподіяної їм шкоди, притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

«Діяння, яке припускається злочинним та здійснено в пенітенціарній установі, розслідується в такий же спосіб, як і на волі, і щодо нього має бути заведена справа відповідно до національного законодавства».

Європейські пенітенціарні правила

Як ми бачимо, усі необхідні нормативні вимоги та стандарти для належного реагування на скарги щодо жорстокого поводження в Україні є. Крім того, є ще спеціальне управління Генеральної прокуратури України, яке має опікуватися справами 7 виховних колоній в Україні. Але в ході наших моніторингових візитів з'ясувалася зовсім інша технологія реагування на скарги з приводу жорстокого поводження з вихованцями колоній.

Так, в ході моніторингового візиту в одну з виховних колоній від вихованців почали надходити свідчення про систематичні побиття та знущання над ними з боку персоналу колонії. Моніторингова група прийняла рішення припинити візит та викликати представників прокуратури для відбирання свідчень та внесення даних до ЄРДР. Трохи згодом прибула група прокурорських працівників із обласної прокуратури та почала відбирати пояснення від вихованців. Як результат, було отримано 16 пояснень від вихованців про численні побиття та знущання як з боку керівництва колонії, так і з боку «активу», внаслідок цього відкрито кримінальне провадження за фактом скоєння злочину, передбаченого **частиною 2 ст. 365 КК України** (перевищення влади або службових повноважень).

В ході інтерв'ю з вихованцями були отримані чисельні скарги на катування та жорстоке поводження по відношенню до вихованців з боку представників адміністрації. Адміністрація колонії дозволяла собі застосовувати жорстоке поводження по відношенню до вихованців. Побиття вихованців, з їх слів, найчастіше здійснювалося у приміщенні чергової частини. Протягом останніх місяців кількість випадків застосування насильства значно зменшилася. На думку вихованців, це пояснюється тим, що про факти побиття дізнався й керівник установи, який заборонив своїм підлеглим бити вихованців. Разом з тим, враховуючи той факт, що начальник установи працює на своїй посаді вже близько 8-ми років, факт незнання про події в установі викликає сумніви.

Трохи згодом керівництво Державної пенітенціарної служби України підписало наказ¹³ про виявлені недоліки у роботі виховної колонії та притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності. Так, зокрема у наказі міститься низка виявлених порушень, серед яких надзвичайні події серед вихованців, а саме погроза вбивством одному з вихованців та втеча з дільниці соціальної адаптації. Також адміністрацією установи не вживаються ефективні профілактичні заходи щодо нейтралізації впливу засуджених негативної спрямованості на стан оперативної обстановки в колонії. Зокрема, одним з засуджених, який вважає себе «смотрящим» за установою та засудженими, здійснювалися протиправні дії, спрямовані на послаблення вимог режиму тримання.

¹³ Наказ ДПтС України від 12.06.2014 р. №285/ОД «Про недоліки в організації роботи Дубенської виховної колонії управління ДПтС України в Рівненській області та притягнення винних посадових осіб до дисциплінарної відповідальності».

До оперативних працівників установи надходила інформація щодо здійснення негативного впливу на стан оперативної обстановки з боку вищезазначених засуджених, однак керівництвом колонії заходів щодо нейтралізації їх негативного впливу не здійснювалось. Також, негативно на поведінку засуджених впливає той факт, що засуджені дільниці соціальної адаптації проживають в одному гуртожитку із загальною масою засуджених та мають змогу безконтрольно спілкуватися. Таким чином, з боку засуджених з негативною спрямованістю на них здійснюється тиск з метою доставки в зону, що охороняється, заборонених предметів. На неналежному рівні в колонії організовано роботу з профілактики серед засуджених випадків членушкодження. Так, 22.04.2014 року до медичної частини установи звернувся засуджений з порізами кисті руки. Інформацію про зазначену подію було зареєстровано у журналі прийому засуджених медичним працівником, однак психолога установи поінформовано не було і, відповідно, останній профілактичну роботу із засудженим не проводив.

Це лише невеличка частина того, що було фактично встановлено керівництвом ДПтС України в одній з виховних колоній, які були відвідані нами в ході підготовки доповіді. На підставі цього було звільнено начальника колонії та покарано низку працівників управління у дисциплінарному порядку. В даному випадку ми можемо говорити про те, що ДПтС України фактично **визнало факти жорстокого поводження по відношенню до вихованців** і покарало винних.

Здавалося, що прокуратурі просто залишилося взяти результати службової перевірки за даним фактом та передати справу до суду. Але обласна прокуратура повторно відвідує колонію та **відбирає від 16 вихованців відмову (!)** від даних раніше свідчень щодо жорстокого поводження в колонії з боку адміністрації. Без свідчень потерпілих, які, до речі, такими так і не стали в рамках кримінального провадження, саме провадження приречено на закриття.

Інший випадок реагування також спостерігався за 2 місяці до нашого візиту у одній з виховних колоній. На початку березня 2014 року у одній з колоній сталася надзвичайна подія: двоє вихованців на «ґрунті раптово виниклих ворожих відносин металевим засувом бункеру для зберігання цементу, який витягли, а також знайденою металевою пластиною нанесли декілька ударів металевим засобом в область голови та проникаюче поранення в область тулуба». Звичайно, за фактом спричинення тілесних ушкоджень міліція розпочала кримінальне провадження за ознаками частини 1 ст. 121 КК України. Доцільно було б обласній прокуратурі в даному випадку розпочати кримінальне провадження за **ст. 367 КК України «Службова недбалість»**, але цього не відбулося. Хоча управління пенітенціарної служби області провело власне **службове розслідування** і зробило низку висновків, що така надзвичайна подія стала можливою внаслідок:

- грубого порушення посадової інструкції в частині, що стосується контролю за поведінкою засуджених під час виконання виробничих завдань;
- відсутності на території виробничої майстерні і, як наслідок, незабезпечення дійового контролю над поведінкою засуджених з боку помічника

- начальника колонії з питань трудової адаптації та залучення засуджених до праці;
- неналежного контролю за організацією несення служби черговою зміною з боку чергового помічника начальника колонії;
 - низької оперативної обізнаності про негативні процеси у середовищі засуджених в учбово-виробничих майстернях з боку оперуповноваженого оперативної групи колонії;
 - недостатнього контролю за організацією нагляду за засудженими з боку начальника відділу режиму та охорони колонії;
 - слабого контролю за діяльністю підлеглого особового складу з боку першого заступника начальника колонії.

Як результат: довгий перелік притягнених до дисциплінарної відповідальності працівників колонії, починаючи від попередження про неповну службу відповідність до догани.

Враховуючи «мовчання» прокуратури за фактом злочину у виховній колонії, на нашу думку, було б цілком логічно **відкриття провадження про незаконне притягнення до дисциплінарної відповідальності** низки працівників колонії. Але цього не відбулося також. І головною причиною цього ми також вважаємо нагляд прокуратури за дотриманням законності у виховних колоніях та роботу спеціального відділу прокуратури, яка опікується правами та свободами дітей. І в цьому випадку також треба було притягувати закріпленого за колонією прокурора до відповідальності.

Ще однією технологією «заволокичування» справ про жорстоке поведіння є відкриття кримінальних проваджень за фактом, а не по відношенню до конкретної особи. У всіх свідченнях, які давали вихованці колоній, були конкретні прізвища, конкретних посадових осіб, але все одно провадження відкривається за фактом, а не по відношенню до конкретних посадових осіб. Це робиться **прокуратурою навмисно**, аби у майбутньому з більш високою вірогідністю закрити провадження через те, що «факти, викладені в заяві, не знайшли свого підтвердження при повторній перевірці».

І останнє за списком, але не за значенням. Нормальне розслідування справи за фактом жорстокого поведіння у виховній колонії та деінде у 99% випадків приречене на закриття через те, що за всіма процесами, які відбуваються в колонії, **здійснює нагляд прокурор** відділу прокуратури з захисту прав та свобод дитини, і який разом із керівництвом колонії мав би понести покарання за те, що вчасно не зупинив злочин та не відреагував. Звичайно, прокуратура не в змозі карати себе сама, тому завжди не «підтверджує» заявлені факти.

Як висновок, можемо з впевненістю стверджувати, що існуюча система розслідувань заяв про катування та жорстоке поведіння у місцях несвободи не здатна адекватно реагувати на такі факти. Допоки існує конфлікт інтересів прокуратури, **«загальний нагляд та розслідування»** ми продовжимо отримувати «не підтвердження» фактів. Але як можна не підтвердити факт? Він – вже факт, вже частина соціальної реальності, в якій щодня жорстоко поведуться із дітьми у виховних колоніях.

Вже після здійснення візитів Департамент НПМ Уповноваженого ВР України звернувся до Генеральної прокуратури з проханням відреагувати на виявлені факти порушень прав вихованців у виховних колоніях. Як результат, Генеральна прокуратура України запросила представників Департаменту НПМ та громадських моніторів до участі у повторному візиті до Курязької виховної колонії. Варто зазначити, що фахівці ГПУ підтвердили практично усі проблеми щодо порушень прав дитини у Курязькій колонії, але зробили це дуже своєрідно та завуальовано. Так, наприклад, проблема використання так званого «активу» та «бугрів» у вказівці ГПУ трансформувалася у такий вираз: «Потребує перегляду склад ради колективу засуджених згідно з вимогами ст.ст. 6, 127 КВК України, який здебільшого складається з повнолітніх засуджених, що не дає змогу виявляти корисну ініціативу та соціальну активність неповнолітніх, яких в установі понад 60% (83 із 127). Реалізація таких заходів сприятиме розвитку здорових та рівноправних міжособових взаємовідносин між засудженими різного віку. При цьому не зроблені відповідні висновки з негативних наслідків допущеної у березні поточного року надзвичайної події (бійки між 2 неповнолітніми та дорослим засудженим), яка призвела до нанесення останньому тяжких тілесних ушкоджень». На нашу думку, варто визнати існування проблеми неналежного реагування ГПУ на випадки жорстокого поводження у виховних колоніях і діяти кожного разу відповідно до вимог КПК України, а не замовчувати і надалі такі «надзвичайні події».

На жорстоке поводження або «надзвичайні події» реагує також і сама пенітенціарна служба та керівництво колонії. Керівник колонії повідомляє керівництву управління та прокурору з нагляду про факт такої події. Відразу за фактом настання такої події керівництво колонії/управління призначає проведення службової перевірки/розслідування. В результаті такої перевірки пенітенціарна служба самостійно встановлює факти та обставини події, з'ясовує причетність тих або інших осіб та визначає ступінь вини кожної посадової особи. Якщо ми подивимося на один з наказів про покарання посадових осіб однієї з колоній, то побачимо таке формулювання: «За грубе порушення положень своєї посадової інструкції в частині, що стосується контролю за поведінкою засуджених під час виконання виробничих завдань, начальнику учбово-виробничої майстерні Х. оголосити догану». На нашу думку, заміщення кримінального провадження дисциплінарним є найбільш проблемною у реагуванні на випадки жорстокого поводження в дитячих виховних колоніях.

Окрім реагування на випадки жорстокого поводження, Державна пенітенціарна служба України також здійснює періодичне інспектування установ виконання покарань. Правом інспектування установ виконання покарань користуються Голова Департаменту, його заступники, начальники територіальних органів управління Департаменту та їх заступники. Інший персонал кримінально-виконавчої служби користується правом перевірки установ виконання покарань на підставі приписів або завдань на відрядження, затверджених посадовими особами, зазначеними в частині першій цього пункту. Комплексне інспектування установ виконання покарань проводиться один раз на п'ять років Департаментом і один раз на два роки його територіальним органом управління.

Рекомендації:

1. Припинити практику заміщення кримінального провадження дисциплінарним за фактами жорстокого поведіння у виховних колоніях.
2. Реєструвати усі заяви про факти жорстокого поведіння не як «надзвичайні події», а як заяви про злочин із відповідним внесенням відомостей до ЄРДР.
3. Позбавити прокуратуру повноважень щодо розслідування посадових злочинів, якими кваліфікуються факти жорстокого поведіння.
4. Відкривати кримінальні провадження по відношенню до конкретних осіб, а не за фактом якоїсь події.
5. Створити незалежний орган з розслідування скарг про жорстоке поведіння.

2.4. Реалізація права на скаргу

Після потрапляння до виправної установи всі неповнолітні повинні одержувати примірник правил поведінки у цьому закладі та письмовий опис їх прав і обов'язків на доступній для них мові разом з адресою органів, правомірних отримувати скарги, а також адресою державних або приватних установ чи організацій, що надають юридичну допомогу. Для тих неповнолітніх, які є неписьменними або не можуть читати на відповідній мові, така інформація доводиться до відома у формі, що забезпечує її повне розуміння.

Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі

Важливою запобіжною дією проти насильства та неналежного поведіння із засудженими у виховній колонії є можливість поскаржитися у разі необхідності як на інших вихованців, так і на дії персоналу та адміністрації. Діти, які прибувають до закладу, відразу знайомляться із режимом і розпорядком дня колонії, вивчають свої обов'язки і види покарань у разі порушення правил поведінки. Але дивно, що про процедури подачі скарги, органи влади та їхні контактні дані, куди можна поскаржитися, засуджені мають досить обмежене уявлення, таку інформацію їм надають обмежено. В інтерв'ю діти не вказували, що отримували усні чи письмові детальні роз'яснення з цього питання, часто це була просто порада звертатися у разі потреби до персоналу. При потраплянні до закладу не надавалася інформація і про можливість отримати юридичну консультацію як в межах виховної колонії, так і звернувшись до державних інстанцій або громадських організацій.

75. Кожен неповнолітній повинен мати можливість звертатися із проханням або зі скаргою до директора виправної установи або його уповноваженого представника.

76. Кожен неповнолітній повинен мати право звертатися із проханням або скаргою, зміст яких не може бути змінено цензурою, до центральної адміністрації, в судовий орган або до інших відповідних органів влади через встановлені канали, і бути негайно поінформованим про їхнє рішення.

Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі

Частіше за все на питання, куди можна поскаржитися на дії інших вихованців чи персоналу, засуджені відповідали, що можна розповісти про проблему вихователю або піти до начальника колонії. Серед державних органів влади, яким можна надіслати скаргу, засуджені згадували тільки прокуратуру. Але і це відбувалося тільки тоді, коли ставилося питання, куди можна поскаржитися безпосередньо на дії начальника колонії. Ані службу у справах дітей, ані суд, ані управління пенітенціарної служби, ані Уповноваженого ВР України з прав людини опитані не згадували напряду, тільки якщо монітори задавали уточнюючі запитання. Сама процедура подачі скарги у державні органи дітям невідомо, бо вони ніколи з цим не стикалися.

Частково інформація про контролюючі органи влади представлена на інформаційних стендах у колоніях, але не всюди і не повністю. Зазвичай представлена інформація про прокуратуру, управління ДПтСУ у відповідній області, службу у справах дітей, Уповноваженого ВР з прав людини. Не вистачає контактних даних Уповноваженого Президента України з прав дитини, Всеукраїнської гарячої лінії з питань захисту прав дитини, правозахисних організацій, спостережних комісій тощо. Обмежена інформація про процедуру подачі скарг. В одній з колоній було виявлено номер тедефону Міністерства соціальної політики, якого взагалі не існує.

Самбірська ВК

Мелітопільська ВК

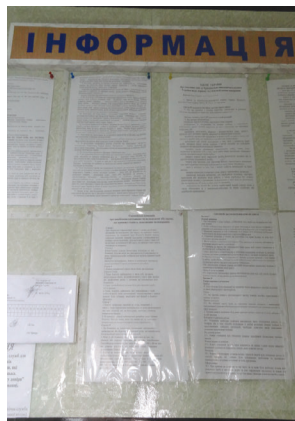
У нас ніхто не скаржиться, не буває такого. Але якщо потрібно, то можна, думаю, піти до заступника начальника з виховної роботи. А на начальника можна поскаржитись у прокуратуру. У нас там є табличка з номерами телефонів, але мені воно не потрібно, я не перечитував.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Засуджені зазначали, що загалом не довіряють письмовому чи телефонному поданню скарги в органи влади. На їхню думку, уся пошта підлягає перлюстрації, переважно не знаючи, що це не відноситься до листів, адресованих прокуратурі, Уповноваженому ВР України з прав людини, Європейському суду з прав людини, адвокату. Що стосується телефонних розмов, то всі вони прослуховуються не тільки з боку представника адміністрації колонії, але й з боку вихованців, які стоять у черзі на телефонний дзвінок. У закладах також є скриньки скарг та пропозицій, але і ними, зазвичай, ніхто не користується, або туди подаються незначні пропозиції щодо харчування та проведення спортивних заходів. Деінде окремо створені скриньки звернень у прокуратуру або управління ДПТСУ.

Скринька для конфіденційної кореспонденції, Кременчуцька ВК

Стенд із витягами з міжнародного і національного законодавства щодо утримання засуджених у колоніях, Ковельська ВК

Скринька для письмових звернень у прокуратуру Львівської області, Самбірська ВК

Що стосується скарг безпосередньо під час перевірок державних органів, які приїжджають до колоній, потрапити до них на прийом дуже складно. Зазвичай для опитування надають окремих вихованців, яких чітко інструктують про що говорити з органами влади. За словами одного вихованця, у разі проведення прокурорської перевірки особливо «небезпечних» і «ненадійних» засуджених ізолюють у якихось підсобних приміщеннях.

Невідома для засуджених і практика подання звернення до міжнародних і національних громадських організацій, які займаються наданням безоплатної правової допомоги. Здебільшого вирішувати свої проблемні питання вихованці нама-

гаються через існуючу у закладі неформальну структуру. Звертаються до «активу» колонії, який або усуває проблему, або вихованцю доводиться до неї звикати.

Якщо потрібно поскаржитися на когось з хлопців?

Між собою вирішуємо, не скаржимося.

А якщо на «активіста» чи вихователя?

Навіть якщо сильно дістає, то ні... Не було такого, щоб хтось скаржився. Ні до кого не можна звертатися, гірше буде.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Як правило, частина засуджених просто скаржиться родичам, але ця практика є недоступною для дітей-сиріт та дітей, близькі яких загалом не приділяють їм достатньо уваги.

Я домовився із мамою. Я кажу, що у мене все добре, а якщо не кажу, то вона приїжджає... Не знаю, чи інші хлопці так роблять.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Документально в усіх виховних колоніях запроваджені плани із правового виховання засуджених, які передбачають і юридичні консультації, і зустрічі з працівниками суду та прокуратури, і семінари з правової підготовки. Але реальне проведення цих заходів відсутнє. Мінімальні заходи з правової освіти здійснюють вихователі, та це не є системним, а також деякі громадські організації, але, за словами вихованців, і це рідкість. Як результат, діти мають дуже низьку обізнаність про свої права та засоби їхнього захисту.

Рекомендації:

1. Забезпечити приватність телефонних розмов засуджених.
2. Надати розгорнуту інформацію про порядок подачі скарги, а також функції і контактні дані державних органів і посадових осіб, до яких можна звернутися у разі порушення прав вихованців. Також надати перелік громадських організацій, які займаються правами дітей та надають консультації з правових питань. Така інформація, окрім цього, повинна бути розміщена у кожному відділенні установи на доступній для читання висоті та з відповідним розміром шрифту.
3. Налагодити співпрацю із службою у справах дітей та центром соціальних служб для молоді та вимагати призначення окремих співробітників соціальних служб по роботі з колоніями.
4. Створити або забезпечити функціонування системи передачі скарг із збереженням конфіденційності скаржника.

2.5. Зв'язок із зовнішнім світом

Слід використовувати всі засоби для забезпечення належного зв'язку неповнолітніх із зовнішнім світом, що є невід'ємною частиною права на справедливе і гуманне поводження, і має найважливіше значення для підготовки неповнолітніх до повернення в суспільство.

Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх осіб, позбавлених волі

Під зв'язком вихованців із зовнішнім світом розуміється не тільки спілкування із близькими та родичами, наявність побачень, листування і телефонних розмов, але й можливість дізнаватися новини в Україні та світі, взаємодія з громадськими організаціями в колоніях та реальна робота профільних державних органів влади, які повинні опікуватися правами дітей в установах закритого типу.

Затриманий або тій, яка знаходиться в ув'язненні, особі надається, зокрема, право на відвідування членами сім'ї та листування з ними, а також відповідна можливість спілкуватися з зовнішнім світом відповідно до розумних умов і обмежень, що містяться в законі та в установлених відповідно до закону правилах.

Зведення принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі

Кожен неповнолітній повинен мати право на регулярні й часті побачення, приблизно раз на тиждень і не менше разу на місяць, в умовах, що враховують потребу неповнолітнього побути на самоті, в контактах і необмеженому спілкуванні зі своєю сім'єю і захисником.

Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх осіб, позбавлених волі

Національне законодавство закріплює за засудженим право на телефонні розмови, а також короткотривалі та довготривалі побачення з рідними та близькими. Причому тривалі побачення надаються виключно близьким родичам вихованця (батьки, всиновлювачі, рідні брати і сестри, дід, баба, подружжя), короткі побачення можуть надаватися й іншим особам (друзям, далеким родичам), але тільки зі згоди адміністрації колонії.

У Кримінально-виконавчому кодексі України та Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань також зазначається про те, що короткострокові побачення не можуть тривати менше 4 годин, а тривалі – менше 3 діб, якщо на менш коротких строках не наполягають особи, які перебувають на побаченні. При цьому короткострокові побачення надаються без обмежень, а довгострокові – 1 раз на місяць. Телефонні ж розмови можуть проводитися також без обмежень згідно з графіком у неробочий час.

Відвідування колоній показало, що, не дивлячись на регламентовані законодавчо терміни і частоту дзвінків та побачень, адміністрації закладів створюють широке коло маніпулювань з надання права засудженому на контакти з близь-

кими. Бесіди з вихованцями підтвердили використання можливості побачень та телефонних розмов як методу впливу на поведінку засуджених. Окрім того, нечітке визначення процедури надання цих послуг та неналежний контроль з боку відповідних органів влади призводять до того, що у кожній колонії є своя практика їх використання, а отже, і свої обмеження для вихованця у користуванні правом на зовнішні зв'язки зі світом. Зокрема, у тій чи іншій колонії моніторингова група фіксувала наступне:

- Проведення телефонних розмов тільки у вихідні дні.
- Неврегульованість процедури отримання телефонних дзвінків: деінде треба писати заяву, яка повинна затверджуватися адміністрацією, і можливість зателефонувати є тільки наступного дня. Деінде вистачає запису у журнал безпосередньо перед здійсненням дзвінка.
- Різна кількість таксофонів, частіше за все один, що значно уповільнює надання можливості зателефонувати. Через це вихованцям також доводиться скорочувати тривалість розмови із близькими до декількох хвилин, щоб не створювати черги.
- Не затверджений механізм надання дзвінків дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, адже такі дзвінки повинні бути безкоштовними. На практиці існують так звані «сирітські» картки, які купують інші вихованці за вказівкою персоналу. Персонал вирішує також, хто і з якою періодичністю їх використовує. Скористатися такою картою можна дуже рідко – буває, що частота не перевищує одного разу на два-три місяці. «Сирітські» картки надаються і тим вихованцям, які не отримують зарплатню, а отже не мають грошей на придбання карток.
- Неможливість скористатися таксофоном через відсутність у продажі «ларька» телефонних карток, а також труднощі з купівлею у разі їх наявності через нерегулярну та обмежену у часі роботу «ларька», про що вже зазначалося раніше.
- Різний ступінь обмежень у часі надання та частоти короткотривалих побачень (до 2-4 годин, щодня або тільки на вихідних, або не більше 2 разів на місяць).
- Недотримання вимог приватності під час телефонних розмов та короткострокових побачень через відсутність перегородок та достатнього простору.
- Обмеження у телефонних дзвінках і короткотривалих побаченнях для засуджених, які перебувають на карантині.
- Обмеження у наданні довготривалих побачень для вихованців із непогашеними стягненнями (стягнення знімаються отриманням заохочень).

Сім місяців вже не телефонував додому. Немає картки, співробітники не дають. Купити не могу, «отоварка» працює раз на місяць, і там постійні черги.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Також треба відмітити скарги засуджених на вартість телефонних розмов. Картки коштують 12 гривень і витрачаються приблизно за 10-12 хвилин.

Нормативно всі телефонні розмови та короткотривалі побачення відбуваються під наглядом представника адміністрації, а факт їх надання реєструється у відповідному журналі. Зазначимо, що згідно з журналами відвідувань візити родичів та близьких бувають не дуже часто. Пояснюється це декількома причинами. По-перше, робота кожної колонії розподіляється одразу на декілька областей, через що частині батьків складно і матеріально витратно добиратися до закладу, де утримується дитина. По-друге, за словами персоналу, більшість дітей є із неблагополучних сімей. Батьки і опікуни приїжджають до них вкрай рідко, листи і посилки засуджені також практично не отримують.

Таксофон, Самбірська ВК

Таксофони, Прилуцька ВК

Через останні події в Україні складною є ситуація із зовнішніми зв'язками і у тих дітей, родичі яких знаходяться у АР Крим та у східних областях. Під час інтерв'ю вихованці жалілися на неможливість або складнощі в отриманні передач та побачень із близькими, які просто не можуть виїхати із зони бойових дій.

Зараз війна, мама не приїде. Я переживаю за них дуже, після повернення їду додому. Телефоную, коли є телефонна картка, бо посилку зараз отримати нереально.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Батьки з Криму, посилки не доходять, лист отримав нещодавно, який ще у березні надісланий. Картки немає, телефонувати не можу, грошей також немає. Мені вже 18 років, писав заяву, щоб перевели на дорослу в Херсон, може мама змогла б приїжджати.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Проблемою для неповнолітніх з Криму є і отримання паспорта, а отже і повернення додому у разі закінчення строку відбування покарання, куди в'їзд здійснюється тільки за цим документом. За словами персоналу, механізм надання паспортів для засуджених з окупованої території України поки що не налагоджено. Хоча на сайті Державної міграційної служби України зазначено, що оформлення паспорта громадянина України по досягненню 16-річного ві-

ку, який зареєстрований в АР Крим та місті Севастополі, здійснюються територіальними підрозділами ДМС України за місцем звернення на всій території України.¹⁴

Що стосується умов для надання довгострокових побачень, то у всіх колоніях вони можливі раз на місяць терміном до 3 діб. Кількість відвідувачів обмежена трьома дорослими, разом з якими можуть бути неповнолітні діти засудженого. Умови проведення тривалих побачень в цілому є задовільними, хоча деінде приміщення потребують косметичного ремонту. Кімнати налічують роздільні ліжка, приліжкові тумбочки, стіл, стільці, шафу для одягу та килимки. Зазвичай одна з кімнат також обладнана дитячим ліжком, а ще одна має покращені умови проживання (є додаткова площа, де організовано місце для приготування їжі: раковина, електроплита, електрочайник тощо). Окрім житлових кімнат, серед приміщень для довготривалих побачень також передбачені кімната відпочинку із телевизором, дитяча кімната (може обладнуватися у вигляді кутка з іграшками у кімнаті відпочинку), кухня з холодильником, плитою та столовим приладдям, духова та санвузол. За користування кімнатами тривалих побачень та комунально-побутовими послугами (можливість попра́ти, прийняти душ, скористатися кухнею тощо) встановлена плата: звичайна кімната – 30 гривень за одне ліжкомісце на добу; кімната підвищеного комфорту – 50 гривень за одне ліжкомісце на добу. Діти віком до 7 років користуються послугами кімнат побачень безоплатно.

Кухня у приміщенні для довгострокових побачень, Кременчуцька ВК

Кімната для довгострокових побачень, Кременчуцька ВК

У колоніях відсутні вимоги щодо надання будь-яких інших документів задля отримання короткострокових чи тривалих побачень, окрім тих, що підтверджують факт спорідненості з вихованцем. Жодних медичних довідок не потрібно. За словами персоналу, здійснюється візуальний огляд відвідувача, і якщо є підозра, що він хворий, викликається лікар, який встановлює стан здоров'я особи і надає або не надає дозвіл на побачення.

¹⁴ <http://dmsu.gov.ua/informatsiya-dlya-krimchan>

Під час моніторингу в жодній колонії ми не зафіксували ані документальних підтверджень, ані скарг від засуджених про обмеження права вихованців на передачі. Зазвичай передачі приймаються щодня з 8.00 до 17.00 зі скороченням цього часу у вихідні дні. Єдине, на що звертали увагу вихованці, – це на те, що при огляді продуктів харчування пошкоджується фабричне пакування, через що ускладнюється подальше зберігання їжі.

Загалом немає обмежень і на листування, яке перлюструється персоналом колонії упродовж 3 діб. Це, звичайно, не відноситься до законних вимог режиму щодо відсутності шифру чи тайнопису, відомостей, що не підлягають розголошенню, а також написання тексту нерозбірливим почерком. Хоча у Мелітопольській виховній колонії є практика повернення листів, які мають у змісті лайливі слова, що є прямим порушенням норм законодавства.

39. До відома в'язнів слід регулярно доводити найважливіші новини, дозволяючи їм читати газети, журнали або особливі в'язничні видання, слухати радіо й бути присутніми на лекціях, або ж за допомогою будь-яких інших засобів, що допускаються і контролюються органами адміністрації.

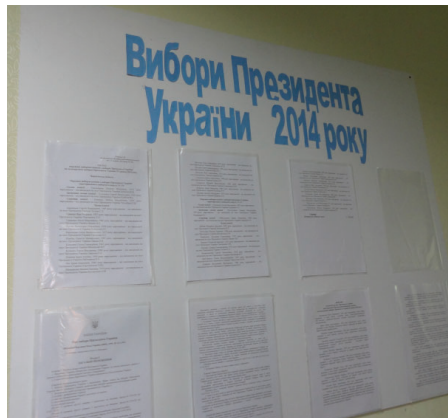
Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими

У всіх закладах також створена можливість для ознайомлення вихованців з тим, що відбувається у суспільно-політичному житті України та світу, дізнаватися про важливі новини. Так, вихованці можуть дивитися телевізор та слухати радіо, у бібліотеках переважно присутня періодична література. Але користуватися Інтернетом можливості поки що немає.

У кожній колонії цього року всіх вихованців старше 18 років також було проінформовано про порядок голосування та кандидатів і організовано вибори Президента України.

Стенд з інформацією про вибори,
Ковельська ВК

Стенд з інформацією про вибори,
Прилуцька ВК

61. У зверненні до в'язнів слід підкреслювати не їхню ізоляцію від суспільства, а ту обставину, що вони продовжують залишатися його членами. Тому громадські організації потрібно залучати всюди, де це можливо, до співпраці з персоналом закладів з метою повернення в'язнів до життя у суспільстві.

81. 1) Урядові або інші органи та установи, що допомагають звільненим в'язням знаходити своє місце в суспільстві, повинні там, де це можливо і необхідно, піклуватися про те, щоб такі ув'язнені отримували необхідні документи і свідоцтва, знаходили відповідне житло і роботу, мали відповідний і достатній для даного клімату і пори року одяг, володіли засобами, достатніми для переїзду на місце призначення і для життя протягом періоду, що настає після їхнього звільнення.

2) Акредитовані представники таких установ повинні мати можливість відвідувати тюремні заклади та ув'язнених у них осіб. З ними треба консультуватися про перспективи подальшого життя в'язнів із самого початку терміну їхнього ув'язнення.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими

Окрім близьких та родичів, у вихованців є можливість спілкуватися із представниками громадських організацій, які працюють у виховних колоніях. Зазвичай НДО беруть на себе доволі значну частину роботи з виховання та правової освіти засуджених, організації їхнього дозвілля у колонії, надають консультаційну допомогу. Хоча така діяльність повністю залежить від позиції начальника установи та управління ДПтСУ у відповідній області. У деяких колоніях налагоджено співробітництво з навчальними закладами, коли майбутні спеціалісти (соціальні працівники, психологи тощо) проходять практику на базі колоній. Адміністрація закладів відмічає тільки позитивний результат такої роботи і активно сприяє її продовженню.

Серед релігійних організацій присутні різні напрямки: православна церква, церква християн-баптистів, греко-католицька церква тощо. За словами персоналу і вихованців, жодні представники релігійних конфесій не нав'язують своє бачення та свою віру. Відвідування та участь у заходах, що організовують релігійні організації, є суто добровільними і часто пов'язані із проведенням спортивних заходів, концертів духовної музики, святкових богослужінь до річних релігійних свят.

Разом з тим державні органи влади також повинні цікавитися дітьми в колоніях не менше, ніж громадські чи релігійні організації, зокрема це є профілем діяльності для служб у справах дітей та центрів соціальних служб сім'ї, дітей та молоді. Їх завданням є проведення різноманітних профорієнтаційних занять, ознайомлення вихованців зі своїми правами, сприяння проведенню культурно-масових заходів як у колонії, так і за її межами, підготовка засуджених до звільнення із закладу тощо. У планах колоній, що стосуються співпраці з гро-

мадськими, державними та релігійними організаціями, дійсно розписані такі, і за графіком вони повинні відбуватися щомісячно або щоквартально. За словами ж вихованців, більшість із них не знають, що це за служби і які їх повноваження і обов'язки. Безпосереднє спілкування засуджених і співробітників цих органів влади майже не відбувається або відбувається на дуже низькому рівні.

Час від часу заклади відвідують працівники прокуратури та суду, але рідко коли організовується прийом скарг чи пропозицій від засуджених, чи загалом проведення з ними бесід або надання юридичних консультацій.

Рекомендації:

1. Забезпечити приватність телефонних розмов та короткострокових побачень засуджених від інших вихованців.
2. Встановити достатню кількість таксофонів, щоб уникнути черг вихованців та обмежень у часі розмови.
3. Організувати можливість купувати телефонні картки у «ларьку» колонії.
4. Врегулювати механізм надання телефонних розмов дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.
5. Не обмежувати надання засудженим короткострокових побачень.
6. Припинити практику застосування обмежень на телефонні розмови та побачення у якості покарань.
7. Організувати можливість телефонних розмов вихованців у вільний час кожного дня.
8. Організувати реалізацію права на телефонні розмови вихованцям, які перебувають у карантині.
9. Заборонити повернення листів, які мають лайливі слова у Мелітопольській виховній колонії.
10. Налагодити взаємодію із державними органами влади (служба у справах дітей, центри соціальних служб для молоді тощо) щодо відвідування виховних колоній та спілкування із засудженими, а також обміну необхідними документами (довідками, виписками тощо).

2.6. Запобігання розповсюдженню кримінальної субкультури

Кримінальна субкультура «зустрічає» неповнолітнього одразу після затримання чи прибуття до міліції за викликом: починаючи від «спілкування» з працівниками міліції та закінчуючи потраплянням до камери ІТТ з дорослими підозрюваними всупереч вимогам законодавства. Далі слідчий ізолятор, у якому також неповнолітні підпадають під вплив дорослого криміналітету, отримують перші кримінальні татуювання («наколки», «набивки»). Після досить тривалого перебування у СІЗО, від 3 до 15 місяців, вони потрапляють нарешті до виховної колонії, у якій їх також чекає та сама кримінальна субкультура.

Саме розуміння процесу формування та закріплення культурних (субкультурних) норм дозволяє більш ефективно ідентифікувати фактори ризиків жор-

стокого поводження та вживати заходів задля їх зменшення через позитивні культурні зміни. Додаткова цінність підходу щодо зміни культурних норм полягає в тому, що розглядаються не тільки факти катувань та жорстокого поводження чи неухильного дотримання законодавчих норм, але й ставлення, які формують «підвалини» поведінки і визначають її. Ми вважаємо, що лише через зміну поведінки можна змінити повсякденне життя вихованців у виправних колоніях і таким чином зменшити ризик застосування катувань та жорстокого поводження.

Для кожної людини, особливо неповнолітньої, яка потрапляє у колонію, вона стає суворим випробуванням. Колонії стають справжнім випробуванням особистості на витривалість, на адекватну самооцінку, оскільки в колоніях треба долати постійні обмеження, випробувати незвичні фізичні та психологічні навантаження. З іншого боку, колонія також є соціально організованим випробуванням. Ситуація колонії – це є екстремальна ситуація несвободи та тотального табу, у якій важливо знати, хто знаходиться поруч із тобою, чого від нього очікувати і як з ним себе поводити.

Через ці причини система випробувань, культура випробувань особистості складає невід'ємну частину в'язничної субкультури. Починаючи від «прописки» та закінчуючи різноманітними техніками перевірки на правдивість пояснень новачка та, якщо це необхідно, з'ясування дійсних фактів чи обставин.

Але кримінальна субкультура має свої збалансовані механізми, наприклад, одне з найважливіших правил: заборонено щось вимагати від новачка, поки йому не будуть роз'яснені правила поведінки в колонії, причому навіть декілька разів. Так, в ході візитів ми з'ясували, що під час перебування новачків у дільницях карантину, діагностики та розподілу з ними майже постійно перебуває хтось із «старожилів» колонії, який детально їм розповідає про порядок їх подальшого відбування покарання.

Завданнями такого супроводу є:

- вивчення новачка, особливостей особистості та готовність перебування в умовах колонії;
- вивчення його можливих лідерських якостей та визначення його майбутнього статусу в неформальній структурі колонії;
- ознайомлення з існуючим формальними та неформальними правилами перебування в колонії.

Весь час «на карантині» з нами був «шнир», все розказував і у нас розпитував.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Під час перебування у карантині з новачком проводяться також заходи, спрямовані на ознайомлення його з формальними вимогами режиму, колективом колонії, розпорядком дня, порядком отримання побачень, особливостями здійснення робіт на виробництві, можливостями навчання та отримання професії тощо.

У ситуації закритої системи (колонії) людина завжди на виду, їй нікуди піти, тому відбувається досить швидке розкриття себе перед іншими.

Задля прискорення цього процесу існували й існують техніки, іноді досить витончені, для пришвидшеного випробування по типу сучасної «прописки».

Наразі «прописка»¹⁵ серед дорослих в'язнів поступово зникає через загальний тренд послаблення режиму відбування покарання. У підлітків прописка зберігається, по-перше, через особливості вікової психології вони потребують додаткових випробувань. По-друге, збереження «прописки» у підлітків пов'язане із «тюремним романтизмом», коли вони «грають» у в'язницю та злодіїв. Крім того, підлітки відчувають значну потребу у самоствердженні, вони мають особливо розвинені конкурентні відчуття, та через особливості підліткової психології вони не відчувають обмежень. Підлітки знаходяться у стадії формування відчуття індивідуальної відповідальності, тому у своєму середовищі вони легко сліднують за першим ліпшим лідером, аби не виявитися гіршими за інших.

Коли я потрапив на «барак», «бугор» мені кинув віник і ганчірку. Мене до цього навчили, що їх не можна брати, і я сказав, що сьогодні не моя черга прибирати. Після цього мене почали бити відразу декілька чоловік.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Аналізуючи неформальну організацію місць несвободи, можна відзначити речі, які дуже нагадують архаїчні магічні обряди та давню первинну культуру. Наприклад, «прописка» дуже схожа на стародавні обряди ініціації, а правило, коли до «опущених» чи предметів, до яких вони торкалися, не можна торкатися, бо сам станеш «опущеним», також нагадують старовинні язичницькі ритуали.

Всі ці ритуали пов'язані з випробуванням, а феномен випробування, ініціації й підтвердження соціального статусу є вірогідніше за все центральним для в'язничної субкультури.

Практично у всіх, а особливо у підлітків, які уперше потрапили до колонії, вона викликає стресовий та навіть шоківий стан. Особливо гостро така реакція проявляється у підлітків, у яких остаточно порушено контакт з родичами та близькими. Їм вкрай важко повірити в те, що в таких умовах взагалі можна жити. Але через деякий час перебування в умовах несвободи вже не шокує підлітка, і він починає сприймати колонію як власну родину.

Колонія – це наш дім, наша родина на час відбування строку.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Таким чином, більша частина підлітків через якийсь час врешті-решт звикає до свого нового життя. Тим більше, що невдовзі розпочинаються розмови та випробування від інших підлітків, ігри чи «прописка». Тут підліток дійсно має можливість випробувати себе, здійснити те, чого не було на волі. Витримати умови

¹⁵ «Прописка» – неформальна процедура прийому новоприбулого у колонії, коли йому пропонують взяти «віник або ганчірку». Є радянським табірним архаїзмом, але досі застосовується у окремих пенітенціарних установах для випробування «новачків».

перебування у виховній колонії для середньостатистичного підлітка достатньо важко, оскільки ситуації підліткових випробувань доволі часто не контролюються жодними правилами та принципами. Варто зазначити, що доволі часто підлітки самі залучаються до імітації злочинної субкультури, як наприклад, численні татуювання на тілі та кінцівках, які не зовсім співвідносяться із досвідом самого носія татуювань.

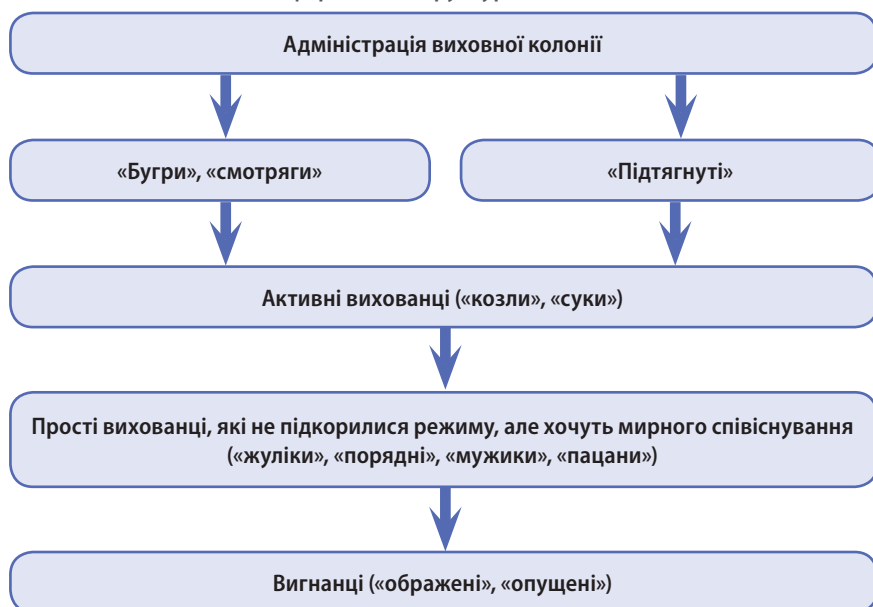
У виховній колонії підліток починає розуміти, що і тут він має боротися за місце під сонцем, за першість серед новоприбулих. Таку боротьбу можна спостерігати і у відділенні (загоні), до якого його розподілили після 14 днів перебування на дільниці карантину, діагностики та розподілу.

Для організації управління масою вихованців адміністрація виховної колонії, спостерігаючи за формуванням групових процесів серед підлітків, відбирає висуванців, бажано фізично сильних та підприємливих, неформальних лідерів, які, за нашими власними спостереженнями, є трохи старшими за загальну масу вихованців. Такі лідери формують «актив». Однією з головних вимог до «активу» є його здатність забезпечити порядок у колонії, часто навіть за повного усунення адміністрації та персоналу колонії від виконання своїх функцій.

Адміністрація (вихователі, заступник начальника по виховній роботі, заступник начальника по оперативній роботі тощо) делегують частину своїх повноважень низці засуджених. Так формується цей особливий прошарок засуджених – «актив». Після того, як «актив» створено, він поповнюється за рахунок основної групи, здебільшого за неформальними закономірностями. Тепер «актив» сам обирає собі помічників та заміну. Одразу необхідно пояснити, що «актив» – це вершина ієрархії «червоних», тобто підконтрольних адміністрації колоній.

Рис. 1. Неформальна структура виховної колонії

«Актив» потрібний адміністрації передусім для організації та підтримання порядку у колонії. По-перше, у групах підлітків постійно присутня конкуренція й відповідні конфлікти, які необхідно вирішувати і попереджати. По-друге, підлітки мають складнощі в організації управління власною поведінкою взагалі. По-третє, підлітки, які потрапили до колонії, дуже часто агресивні, важкокерівані. Дуже часто вони схильні розуміти лише силу та меседжі, які йдуть від їх однолітків, тому готові підкоритися такому порядку.

Звичайно, що зміст порядку встановлюють не «активісти» самі. Існують вимоги режиму, відповідні правила та обмеження, які пов'язані із режимом відбуквання покарання, а «активісти» лише відтворюють увесь комплекс цих вимог. Загалом з формально-правової точки зору до «активу» мають увійти найбільш законослухняні підлітки, які «стали на шлях виправлення». Для того, аби нова людина стала «активістом», вже існуючий «актив» має прийняти її у свою групу. Навіть якщо з новим етапом приходять підліток негативно налаштований до режимних вимог, але при цьому має лідерські якості, його намагаються залучити до «активу». В ході моніторингових візитів ми побачили декілька вихованців із особливими татуваннями на колінах у вигляді зірок, що означає «ніколи не підкорюся» чи «отрицала». Всі вони відносилися до «активу» та були «буграми». Ми бачимо, що адміністрація колонії спрямовано працює на «вербування» таких «лідерів» на свій бік та використовує їх задля підтримання порядку у виховних колоніях.

Однією з особливостей цієї групи є той факт, що «актив» має низку привілеїв, які недоступні для решти соціальних груп колонії. Ми можемо говорити про своєрідну касту, положення якої значно відрізняється від загальної маси вихо-

ванців. Так, «активісти» мають можливість добре харчуватися, купувати у крамниці які завгодно товари та у необмеженій кількості, мати кращий одяг чи взагалі не носити формений одяг вихованця, мати годинники тощо. Дуже часто вони харчуються не в їдальні, а отримують харчі з «волі» у відділенні. Це стає можливим завдяки існуванню своєрідного «податку», коли кожний вихованець у разі отримання передачі («гріву») від родичів та близьких має віддати частину, а іноді всю передачу на використання усіма членами групи («общак»). Сам «бугор» розподіляє таку передачу з врахуванням потреб інших членів «родини» – членів однієї спільноти, групи, часто, осіб, які проживають разом у одному спальному приміщенні, в одному відділенні соціально-психологічної служби.

Безладу тут нема – тут все «червоне».

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Важливою особливістю виховної колонії є той факт, що тут формальна та неформальні структури співпадають. Так, неформальні «бугри» є командирами відділень і отримують за це нарахування на особисті рахунки. Адміністрація колонії використовує неформальну структуру колонії для підтримання формальної, а самі вихованці називають такі колонії «червоними», тобто такими, де ситуацію контролюють представники адміністрації.

Пенітенціарне керівництво повинно забезпечити, щоб кожна пенітенціарна установа завжди була повністю під контролем начальника, заступника начальника або іншої уповноваженої посадової особи.

Європейські пенітенціарні правила

Маючи владу над усіма вихованцями колонії, «бугри» можуть делегувати частину своїх повноважень іншим вихованцям – «активістам».

Важливо відзначити, що «бугри» мають не лише повноваження щодо контролю інших вихованців, але й особливе положення. Складовими цього положення є те, що:

- Інші вихованці виконують за них господарські роботи з підтримки порядку у приміщеннях колонії (чергування).
- Інші вихованці працюють на виробництві, а норму відпрацювання зараховують «буграм».
- Інші вихованці готують для них їжу, перуть одягу та білизну.
- Вони можуть вимагати від будь-якого вихованця придбати у крамниці колонії будь-який товар і забрати його для власних потреб чи для потреб відділення.
- Вони можуть мати виняткові привілеї щодо умовно-дострокового звільнення.

Для постійного відтворення неформальна структура виховної колонії повинна мати механізми наступництва, тобто зміни «бугрів». І такі механізми у виховних колоніях є. Перед закінченням терміну відбування покарання чи перед звільненням по УДО «бугор» з числа активних вихованців підбирає собі заміну, начебто «підтягує» до себе вихованця («підтягнутого»), який посяде його місце

після звільнення. Фактично з цього моменту він отримує такі самі «повноваження», що й «бугор», і всі мають виконувати їх, як і вказівки «бугра».

На сходінку нижче знаходиться група активних вихованців – «активістів», яких у середовищі вихованців називають ще «козлами». Ці вихованці виконують доручення «бугрів» задля підтримання порядку у відділеннях, виконують їх завдання, беруть участь у розподілі «бонусів» у вигляді передач, придбання за кошти інших вихованців товарів тощо.

Основну масу вихованців складають так звані «пацани» або «жуліки», чи «пристойні».

Якщо не «кусаєш», то і тебе не будуть.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Головна умова існування «касти пацанів» полягає в тому, що вони здебільшого усвідомили свою провину, готові нести та вже несуть покарання та вважають його заслуженим. Але вони не згодні з окремими вимогами режиму та ставленням до них з боку «активу». Їхня головна стратегія – відбути свій термін і не втручатися у справи інших. Але так відбувається не завжди, і тиск з боку «активу» може виливатися у надзвичайні події. Так, в ході візитів з'ясувалося, що 5.03.2014 р. у Курязькій виховній колонії ім. А.С. Макаренка двоє вихованців напали та нанесли тяжкі тілесні ушкодження іншому вихованцю. Як з'ясувалося згодом з численних інтерв'ю, нападаючі відносилися до «пацанів», а жертва нападу – до «активу» колонії. Цей випадок хлопці характеризують як нервовий зрив та нездатність більше терпіти знущання з боку «активу».

«Актив» раніше навертав і загавляв крутіше, а після побиття ситуація трохи стала кращою.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

На найнижчому щаблі субкультури колонії знаходяться «ображені» чи «опущені». За тюремними поняттями «ображений» чи «опущений» вважається недоторканим, від нього нічого не можна брати, сидіти за одним столом, торкатися тощо. Якщо хтось в нього щось узяв, наприклад, покурив після нього, поїв з його миски, випив з його кружки тощо, то він вважається нібито зараженим від нього. Ця людина, говорячи тюремною мовою, «загасився» від «опущеного» і сам став таким. «Загаситися» тут легко, не будучи обізнаним, випадково. У такий підступний спосіб можуть, наприклад, помститися людини, спеціально підлаштувавши ситуацію, у якій це може відбутися. Представники цієї касты постійно виконують брудні роботи з прибирання туалетів, прання, інші види господарських робіт.

Опускають не фізично, а, наприклад, просять «опущеного» обмочити при свідках винуватого.

З інтерв'ю з вихованцем колонії

Хоча неформальні ієрархії вихованців здебільшого не визнаються офіційно, адміністрація колоній може розраховувати на них та співпрацювати з ними з метою підтримання правопорядку, притиснення опозиції (незадоволених) чи

скарг, та/або у корупційних цілях чи з метою вимагання. Подібні неформальні ієрархії не тільки становлять загрозу порядку всередині установи, але також створюють ситуацію з підвищеним ступенем ризику в плані залякування серед вихованців й можуть сприяти розповсюдженню нерівності у поведженні з вихованцями¹⁶. Неформальні структури здебільшого підпорядковуються інтересам «верхівки», на шкоду тим, хто знаходиться на нижчих щаблях ієрархії.

Існування неформальних структур керування виховними колоніями в Україні несе *великі ризики катувань та жорстокого поводження* під час відбування покарань дітьми у виховних колоніях. Цьому є низка причин:

- Неформальна структура базується на повністю дискримінаційному підході, який у свою чергу використовує поняття «переваги» одних вихованців над іншими всупереч базовому принципу рівності, на якому ґрунтуються усі права людини.
- Адміністрація виховних колоній, яка використовує «актив» для управління вихованцями не може гарантувати 100% контроль ситуації;
- Існування дублюючої структури (ієрархії) призводить до постійного зростання напруження, яке не має якогось позитивного виходу, а призводить лише до постійних конфліктів, побиттів та членушкоджень.

Здійснюючи моніторинг місць несвободи в рамках діяльності Національного превентивного механізму, ми розуміємо, як важко змінити глибоко укорінену систему переконань та підходів до управління місцями несвободи. Фахівці, які працюють у місцях несвободи, дуже часто мають скептичний погляд на права людини та гарантії доброго поводження. Вони вважають, що дотримання прав людини, – це надання вихованцям привілеїв на шкоду інтересам співробітників. Насправді, відмова від панування кримінальної субкультури у виховних колоніях на користь культури, яка ґрунтується на дотриманні прав людини, може принести істотні переваги як для працівників, так і для вихованців.

Рекомендації:

1. Не використовувати вихованців для підтримання правопорядку у колонії.
2. Ініціювати, підтримувати та розвивати органи самоорганізації вихованців у вигляді Ради колективу, Зборів колективу та ін.
3. Надати реальні повноваження та завдання органам самоорганізації, але які не пов'язані із режимом відбування покарання. Наприклад, це могло б бути пов'язано з організацією дозвілля, спортивних змагань, навчання, конкурсів тощо.
4. Заборонити та контролювати використання елементів тюремної субкультури: жаргон, татування, традиції, «поняття» тощо у повсякденному житті вихованців.

¹⁶ Европейский комитет по предупреждению пыток (КПП), Доклад Правительству Армении о посещении КПП Армении от 10 по 21 мая 2010 г.

ДОДАТОК 1.

Перелік нормативних документів, необхідних для моніторингу НПМ виховних колоній ДПтСУ.

Під час здійснення моніторингу дотримання прав неповнолітніх у виховних колоніях слід звернути увагу на наступні міжнародні і національні документи.

Міжнародні документи:

1. Загальна декларація прав людини.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
3. Конвенція про права дитини.
4. Основні принципи поводження з в'язнями.
5. Європейські пенітенціарні правила.
6. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»).
7. Європейські правила для неповнолітніх, які вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.
8. Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі.
9. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.
10. Звіт принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі.
11. Декларація з захисту постраждалих від катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження або покарання.
12. Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.
13. Принципи медичної етики, що відносяться до ролі працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання.
14. Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.
15. Міжнародний пакт про цивільні та політичні права.
16. Ключові принципи поводження з в'язнями.
17. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку.

18. Принципи ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання.
19. Правила ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила).
20. Рекомендація Рес (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо європейських пенітенціарних правил.
21. Рекомендація СМ/Рес (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Національні документи:

1. Кримінальний кодекс України.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України.
3. Кодекс законів про працю України.
4. Закон України «Про охорону дитинства».
5. Закон України «Про освіту».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 року № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ».
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 № 429 «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах».
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 року № 1122 «Про затвердження Порядку надання екстреної медичної допомоги особам, узятим під варту, або яким призначено покарання у виді позбавлення волі».
9. Наказ Департаменту виконання покарань від 25.12.2003 № 275 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань».
10. Наказ МОЗ України, МОН України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Департаменту виконання покарань, Міністерства праці та соціальної політики України від 23.11.2007 року № 740/1030/4154/321/614а «Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей».
11. Наказ Мін'юсту України від 10.02.2012 року № 233/5 «Про норми витрат мила та мийних засобів для осіб, які тримаються в установах виконан-

- ня покарань, слідчих ізоляторах, курсантів і слухачів навчальних закладів, осіб рядового і молодшого начальницького складу та працівників Державної кримінально-виконавчої служби».
12. Наказ Міністерства України від 20.02.2012 року № 280/5 «Про затвердження Порядку забезпечення речовим майном та норм належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».
 13. Наказ Міністерства України від 22.03.2012 № 442/5 «Про затвердження Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора».
 14. Наказ Міністерства України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства молоді та спорту України, Міністерства освіти України, Міністерства внутрішніх справ України від 28.03.2012 № 478/5/180/375/212/258 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».
 15. Наказ Міністерства України, Міністерства освіти України від 10.05.2012 № 710/5/343 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги засудженим».
 16. Наказ Міністерства України від 08.06.2012 року № 849/5 «Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».
 17. Наказ Міністерства України від 27.07.2012 № 1118/5 «Про затвердження Порядку забезпечення, обліку та експлуатації меблів, інвентарю і предметів господарчого призначення та норм їх забезпечення і експлуатації в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної пенітенціарної служби України».
 18. Наказ Міністерства освіти України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 05.09.2012 № 692/775/1311/5 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, територіальних органів внутрішніх справ, установ виконання покарань і слідчих ізоляторів у частині забезпечення наступності диспансерного спостереження за ВІЛ-позитивними особами, здійснення клініко-лабораторного моніторингу за перебігом хвороби та проведення антиретровірусної терапії».
 19. Наказ Міністерства України від 03.01.2013 № 26/5 «Про затвердження Порядку організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України».
 20. Наказ Міністерства України від 09.01.2013 № 65/5 «Про затвердження Положення про педагогічну раду виховної колонії та Типового положення про батьківський комітет при виховній колонії».

21. Наказ Мін'юсту України від 07.03.2013 № 396/5 «Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі».
22. Наказ Мін'юсту України від 21.03.2013 № 499/5 «Про затвердження Переліку закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України».
23. Наказ Генеральної прокуратури України від 25.06.2013 № 16гн-1 «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей».
24. Наказ Мін'юсту України від 02.07.2013 № 1304/5 «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».
25. Наказ Мін'юсту України від 04.11.2013 № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими».
26. Наказ МОН України, Мінюсту України від 10.06.2014 № 691/897/5 «Про затвердження Порядку організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах при виправних колоніях та слідчих ізоляторах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України».

ДОДАТОК 2.

Інструментарій з моніторингу прав людини у виховних колоніях ДПтСУ.

Чек-лист відвідування виховної колонії

1.	Дата:	
2.	Назва установи:	
3.	Місце знаходження колонії (повна адреса):	
4.	Контакти колонії Телефон, факс Е-майл Сайт	
5.	Начальник колонії або особа, яка його замінює (спеціальне звання, П.І.Б)	
6.	Кількість співробітників установи: Штатна: Фактична:	
7.	Кількість місць у закладі:	
8.	Час початку (год., хв.):	
9.	Час закінчення (год., хв.):	
10.	Особи, присутні в ході моніторингу (посада, спеціальне звання, П.І.Б): 1. 2. 3. 4. 5.	

Побутові умови

Вартість проживання однієї дитини в день: _____		
Оцінка кімнат у житлових приміщеннях		
Кількість мешканців у 1 кімнаті	від	до
Приблизна площа в кімнаті на одного вихованця	від	до
Чи є фіранки на вікнах	так	ні
Якість освітлення	задовільна	незадовільна
Якість прибирання (оцінка чистоти)	задовільна	незадовільна
Якість вентиляції	задовільна	незадовільна
Температурні умови	задовільні	незадовільні

Обстановка в кімнатах		
Предмети меблів	Наявність	Стан
Стільці	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов.
Столи	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов.
Ліжка	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов.
Шафи для одягу	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов.
_____	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов.
_____	є / немає / є не у всіх	Задов./незадов..
Загальний стан меблів	задовільно	незадовільно
Загальний стан кімнат	задовільно	незадовільно
Наявність власних речей вихованців у кімнатах	є	немає
Можливість користуватися побутовою технікою у кімнатах	є	немає
Наявність і стан постільної білизни		
Назва	Наявність у кожного вихованця	
Матрац	є	немає
Подушка	є	немає
Ковдра	є	немає
Простирадло	є	немає
Підковдра	є	немає
Наволочка	є	немає
Рушник	є _____ (кількість штук)	немає
Кількість рушників у жінок _____		
Загальний стан білизни	задовільно	незадовільно
Частота зміни білизни (вказати інтервал)	задовільна _____	незадовільна
<i>Продивитися книгу обліку прийняття (видачі) білизни та використання миючих засобів. Оцінити якість ведення і заповнення.</i>		

Санвузол		
Загальний стан лазні	задовільно	незадовільно
Чи є у лазні спеціальні умови для вихованців з особливими потребами?	так	ні
Години та регулярність роботи лазні (написати)		
Кількість часу миття на 1 особу (написати)		
Чи є у лазні графік прибирання?	так	ні
Де розташована лазня?	Вулиця / приміщення	
Число душових шлангів в лазні	від	до
Чи огорожені душі перегородкою?	так, _____ м	ні
Наявність гарячої води	є	немає
<p><i>Продивитися книгу обліку відвідування лазні установи. Оцінити якість ведення і заповнення.</i></p>		
<p><i>Продивитися книгу обліку проведення тілесних оглядів у лазні установи. Оцінити якість ведення і заповнення.</i></p>		
Наявність душових у корпусних відділеннях	є, загальна кількість _____	немає
Загальний стан душових	задовільно	незадовільно
Чи є у душових спеціальні умови для вихованців з особливими потребами?	так	ні
Години та регулярність роботи душових (написати)		

Чи є у душових графік прибирання?	так	ні
Число душових шлангів в душових	від	до
Чи огорожені душі перегородками?	так, _____м	ні
Наявність гарячої води	є	немає
Де розташований туалет	Вулиця / приміщення	
На скільки осіб розрахований 1 туалет	Кімната / блок / поверх / на всіх	
Чи огорожений туалет перегородкою?	так, _____м	ні
Загальний стан туалету	задовільно	незадовільно
Наявність туалетного паперу	є	немає
Наявність дезінфікуючих засобів	є	немає
Чи є в туалеті спеціальні умови для вихованців з особливими потребами?	так _____ (зазначити кількість таких туалетів)	ні
Чи є в туалеті графік прибирання?	так	ні
Наявність засобів особистої гігієни у кожного вихованця (перерахувати).		
За чий рахунок частіше за все дівчата забезпечуються засобами особистої гігієни – у закладі, від передач родичів, через придбання у крамниці?		

Пральня		
Наявність пральні	є	немає
Забезпеченість чистильно-миючими засобами	задовільно	незадовільно
Наявність шаф для санітарної обробки білизни	є	немає
Наявність пральних машин	є	немає
Наявність прасок	є	немає
Чи проводиться санітарна обробка засуджених? Як часто? Що включає?		
Загальні умови проживання у колонії (в тому числі коридори, кімнати загального дозвілля тощо)		
Загальна якість освітлення у колонії	задовільна	незадовільна
Загальна якість прибирання (оцінка чистоти) у колонії	задовільна	незадовільна
Загальна якість вентиляції у колонії	задовільна	незадовільна
Загальні температурні умови у колонії	задовільні	незадовільні
Наявність у колонії пошкоджень – зруйновані сходи, тріщини на стінах тощо (вказати)		
Чи є процедура ознайомлення вихованців із правилами внутрішнього розпорядку в колонії?	так, в усній формі так, у письмовій формі	ні
Чи вивішені ці правила в закладі?	так, де _____	ні
Чи є розпорядок дня для вихованців?	є	немає
Чи є загалом спеціальні умови для вихованців з особливими потребами?	є, у повній мірі є, частково	немає
Чи можна палити в закладі?	так	ні
Чи є спеціальні умови (спеціальне приміщення тощо) для осіб, які палять?	є	немає
Наявність транспорту в закладі (якщо є, вказати який)		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Харчування, кухня

Вартість харчування на одну дитину на день: _____

Наявність меню в їдальні	€	немає
Наявність перспективного меню на 14 днів	€	немає
Наявність дієтичного меню	€	немає
Скільки разів на день харчуються вихованці?		
Чи можуть вихованці їсти не у призначений час (у перервах між прийомами їжі)? (вказати як і де?)		
Чи можуть вихованці пити не у призначений час (у перервах між прийомами їжі)? (вказати як і де?)		
Чи є підтвердження того, що вихованці недоїдають? (якщо так, то вказати які)		
Їдальня		
Загальний стан	задовільно	незадовільно
Якість освітлення	задовільно	незадовільно
Якість прибирання (оцінка чистоти)	задовільно	незадовільно
Якість вентиляції	задовільно	незадовільно
Температурні умови	задовільно	незадовільно
Чи є спеціальні умови для вихованців з особливими потребами?	€	немає
Кухня		
Загальний стан	задовільно	незадовільно
Якість прибирання (оцінка чистоти)	задовільно	незадовільно
Якість вентиляції	задовільно	незадовільно
Температурні умови	задовільно	незадовільно
Зберігання харчів	задовільно	незадовільно
Стан та якість харчів	задовільно	незадовільно
Стан та якість питної води	задовільно	незадовільно
Зовнішній вигляд працівників їдальні та кухні	задовільно	незадовільно

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі нижче та на звороті листа =>

Зовнішній вигляд

Відповідність одягу та взуття статі дитини	відповідає	не відповідає
Відповідність одягу та взуття віку дитини	відповідає	не відповідає
Відповідність одягу та взуття сезону	відповідає	не відповідає
Стан одягу	задовільно	незадовільно
Стан взуття	задовільно	незадовільно
Охайність, чистота зовнішнього вигляду вихованців	задовільно	незадовільно
Частота зміни спідньої білизни (<i>вказати інтервал</i>)	задовільно	незадовільно
Частота зміни одягу (<i>вказати інтервал</i>)	задовільно	незадовільно
Чи можуть вихованці вдягатися за власним вибором?	так	ні
Наявність у закладі перукаря	є	немає
Графік роботи перукаря		
Наявність перукарні	є	немає
Наявність швачки	є	немає
Графік роботи швачки		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа=>

Право на інформацію

Наявність у закладі юриста	є	немає
Графік та часи прийому юриста		
Наявність планів правового виховання	є	немає
Наявність книг, брошур, нормативно-правових документів про права вихованців	є	немає
Наявність інформаційних стендів про права вихованців (<i>плакати, стенди та ін.</i>)	є	немає
Загальна оцінка доступу до інформації про свої права, пільги	задовільно	незадовільно

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа=>

Право на скаргу

Наявність скриньки скарг та пропозицій	є	немає
Наявність журналу скарг та/або звернень	є	немає
Наявність стендів, до кого і куди можна звернутися, якщо права вихованців порушуються	є	немає

Кому і куди може поскаржитися вихованець на дії співробітників закладу?

Кому і куди може поскаржитися вихованець на дії адміністрації закладу?

Наявність графіку особистого прийому начальника колонії

є

немає

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Зв'язок із зовнішнім світом

Віддаленість установи від обласного/районного центру (вказати назву та кількість км).

Доступ до громадського транспорту (вказати відстань до найближчої зупинки, інтервали руху та види транспорту).

Органи влади та громадські організації

Можливість взаємодії з громадськими організаціями

є

немає

Чи взаємодіють громадські організації із закладом? (якщо так, вказати які і як часто)

Можливість взаємодії з органами влади

є

немає

Телефон

Чи мають вихованці доступ до телефону?

так

ні

Плата за телефонну розмову

платні автомати

безкоштовні автомати

Чи є журнал, де фіксуються телефонні розмови?

так

ні

Побачення		
Чи є графік побачень із близькими? (якщо так, вказати який)		
Чи є кімнати для короткотривалих побачень із близькими? (вказати кількість)	€ _____	немає
Загальний стан кімнат для короткотривалих побачень	задовільно	незадовільно
Чи є кімнати для тривалих побачень із близькими? (вказати кількість)	€ _____	немає
Загальний стан кімнат для тривалих побачень	задовільно	незадовільно
Пошта		
Можливість користуватися поштою	задовільно	незадовільно
Забезпеченість папером, конвертами, ручками	задовільно	незадовільно
Чи існує перевірка персоналом змісту листування вихованців (які листи і ким перевіряються?)		
Механізм відправки кореспонденції		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Система покарань

Чи знають вихованці, за що і як їх можуть покарати?	так	ні
Чи існує журнал, у якому фіксуються всі вжиті до вихованців дисциплінарні міри?	так	ні
Види покарань:		

Чи проводяться виховні бесіди з вихованцями, які порушують дисципліну?	так	ні
Чи є в установі дисциплінарне ізолятор (ДІЗО)?	так	ні
Опишіть умови і порядок прийняття у ДІЗО, оцініть загальний стан ДІЗО.		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Безпека

Чи проводяться з вихованцями семінари з безпеки життєдіяльності?	так	ні
Чи трапляються бійки між вихованцями? Як часто?		
Як вирішуються можливі конфлікти між вихованцями?		
Візуальні ушкодження вихованців	є	немає
Безпека співіснування вихованців	задовільно	незадовільно

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі нижче та на звороті листа =>

Психологічний супровід вихованців

Загальний емоційний стан вихованців	задовільний	незадовільний
Реакція вихованців на співробітників закладу.		

Реакція вихованців на монітора.		
Чи працює психолог з вихованцями?	так	ні
Чи мають вихованці можливість звернутись до психолога за власним бажанням?	так	ні
Чи існують у кожного вихованця індивідуальні щоденники/програми психологічної роботи?	так	ні
Продивитися плани і журнали обліку індивідуальних і групових занять психолога з вихованцями на предмет видів заходів, їхньої кількості, частоти, реального виконання тощо.		
Чи ведеться окрема робота для тих осіб, які готуються до звільнення? Якщо так, то яка? За який час до звільнення вона починається? Що включає?		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі нижче та на звороті листа =>

Медичне оснащення

Вартість медичного забезпечення на одну дитину в день: _____

Медичний персонал				
Кількість медичного персоналу <i>Додати ксерокопію штатного розпису</i>	Штатна		Фактична	
З них – атестованого персоналу				
Перелічити лікарів, які працюють у закладі.				

Вказати спеціалістів, медпрацівників, яких, на думку головного лікаря, бракує закладу, (у сфері медицини та реабілітації). Якщо бракує, зазначити, чи були якісь спроби змінити ситуацію? Що саме було зроблено? Результат?

Перелічити курси, тренінги з навчання, які за останній рік проходив медичний персонал (вказати посаду і тематику навчання).

Медичний огляд новоприбулих

Чи проходять медичне обстеження особи, які тільки прибули до закладу?

Так, всі

Так, але не всі

Ні

У разі потреби зазначити, які саме категорії новоприбулих проходять медичний огляд (хворі на вигляд, ті, хто попросить, за скаргою тощо).

Хто ще присутній у приміщенні під час огляду? Інші вихованці? Конвой?

Описати, де проходить первинний огляд новоприбулих, оцінити умови санпропускника (чистоту, провітрювання, освітлення, розміри, температурні умови тощо).

Що включає медичний огляд? (перерахувати).

З якими хворобами особи розміщуються окремо від інших?

Куди поміщаються виявлені у ході огляду хворі особи?
Де фіксується інформація про виявлені тілесні ушкодження? (за можливістю перевірити наявність у 3 екземплярах довідки про ушкодження у медичній картці, особовій справі та власне у особи та порівняти із записами у Журналі обліку виявлення тілесних ушкоджень).
Що відбувається з ліками, які були знайдені у новоприбулого? Хто приймає рішення про те, що з ними робити?
Організація медичного забезпечення у закладі
Як часто відбувається медичний огляд осіб, які перебувають у закладі? Що він включає? Хто присутній при огляді?
Як часто відбувається медичний огляд хворих осіб у закладі? Хто присутній при огляді? Де він відбувається: у палаті чи у кабінеті?
Чи відбувається і як часто медичний огляд осіб, поміщених до ДІЗО? Що він включає? Чи надає лікар дозвіл на таке поміщення? Де це вказується?

Чи ведуться журнали медичного огляду осіб, які перебувають у закладі / хворих осіб у закладі? Що це за журнали (написати назви), хто їх веде?

За можливістю продивитися журнали і зафіксувати, з якими саме хворобами звертаються останнім часом вихованці (за період 2 тижні – місяць). Перевірити наявність ліків у аптеці на найбільш розповсюджені хвороби (головний біль, застуди тощо).

Чи присутній у закладі медичний персонал цілодобово? Хто присутній вночі? Продивитися у журналах медичного огляду наявність нічних звернень.

Як швидко відбувається медичний огляд / медична допомога особи за її проханням? Описати механізм звернення.

Чи існують внутрішні інструкції щодо утримання певних категорій хворих? Яких саме (хворих на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит, статеві інфекції, наркозалежність тощо)? Продивитися інструкції, якщо такі є.

Огляд медичної частини						
Стационар: кількість камер-палат						
Описати облаштування палат, чи потребують вони ремонту?						
Якість освітлення					задовільно	незадовільно
Якість прибирання					задовільно	незадовільно
Якість вентиляції					задовільно	незадовільно
Температурні умови					задовільно	незадовільно
Чи наявні:	опалення	гаряче водопостачання	холодне водопостачання	примусова вентиляція	тривожна сигналізація	аварійне освітлення
Чи є доступ у вихованців до дезінфікуючих засобів? Яких саме? Як часто вони надаються?						
Кількість м² на одну особу				від	до	
На скільки осіб розраховані палати				від	до	
камера-ізолятор (вказати кількість ліжок) _____					так	ні
Описати обстановку ізолятора, чи потребує він ремонту?						
Якість освітлення					задовільно	незадовільно
Якість прибирання					задовільно	незадовільно
Якість вентиляції					задовільно	незадовільно
Температурні умови					задовільно	незадовільно
Чи наявні:	опалення	гаряче водопостачання	холодне водопостачання	примусова вентиляція	тривожна сигналізація	аварійне освітлення
Чи є доступ у вихованців до дезінфікуючих засобів? Яких саме?						

Кількість м ² на одну особу					
На скільки осіб розрахований ізолятор					
Чи проводиться кварцування камер-палат, ізолятору? Як часто?					
Чи існує журнал кварцування стаціонару? Продивитися регулярність кварцування.					
Медичний ізолятор					
Описати обстановку ізолятора, чи потребує він ремонту?					
Якість освітлення		задовільно		незадовільно	
Якість прибирання		задовільно		незадовільно	
Якість вентиляції		задовільно		незадовільно	
Температурні умови		задовільно		незадовільно	
Чи наявні:	опалення	гаряче водопостачання	холодне водопостачання	тривожна сигналізація	аварійне освітлення
Чи проводиться кварцування? Як часто?					
Кількість м ² на одну особу					
На скільки осіб розрахований ізолятор					
Амбулаторія					
Чи є у наявності:					
кімната очікування				так	ні
кабінети для лікарського прийому (зазначити які)				так	ні
кабінет фельдшера (медсестри)				так	ні
стоматологічний кабінет				так	ні
наркологічний кабінет				так	ні
фізіотерапевтичний кабінет				так	ні
допоміжні діагностичні кабінети (зазначити) функціональної діагностики, рентгенівський, флюорографічний тощо				так	ні

лабораторія	так	ні
процедурна	так	ні
стерилізаційна	так	ні
перев'язочна чиста	так	ні
перев'язочна гнійна	так	ні
кімнати для проведення амбулаторного прийому (вказати кількість) _____		
Зазначити інші приміщення		
Чи забезпечений заклад медичним обладнанням? У достатній кількості? Чого не вистачає? Стан обладнання?		
Аптека		
забезпеченість:	відсоток від потреби	
ліками АРТ		
ліками ЗПТ		
ліками проти туберкульозу		
ліками проти гепатиту В		
ліками проти гепатиту С		
ліками проти статевих інфекцій		
ліками проти шлункових інфекцій		
ліками проти грибкових та гнійничкових інфекцій		
ліками проти ОРЗ та грипу		
анальгетиками		
термометрами		
стерильними рукавичками		
шприцями		
медичним спиртом		
перев'язувальними матеріалами		
засобами індивідуального захисту і спецодягом		
Чи є у наявності просторочені ліки? (вибірково перевірити та вказати)		

Заходи з попередження хвороби всередині закладу

Чи є в закладі інформаційні матеріали про різні хвороби, їх перебіг, профілактику, лікування? Де вони розміщені? Кому роздаються? Які саме хвороби описані? (за можливістю ознайомитися)

Чи проводяться інформаційні заходи для персоналу (загалом і окремо для медичного) на тему попередження ВІЛ /СНІДу, туберкульозу, гепатитів, наркотичної залежності, безпеки сексу тощо? Як часто? Де це фіксується?

Чи проводяться інформаційні заходи для вихованців на тему попередження ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатитів, наркотичної залежності, безпеки сексу тощо? Як часто? Де це фіксується?

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Освіта та соціально-виховна робота

Наявність планів занять із вихованцями	є	немає
Класи для занять		
Наявність класів	є Кількість _____	немає
Загальний стан	задовільно	незадовільно
Якість освітлення	задовільно	незадовільно
Якість прибирання (оцінка чистоти)	задовільно	незадовільно
Якість вентиляції	задовільно	незадовільно
Температурні умови	задовільно	незадовільно
Стан меблів	задовільно	незадовільно
Наявність шкільного приладдя у вихованців	є	немає
Чи організуються спеціальні заняття для відстаючих – педагогічно занедбаних дітей?	так	ні
Якщо так, то які?		

Майстерня		
Наявність майстерні	Є	немає
Загальний стан	задовільно	незадовільно
Якість освітлення	задовільно	незадовільно
Якість прибирання (оцінка чистоти)	задовільно	незадовільно
Якість вентиляції	задовільно	незадовільно
Температурні умови	задовільно	незадовільно
Стан обладнання	задовільно	незадовільно
Кого і як залучають до робіт у майстерні?		

Скільки годин можуть працювати вихованці на день? від _____ до _____		
Чи є журнали ознайомлення вихованців з технікою безпеки при експлуатації устаткування, правилами охорони праці?	Є Введення журналу: а). задовільно б). незадовільно	немає
Опишіть структуру дільниці ресоціалізації, її загальний стан та умови проживання.		
Опишіть структуру дільниці соціальної адаптації, її загальний стан та умови проживання.		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі на звороті листа =>

Дозвілля, вільний час

Скільки годин загалом становить вільний час вихованців?		
Приблизний перелік занять з організації дозвілля у колонії (<i>гуртки за інтересами, студії, секції тощо</i>).		
Чи мають вихованці можливість обирати вид занять на дозвіллі за власним смаком?	так	ні
Наявність занять із трудотерапії	Є	немає
Наявність заходів з оздоровлення	Є	немає
Наявність спортивних заходів, а також заходів дозвілля	Є	немає

Можливість участі вихованців у цих заходах	задовільно	незадовільно
Наявність в закладі культпрацівника	є	немає
Можливість вдовольнити свої релігійні потреби	є	немає
Актова зала		
Наявність	є	немає
Стан	задовільно	незадовільно
Кімната відпочинку		
Наявність	є	немає
Стан	задовільно	незадовільно
Бібліотека		
Наявність бібліотеки	є	немає
Наявність читальної зали	є	немає
Загальний стан читальної зали	задовільно	незадовільно
Наявність періодики (газети, журнали)	є	немає
Частота поновлення літератури	задовільна	незадовільна
ЗМІ		
Чи є в закладі телевізор?	є	немає
Доступ до телевізора	вільний	обмежений / регульований
Контроль за переглядом телевізійних програм, фільмів з боку персоналу	є	немає
Чи є в закладі радіоприймач?	є	немає
Доступ до радіоприймача	вільний	обмежений / регульований
Спортивна зала, майданчик		
Наявність спортивної зали	є	немає
Стан спортивної зали	задовільний	незадовільний
Наявність спортивного майданчика	є	немає
Стан спортивного майданчика	задовільний	незадовільний
Стан спортивного інвентарю території	задовільний	незадовільний
Футбольне поле	є	немає
М'ячі	є	немає
Шведські стінки	є	немає
Тренажери	є	немає
Турніки	є	немає
Перерахувати, що ще є у наявності		

Інша отримана інформація фіксується у довільній формі нижче та на звороті листа =>

Перелік документів, які повинна надати адміністрація виховної колонії

1. Штатний розпис всього закладу, фактична кількість персоналу
2. Розпорядок дня *(якщо є для різних категорій осіб)*
3. Меню у день візиту *(в тому числі дієтичне, для хворих тощо)*
4. Фінансування, яке виділяється на утримання однієї особи на день
5. Фінансування, яке виділяється на харчування однієї особи на день
6. Фінансування, яке виділяється на медичне забезпечення однієї особи на день
7. Графік та режим отримання передач від родичів, близьких
8. Обмеження на передачу медичних препаратів від родичів, близьких, якщо є
9. Графік амбулаторного прийому лікарів
10. План соціально-виховної роботи в закладі
11. Структура, виробнича програма та режим роботи майстерні

Дані про вихованців¹⁷

Кількість осіб, які перебувають у закладі	
Кількість неповнолітніх осіб, які перебувають в закладі	
Кількість дітей-сиріт	
Кількість дітей, позбавлених батьківського піклування	
Кількість вагітних жінок	
Кількість осіб по строкам призначеного покарання:	
До 1 року	
Від 1 до 2 років	
Від 2 до 3 років	
Від 3 до 5 років	
Понад 5 років	
Кількість померлих за попередній рік	
зазначити 3 основні причини смерті	
Кількість померлих за поточний рік (вказати період)	
зазначити 3 основні причини смерті	
Кількість осіб, інвалідність яких настала до ув'язнення	
Кількість осіб, інвалідність яких настала протягом періоду ув'язнення	
Кількість наркозалежних осіб:	
– з них, яким надається ЗПТ	
– з них, яким проведена детоксикація	

¹⁷ заповнюється персоналом закладу.

Кількість психічно хворих осіб	
Хворих на відкритий туберкульоз	
Хворих на закритий туберкульоз	
Хворих на туберкульоз, які захворіли під час перебування у закладі	
Хворих на туберкульоз, які перебувають у протитуберкульозних лікарнях МОЗ України	
Хворих на туберкульоз, які перебувають у дільниці СІЗО спеціалізованої туберкульозної лікарні при виправній колонії	
Хворих на ВІЛ з I-II клінічними стадіями захворювання	
Хворих на ВІЛ з III-IV клінічними стадіями захворювання	
Хворих на ВІЛ / СНІД, яким надається АРТ	
Хворих на гепатит С,	
з них, які захворіли від час перебування у закладі	
Хворих на гепатит А	
Хворих на гепатит В	
Хворих на статеві інфекції,	
з них, які захворіли від час перебування у закладі	
Кількість хворих на кишкові інфекції	
Кількість хворих на грибкові, гнійничкові інфекції	
Кількість осіб, пролікованих у стаціонарі за минулий рік	
Кількість осіб, пролікованих у стаціонарі за поточний рік (вказати період)	
Кількість осіб, пролікованих амбулаторно за минулий рік	
Кількість осіб, пролікованих амбулаторно за поточний рік (вказати період)	
Кількість осіб, яких проконсультовано спеціалістами лікарень МОЗ України	
Кількість осіб, яким надано спеціалізовану та високоспеціалізовану медичну допомогу у лікарнях МОЗ України	
Кількість осіб, які перебувають у лікарнях МОЗ України на момент візиту	

Питання інтерв'ю з дитиною у виховній колонії

Розкажи, будь ласка, про себе, скільки тобі років і де ти жив (ла) до того, як потрапив (ла) сюди?

Медицина і здоров'я

- Чи проходив (ла) ти медичний огляд, коли прибув (ла) сюди? Чи знайшли в тебе якісь захворювання? Чи лікують тебе тут? Якими є умови в карантинній кімнаті? Коли в останнє ти хворів (ла) в цьому закладі? Чи була надана медична допомога? Чи завжди ти можеш звернутись до лікаря, якщо в тебе є скарги на самопочуття? Як це відбувається? Як часто відбувається медичний огляд? Яким чином він проводиться, що до нього ходить?

Загальні умови проживання

- Скільки дітей проживає з тобою в одній кімнаті? Чи комфортні умови в кімнаті? Чи не тісно? Чи комфортна температура, освітлення, вентиляція?
- Чи подобається тобі харчування? Чи наїдаєшся ти? Що б ти хотів (ла) змінити у харчуванні?
- Як часто ти можеш приймати душ? Чи є в тебе особиста зубна щітка, рушник, мило? Як часто змінюється спідня білизна? Для дівчат: чи забезпечені дівчата гігієнічними засобами?

Освіта

- Чи подобається тобі навчатися? Які предмети є найулюбленішими? Які не подобаються? Чому – занадто складні чи не подобаються вчителі? Як до вас ставляться вчителі? Чи ввічливі вони з вами? Які в тебе стосунки з іншими дітьми?

Дозвілля

- Розкажи, чим ти займаєшся протягом дня? Скільки годин на день складає твій вільний час? Чим ти займаєшся у вільний час?

Зв'язок з батьками

- Чи часто ти спілкуєшся з батьками? Яким чином? Чи існують якісь обмеження на телефонні розмови, листування чи побачення з батьками? Чи переглядаються листи? Чи присутні працівники закладу під час спілкування з батьками телефоном та під час побачення? Чи можуть вам заборонити спілкування з батьками у якості покарання за погану поведінку чи відставання у навчанні?

Соціально-психологічна реабілітація

- Чи працює з вами психолог? Чи можеш ти звернутися до психолога за своїм бажанням? Чи готують дітей до виходу з закладу і яким чином це відбувається?

Права і обов'язки

- Чи знайомий (а) ти з правилами поведінки в закладі? Чи карають в закладі, якщо хтось порушує правила поведінки? Яким чином? Якими є умови в дисциплінарному ізоляторі? Чи знаєш ти свої права та обов'язки?

- Чи знаєш ти, куди і до кого можна звернутися, якщо ваші права порушуються? Чи трапляються між вами конфлікти? Як вони вирішуються? Кому ти можеш поскаржитись, якщо тебе образить хтось з ровесників? Кому ти можеш поскаржитись на дії персоналу закладу?
- Чи задоволені ви умовами проживання в цілому? Чого тобі не вистачає?
- Що б ти хотів (ла) змінити у закладі?

Дотримання прав неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях Державної пенітенціарної служби України: Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: офіційне видання. – К., 2014. – 120 с.

Підписано до друку: 10.12.2014 р.
Формат 50х70/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 4,86. Обл.-вид. арк. 5,08.
Тираж: 300
Видавництво: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ»